Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

GÖTEBORGS UNIVERSITETS BIBLIOTEK

Allmänna Sektionen

Litt.
Sv.

JOHN JOHNSON
BOKBINDARE
GÖTEBORG

ELIN WÄGNER

SVALORNA FLYGA HÖGT

ELIN WÄGNER

SVALORNA FLYGA HÖGT

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Copyright. Albert Bonnier 1929.

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1929

I.

ABBORRAR PÅ NOTEN

En man från Gammalrödja socken i Småland for till Kanada och lämnade kvar sin trolovade brud Maria.

Han var borta i tjugufem år, men förra året kom han tillbaka.

Medan han var borta rann händelsernas flod helt stilla. Maria satt där hon blivit kvarlämnad, henne hände till synes ingenting. Men när mannen kom hem, förvandlades flodfårans jämna lopp, blev stritt och snabbt, fullt av virvlar och brott, skum och sorl. Här uppstod en historia.

När börjar en historia?

Den har ingen början.

Den ingår i den större historia som likt jordklotet är utan skarv, som likt Kristi livklädnad inga sömmar har utan är vävd i ett stycke uppifrån och alltigenom. Den långa historia som är sammanvävd av människoöden har dock ögonblick som skilja ut sig från andra. Det finns ögonblick som äro laddande och andra som äro explosiva, ögonblick då ett frö lägges ner, då en sådd kommer upp eller en skörd bärgas in. Berättaren av en historia måste välja ett av dem till att ta upp lyssnaren i sin båt.

Vi börja alltså med det ögonblick, då Maria flög över postmästarens manshöga plank.

Postmästaren var en enslig pensionerad herre, bördig från Växjö. Han bebodde på gamla dar en liten villa med en stor trädgård som gränsade intill Gammalrödja kyrkskola. Där hade han planterat många utsökta träd för att få njuta fruktens sötma och avkastning. Men skolbarn, kråkor och sparvar äro fördärvliga varelser. De äro på en gång finsmakare och kommunister. Såsom finsmakare utse de sig snabbt den bästa frukten, såsom kommunister anse de den för sin. Det hade icke postmästaren beräknat, ty han var van vid statens tjänstemän. Hans ålders dar kom att präglas av den strid han förde med detta utskum om frukten av sin jord och sin möda. För fåglarnas räkning uppfödde han kattor som togo huvudsakligast småfåglar vilka leva av larver och äro till så stor nytta i trädgårdar. Då hängde han ut glasbitar och fågelskrämmor, ja bredde ut nät över bigarråträdens kronor. Mot skolbarnen reste han ett högt plank som han spikbeslog.

Den första som kom över det planket var Maria.

På den tiden då det hände, var det en särskild form av råhet som gick epidemiskt, den nämligen att skrämma och kränka ensamma lärarinnor i skolhus. Sedan anspråken på bildning stigit, fingo småskolelärarinnorna icke längre flytta från by till by med sin lärdom. Därför byggde kommunerna i stället småskolor mittemellan byarna, och där sutto

nu lärarinnorna genom hela livet. Deras nerver pressades av ensamheten som de befolkade med faror. Det behövdes inte mera än att ett enstaka dåd mot en kamrat blev känt genom tidningarna, så väcktes oron hos dem alla. Den steg under de långa vinternätterna, den blev kronisk. De upplevde som hallucinationer många inbrott, hörde filar raspa och rutor klinga, hörde steg och drömde onda drömmar.

Denna rädsla drog till sig som magneten järnet dem av vägarnas folk som finna nöje i att tortera och skrämma, därför att de icke ha några andra förströelser. Vad skall man finna på i kväll? Å, racksingen, man kan alltid skrämma en lärarinna.

Jämförde man Gammalrödja kyrkskolas läge med andra skolors i samma distrikt, så måste man medge att den låg i civilisationens brännpunkt. Lärarinnan där hade heller aldrig förr varit rädd, men ett tu tre fann hon att hon var hotad till liv och ära. Det var henne ingen trygghet att stora landsvägen strök förbi, ty den var ju bekväm för luffare. Det var henne ingen trygghet att ha kyrkan mittemot på andra sidan vägen, ty den var obebodd, så när som på svalorna. Postmästaren bakom sitt plank tänkte ju bara på att skydda sig själv och sina bär. Allra minst frågade han efter vad som hände de elaka ungarnas lärarinna. Närmaste bondgård låg sju minuters väg söder ut och lika långt var det till handelsboden vid korsvägen. En hösttermin stadde

sig därför lärarinnan till sällskap och skydd en av sina forna elever som piga. Det var ett främlingsbarn, som nu då fostermodern dött, stod ensam och övergiven i världen vid aderton års ålder. Hon var en liten en med hög panna, svart hår med bågigt hårfäste och stora bevekande gråblå ögon som kunde fyllas med tårar bara någon talte vänligt till henne. Hon var naturligtvis den sista lärarinnan kunde vänta sig någon hjälp av, därest verklig fara vore på färde. Men den fara som närmast hotade lärarinnan, nämligen ensamhetens ångest, den kunde hon besvärja. För den ungas skull måste den äldre lägga band på sin oro och blev så lugnare. Om kvällarna bedrevo de studier. Maria läste igenom alla lärarinnans böcker och övade sin stil och stavning, till dess båda voro ungefär lika lärda. Flickans trygga barnasömn om natten insvepte deras gemensamma sovrum i ro.

Under påsklovet for lärarinnan på besök till sina syskon och lämnade den lilla tjänarinnan ensam i huset. Varken matmor eller tjänarinna fann något underligt eller orätt däri. Det var ju lärarinnor, som voro hotade, som voro rädda och icke kunde vara ensamma. Små pigor fingo finna sig.

Helga torsdagsnatt bröt sig en luffare in till Maria. Han hade kommit förbi tidigare på dagen, begärt vatten, åsett lärarinnans avfärd och farväl till Maria. Flickan sov så djupt att hon icke vaknade, då han bröt upp låset till ytterdörren. Hon väcktes först då han snubblade över vattensån i

förstugan och svor till därvid. Hon rusade ur sängen och rev upp ett fönster, men innan hon hunnit upp i karmen var mannen inne i rummet.

Han röt åt henne att stanna, röt med en röst som var hes av landsvägarnas kyla, av brännvin och lusta. Inom loppet av en sekund fattade hon hela faran, och den drev upp inom henne en vilja och en kraft av övernaturliga mått. Hon kastade sig ut genom fönstret och for rakt ut i trädgården. Buren som på vingar av sin vilja att leva, flög hon över planket. Innan mannen fått fötterna i marken, var hon spårlöst försvunnen. Han letade henne överallt, ty han tänkte sig icke möjligheten att hon undkommit över planket. Själv gav hon icke från sig ett enda ljud, där hon låg på andra sidan, jordig, riven, förundrad och segerstolt. Nervchock hade hon ingen fått, ty de voro ej uppfunna då.

På långfredagens morgon granskade församlingen spåren efter nattens händelser. Man synade det sönderfilade låset, den kullvälta vattensån, fönstret som slog på sina gångjärn, flickans och mannens fotspår i skolträdgården. Prosten Springer rådgjorde med baronerna Mustcamp från Askenäs och sände så bud efter lärarinnans piga. De trodde icke på ryktet att hon blivit överfallen och räddat sig över postmästarens plank. Lika gärna kunde de tro ryktet att Kajsa Dommadag samma natt varit i Blåkulla. Flickan stod emellertid inför dem i prästakammaren med en svullen fot och förklarade att det var så. Hon hade postmästarens hushållerska

i sällskap, och denna kunde berätta hur flickan kommit krypande på jordiga knän och bultat på i mörka natten, klädd endast i linne och nattröja. Prosten Springer kände Maria som ett sedigt läsbarn och trodde henne. Men herrarna Mustcamp voro fortfarande misstrogna. Efter tjänstens slut begåvo de sig till postmästaren och synade spåren av flickans fall i den mjuka myllan under planket.

— Se här, sade postmästaren vred, hon har knäckt tre vackra grenar på mitt bästa kejsaräppleträd. Det anser jag socknen bör ersätta. Gamle baron begrundade plankets höjd och flickans litenhet tillsammans med sin son. Dessa svenska adelsmän av engelskt ursprung voro av en rörlig, mild och främmande typ. De voro de sista herremännen i socknen, alla de andra gamla släkterna hade längesen försvunnit och deras säterier styckats ut till bondgårdar.

— Det är ingen konst att vara den främste, då man är ensam, brukade gamle baron Mustcamp säga ironiskt. Det hindrade honom icke att hålla denna ställning med mycken värdighet och ett starkt mänskligt intresse för sockenborna.

— När man ser det här, sade han med sin låga milda röst, så kunde man tro att kvinnorna anser sin kroppsliga okränkthet mycket dyrbar. Så pass att de kan göra underverk för att bevara den.

— Ja visst, sade unge baron och tänkte på sin mor, sina systrar, sin sköna fästmö.

Fadern stod och såg rakt framför sig. Hans

svarta ögon förlorade sig i ett obestämt fjärran. Därpå tillade han lugnt och bestämt. — Men det är ju inte alls så.

Dagen därpå fick han ett slaganfall som berövade honom talförmågan. Så blev dessa visdomsord de sista sonen mindes av fadern. Detta gav dem en vikt och understrykning de annars alls icke skulle ha fått. Ja, de kommo att bestämma inriktning och förväntan vid hans giftermål och hans uppförande under äktenskapet, sedan också friherrinnans. Luffarens dåd och Marias underverk blevo på så sätt mycket ödesdigra för honom. "Men det är ju inte alls så."

Också för Maria blev denna historia ödesdiger. Som minne fick hon dragas med en livslång hälta, och denna hälta, så svag den var, hjälpte människor på ett fatalt sätt att minnas historien från Helga torsdagsnatten. Den lilla flickan förlorade det enda skydd hon haft: sin obemärkthet. Hon hade hittills varit så ringa, så blyg och tyst, att inga spårhundar nosat upp henne. Nu hade de fått väderkorn. Hon väckte föreställningar om jakt, om nakenhet, om kyskhet som försvarade sig så tappert att den var värd att taga.

På påskaftons kväll, när eldarna brunnit ut, drev en ungdomsskara bort till skolhuset, det var liksom en självfallen sak.

— Kom ut och hoppa, Maria! skreko pojkarna.

— Kom ut och visa oss hur du bar dig åt, då du flög över postmästarens plank!

Gamle baronen, ledd av sitt sinne för det groteska, hade tilldelat Maria under påsklovet som sällskap och skydd soldathustrun Kajsa Mård, en ful, gleshårig och småskäggig kvinna. Hon kallades Kajsa Dommadag, därför att hon gärna kom med dunkla varningar rörande de gårdar som kunde vänta dödsfall under året. Sin farliga kunskap fick hon genom att gå årsgång runt tre kyrkor julanatt, sades det. Folk skydde henne mest, men stundom drogos de till hennes hemliga visdom.

— Bättre skydd kan flickan inte få, sade gamle baronen och skrattade gott. Det var hans sista skämt i livet.

Maria var ungefär lika rädd för Kajsa som för luffaren, men det vågade hon ju icke säga den höge herrn. När pojkarna började skria och väsnas utanför skolhuset, fann hon det dock rådligast att väcka sin skyddsvakt.

— Lätt di va, di trottna väl opp, sade Kajsa vresigt.

Men pojkarna tröttnade inte.

— Äss du inte ger dig ut och hoppa, så tror vi att alltihop om luffaren är påfund! skrek en röst.

— Det begriper I väl att hon höll sig väl med luffaren först! skrek en annan för att bjuda över i kvickhet.

— Kommer inte du ut, så kommer vi till dig! skrek en tredje och bultade på porten.

— Nu bryter de sig in, de med, väste Maria i örat på Kajsa.

— Å, de gör så racksingen heller!

— Mänska, höre hon inte! Stig upp, Kajsa, och spå död på dem! skrek Maria till med plötsligt uppflammande vildhet.

Kajsa gav Maria en blick full av förakt. Tösen trodde att man snöt en dödsdom ur näsan när som helst utan tillbehör och ceremonier. Hon hade inte begrepp om vilka förberedelser som skulle till för att gå årsgång eller vilka syner som då uppenbarades. Hade hon sett pojkrackarnas död julanatt, så hade hon, och då dogo de. Men hade hon inte, så kunde hon inte gäckas med sin visdom och slänga ut dödsdomar genom fönstret som man häller fotogen på myror.

Slutligen blevo pojkarna så hotande, att Kajsa måste stiga fram och hota dem, väl icke med döden men med baronen och prosten och skolrådet.

— Nej, se Kajsa Dommadag, är ni inte i Blåkulla hos puken? skrålade pojkarna. Flytt er och låt oss få hälsa på Maria. Eller håller ni på och lär ut era konster åt na?

Villrådig betraktade Kajsa den vilda skaran. Nu hade hon ingen annan utväg än att följa Marias råd och skrämma den med döden. — En av er är märkt att följa med i år, dundrade hon. Jag känner igen dig! Pojkarna skrattade, ty med så många supar i kroppen räddes de ej döden.

— Jag ska märka er igen, så får vi sällskap, ropade Sven på Nabben och slängde in en handfull småsten genom fönstret. Kvinnorna väjde och

skuren av stenar flög rakt in i lärarinnans spegel. Kajsa bannade bakom fönsterposten och nedkallade all slags hämnd över Sven på Nabben för denna olycksgärning. Maria grät bakom hennes rygg. Men när nu nöden var störst, nalkades den utsedde räddaren i ilande fart på sin nya cykel.

Det var Daniel, Skördas pojk, som tjänte dräng på herregården. Han hade blivit ledig först nu, sedan han skjutsat doktorn tillbaka till staden efter hans fåfänga besök hos gamle baron.

Daniel gick där på stallgården, ännu klädd i sitt blåa livré med silverknappar. Han grunnade på vad han skulle ta sig till i sin ensamhet och sjöng:

Får jag abborrar på noten i kväll,
det tror jag det,
tar jag Karin, men annars ej,
det tror jag det.

Av abborrar hörs intet ljud,
det tror jag det.
Lilla Anna, du blir min brud,
det tror jag det.

Då fick han höra sina stallbröders skrän på långt håll, kastade sig på cykeln och ilade bort till skolan.

Han stod ännu utanför den trollring av fylla, grymhet och lusta som förband dem, och han skämdes över deras tilltag.

— Kom pojka, ropade han, och låt tösastackarn sova!

Aldrig i sitt liv hade Maria hört en så trösterik och välsignad stämma.

— Tänker du spela länsman för oss? Är det för du har så blanka knappar? Maria kikade fram bakom Kajsas rygg. Där stod en ljus och stark och fruktansvärd stridsman, inför vars mod och styrka alla måste vika. Så grann han var och så härliga kläder! Alldeles lik den gudsmannen Daniel han hade namn efter, han som gick fri och glad ur och i lejongropen. När han stod emellan henne och de grymma gycklarna som voro utan förbarmande, blev hon med ens fullkomligt lugn. All den tillit och hängivenhet hennes väsen var mäktigt, strömmade mot honom. Hon sköt undan Kajsa, det övernaturligas maktlösa representant, för att få skåda en mans starka ingrepp till hennes förmån.

Efter åtskilligt bråk och protester lomade skaran av. Maria tillskrev Daniels övermänskliga styrka denna underbara verkan, ty hon visste ej att han skrämt herrgårdsfolket med nyheten att gamle baron låg för döden. Lugn och full av glädje somnade hon och sov ostört intill uppståndelsens morgon.

När Maria påskdagens morgon kom linkande ut ur skolan för att hämta vatten ur kyrkbrunnen, stod Daniel där. Det var ännu långt till kyrkdags och inga människor syntes, men han var där.

— Fick du fred sen, Maria?

— Jaa då, och tacka till.

— Du ska inte vara rädd längre, Maria, för jag tyar nog hålla fred kring skolhuset.

Och det gjorde han.

Frampå sommaren dog gamle baron Mustcamp. Han fick aldrig höra hur det gick med Maria, men hans son tänkte ofta att historien skulle ha berett den gamle herrn en sorgblandad glädje som ett bevis på att han dömde rätt om kvinnorna. Om en man bryter sig in, ryter åt en kvinna och skrämmer henne, då gör hon underverk för att undfly honom, och han får stå där med skammen. Men den som behandlar den skygga fågeln milt och varsamt, skyddar hennes rede och sjunger för henne, den får henne snart att äta ur handen och så vidare. Det sades att om Daniel kom om natten, när lärarinnan var borta, då sprang inte den lilla pigan över något plank.

— Titta på den här drummeln, sade Ramsay Mustcamp på själva boupptecknings dagen till sin kusin notarien och visade på sin långe ljushårige och brunhyade dräng med de klarblå ögonen. Ja, notarien tittade på honom och fann intet annat än ett grant exemplar av den ras som bebodde dessa högtbelägna, lövskogsklädda nejder.

— Jo, han är mitt föredöme i att behandla kvinnorna.

Detta var skryt och förställning av den unge baronen, men bevisade därmed något om vad som sysselsatte honom.

Kort därefter kom Daniel till honom och hörde sig för om han kunde få överta Skördatorp som hans far innehaft.

— Vill Maria till Skördatorp då?

— Ja, det är la hon som vill dit.

— Där finns ju inte vatten, eller hur?

— Nej, men en får väl fresta igen å gräva brunn.

— Nåå, och vem ska hjälpa er att sätta upp med redskap och kreatur? Det blir väl jag det?

Daniel antydde medelst tystnad och tumning av mössan, att det var meningen.

— Ja, jag får väl se åt. Men på ett villkor. Att Skörd inte sölar med giftermålet.

— Jag får inte giftasåldern inne förrän den 7 oktober, baron.

I slutet på september avvek drängen Skörd ur tjänsten och ur landet utan att lämna ett ord efter sig.

Men att Daniel så ledigt undkom från tjänst och exercis, från sin kvinna och sitt ofödda barn, det var Marias eget fel.

Hennes tro på honom var fullkomlig, murad på hälleberget. Den rubbades icke därför att vädret kom och slagregnen föllo. Den skred icke en tum, när Kajsa klockan fyra en morgon kom rusande ner till klappbryggan vid Kyrksjön där Maria hölls med lärarinnans byk, visade upp en knapp och skrek: — Den här tog jag av Daniel i går kväll, när han ga se av till station. Varsko länsman, så sätter han ette han, inga tåget går!

Maria hade inte hört av någon resa till station, men det ville hon inte låtsa om.

— Han kan väl ha ärende te stan, efter vi ska lysa om söndag, sade hon och vred lärarinnans köksförkläde så att knogarna vitnade och vattnet skvalade på marken.

— Pass på, lika många tårar får du gråta för din fästeman, sade Kajsa profetiskt.

— Ni pratar. Jag känner väl Daniel bättre än ni.

— Minns du vad jag sa, när pojkatosingarna spräckte spegeln?

— Jag fäster mig inte vid sånt trams.

— Trams, sa du. Du får nog tillfälle att komma ihåg vad jag sa. Där gick sju års lycka, sa jag.

— Varför skulle min lycka sitta i en gammal spegel? frågade Maria stolt.

Det visste inte Kajsa som var en obildad häxa. Men att det var så, det hade hon hört av de gamla, och det hade hon sannat många gånger. Hon stod i och stridde med Maria, till dess hon fick henne i gråt, vilket dock inte betydde, att hon rubbat hennes tro på Daniel. Sen tröstade hon henne med att Daniel kanske fick lov att komma tillbaka eftersom hon tagit knappen av honom. Och då fick hon Maria att skratta, ty han måste ju komma tillbaka dit, där han hade kvinna och barn, men inte för en knapps skull.

Ännu på fredagskvällen vidhöll Maria frankt att Daniel skulle komma tids nog på lördagsmorgonen för att ta ut lysning. Men då var det allom uppenbart att han icke längre var i landet och att han rest till Amerika. Två jämnåriga pojkar voro försvunna med honom. Magnus från Läppamåla Rävagård och nämndemannens Edvin i Korpagården, samma by.

En dag på senhösten kom Maria vandrande upp till herregården. Baron Ramsay stod i sitt kontor och såg henne komma uppför allén. Hon haltade, hon gick tungt. Han tänkte på planket, han tänkte på sin förlupne dräng och han smålog sin faders milda, ironiska leende, vilket folket fruktade.

Ett klassiskt förfarande inom den för ett sådant drama föreskrivna tidrymden mellan påsk och mickelsmäss. Han väntade icke utan nyfikenhet på epilogen.

Maria stod där blek och brunfläckig, svart under ögonen, gråtsvullen, vanställd till kroppen, ful. Hon var dödligt förskräckt och endast det hårda tvånget att skaffa bröd för sin hunger hade tvingat fram henne till herregården liksom skogsdjuren ge sig fram till bygden under hårda vintrar. Det dröjde några ögonblick, innan hon kände välviljan emot sig så pass, att hon förmådde dra fram sitt ärende. Hon hade med sig ett brev från Daniel, postat vid någon liten urskogsstation i Kanadas skogar.

"Som jag har ingaståannes Ett Hundra tjugefäm kroner hos baron som jag tror, att han betalar ut di te de. Som jag tro att di räcker tess du blir arbetsför. Som du får sälja syckeln också om det blir tvunget. Som jag ska skika mer om jag kan. Hoppas du äfven har hälsan. Vänligen.

Daniel."

Utan att göra några vidare frågor lade baronen från sig brevet, som han med möda kunnat tyda.

— Det var 200 kronor, sade han blott. Därpå satte han Maria i en stol och talte med henne om gamla tider, då hon kom till herrgården med murklor, smultron, hjortron, krösen och tranbär, allt vad Askenäs risiga fällor och fattiga myrar kunde bjuda.

— Maria var alltid den första och den duktigaste, sade han, jag blev så glad när hon kom med tranbär.

Men det var omöjligt för honom att få henne att le. Hon var frånvarande, bedövad, förkrossad. Hans ord gingo förbi henne som ljud utan mening. I hennes själ sjöngs andra ord än hjortron och krösen. Det var: fasa, ångest, födelse, blod och hunger, förräderi, ensamhet, dödens trötthet. Skam.

Då slutade han tala om krösen och lade fram pengarna för henne jämte ett kvitto som hon skulle underteckna. När han tog emot det ur hennes hand, slog det honom att hennes handstil var ovanligt redig och vacker, särskilt jämförd med Daniels kråkfötter. Han berömde hennes färdighet, och då vaknade hon till så mycket att hon kunde berätta att hon drivit studier för lärarinnan förra vintern. Hon hade alltså ett intresse ändå.

— Är Maria kvar hos lärarinnan?

— Nej, det är jag inte.

— Var är hon då på lag?

— På Knektatorpet hos Mårdas.

— Å, varför det?

— Vi är lite släkt. Kajsa skyllade på fjärde med mor.

Kajsas klankänsla var alltså så stark, att hon tog sig an den övergivna, fast hon bara var en avlägsen släkting till hennes fostermor.

Maria sysselsatte honom ännu länge sedan hon haltat bort ur hans åsyn. Han fick lust att

ta upp detta öde som hans dräng brutit sönder, hela det och ge hennes liv en fortsättning och uppgift. Han hade en medfödd lust att arbeta med människor och han tyckte om henne utan att egentligen göra sig reda varför.

Med prosten Springer talade han om möjligheten att göra henne till lärarinna, eftersom hon tydligen hade så lätt för sig. Prosten medgav att hon hade gåvorna i rikligt mått, men var betänksam, ty hon skulle ju bli moder. Något hjälpte det upp denna nesa att barnet bleve trolovningsbarn. Trolovning hade nämligen högtidligen skett i väntan på att Daniel skulle få åren inne att gifta sig. Det vore dock en öppen fråga, om man kunde lita på hennes uppförande i framtiden, och framför allt om man kunde begära av skickeliga, tuktiga föräldrar att de skulle låta sina barn undervisas av henne.

Prosten skulle ha visitation nästa sommar, och när han nu genomläste gamla visitationsprotokoll hade han funnit att hans företrädares företrädare fått en uppsträckning av visitator emedan han befriat från böter en utfattig torparhustru som "nedkommit en månad för bittida i anseende till vigseln". Men inte heller hans egen biskop var att leka med.

— Ta hit kyrkböckerna, sade baronen. Jag ska gå igenom dem och sätta kors för alla förstfödda som kommit till syndfriare än Marias barn. Tänk vad det ska roa biskopen när han kommer. Då gav prosten med sig, ty han kände Mustcamparna, de

voro i stånd till något sådant. Och han var dessutom svåra rädd för statistiken.

Maria uppsöktes i Kajsas stuga av prostinnan Springer, som meddelade att baron ville ta hand om henne och betala för henne hos en barnmorska. Hon lyssnade till prostinnans löften men trodde dem ej. Hennes fullkomliga tillit var död och kunde inte stå upp. Varje dag medan hon satt hos den i hemlighet mycket elaka barnmorskan borta i Appelryd, väntade hon att bli bortkörd emedan hennes välgörare slutat upp att betala. Prostinnan hade vänligt uppmanat henne att ej förtvivla, ty även för hennes och barnets framtid ville man sörja. Maria tackade fastän hon höll detta för ett fagert tal utan innebörd. Lika foglig och tålig var hon mot barnmorskan, men varken onda eller goda människor nådde henne. Hennes själ hade flytt ner i djupen och gick som en vattenådra långt under den synliga ytan av hennes varelse i mörker och ensamhet.

— Jag undras hurdant det barnet ska bli, sade mer än en gång den otåliga barnmorskan. Maria svarade förstås ingenting, men tänkte att det var inte värt att grubbla över, ty det måste nog dö. Så blev det också. När den lille Daniel var en vecka gammal överfölls han av en häftig konvulsion. Maria satt där med sonen i sin famn och såg hur han kramades till döds av en osynlig hand. Hon kände den handen väl, ty den hade så länge hållit om hennes eget hjärta. Hon fann det därför helt

naturligt att den även skulle ta hennes hjärtas barn och gjorde intet motstånd.

När barnet var dött, reste hon till Gammalrödja och kom en dag till Knektatorpet med ett knyte kläder och ett dött barn. En blåsig vintereftermiddag satt hon på en skjuts med barnets kista i famnen och for till Gammalrödja kyrka. Prosten Springers adjunkt väntade henne vid portarna, och så begrovs barnet där.

När hon kom hem, tvättade och lagade hon upp sitt tyg efter förmåga och inställde sig på uppmaning hos baron Mustcamp för att få veta vad som nu skulle ske.

Han tog emot henne vänligt men litet förströdd, ty han var nygift.

— Ja, vad var det nu igen han räknat ut? Jo! Hade Maria lust att ta plats i det skolhushåll han höll i Växjö för sina yngsta bröder?

Maria hade aldrig tänkt sig annat än att hon skulle ta tjänst, och hon var tacksam att slippa gå på herregården som kamrat till herregårdsdrängarna i blått livré med knappar av silver.

— Ja tack, sade hon, om jag bara kan det som påfordras.

— Nå, och är Maria nöjd med 20 kronor i månaden som lön?

Hon visste att detta var en lägre lön än baron annars gav sina jungfrur, men hon ansåg sig numera dömd att utnyttjas och träla, varför hon svarade ja.

— Maria hade kanske velat bli något annat, till exempel lärarinna?

Hon rodnade häftigt, ty hon uppfattade detta som ett hån. Om hon någon gång drömt så äregiriga drömmar första tiden hos lärarinnan, så hade hon för länge sen övergivit dem.

— Aha, sade baronen, jag ser att jag träffat rätt. Och nu skall jag tala om för Maria varför hon får så liten lön. Det är inte för den här historien med Daniel som jag förstår hon trodde. Utan det är för att jag har befallt mamsell att Maria ska få ta undan tid och förbereda sig på att pröva in vid seminarium. Nej, tacka inte och gråt inte, utan gå in till mamsell, hon ska ta mått på Maria, så Maria får såna kläder som höves en herrskapsjungfru och blivande seminarist.

Maria gjorde allt vad han begärde av henne. Hela vårterminen skötte hon sin plats samtidigt med att hon läste. På våren prövade hon sen med lätthet in i seminariet. Hennes väsen klöv sig i två hälfter. Den ena fullgjorde en levande, samhällsnyttig människas handgrepp fullt oklanderligt, den andra levde sitt eget liv under ytan, hårt tuktad och bunden, till dess natten och ensamheten kom.

Så uppdelad levde hon igenom seminarietiden och när den var slut, stod hon där med de främsta betygen av alla och förstod icke hur det gått till att hon fått dem.

Vid det här laget förständigades Gammalrödja att

bygga nytt skolhus för Läppamåla och Sunnanåkra gemensamt. Var skulle det läggas? Nämndemannen i Läppamåla Korpagård bjöd på en kulle nära landsvägen mittemellan byarna. — Den får socknen till skänks, sade han, ty han ville lika gärna bli av med den. De gamla mindes den tid då den varit bevuxen av tolv underbart sköna gamla ekar. De mindes också de somrar, somliga sade det var sex i rad, andra att det var sju, då åskan gång på gång måttade åt de där ekarna, slog fel ibland, men träffade ibland och höll på till dess alla tolv, somliga sade: de sju vackraste, voro splittrade och döda. Lärda män besökte platsen, men kunde icke förklara dess dragningskraft för åskan. Lika litet kunde de förklara varför åskan icke slog ner en enda gång den åttonde sommaren eller den nionde. Det var bara så.

Stämman tog nu tacksamt emot gåvan av nämndemannens åskefälla, ty ingen tänkte mera på den där gamla historien om de tolv ekarna och de sju somrarna då de förstördes.

Baronen deltog verksamt i skolbygget och gjorde mer än sin skyldighet som ordförande i byggnadskommittén, dels därför att omtanke om skolväsendet var tradition i familjen, dels därför att han ville bli mannen som hade allt att säga och så få sätta till Maria som lärarinna i den nya skolan. Sedan han fått prostinnans medgivande, föreslog han henne bland de sökande. Ingen röst höjde sig

mot henne på stämman även om något underjordiskt mummel förekom.

Endast en person uppreste sig häftigt mot att Maria skulle sitta på Åskefällan, men hon hade icke rösträtt.

— Är du från vetet, flicka, som sätter dig på Åskefällan! Det ser en ju att det är något här på backen som lojingen vill åt, sade Kajsa.

Men Maria var så överväldigad av att hon skulle få denna plats att hon inte alls hörde på Kajsa. Hon tyckte att prosten hade rätt i det han sa, när han underrättade henne om att hon fått platsen: "Det är en stor sak för dig min flicka, att ha fått detta förtroende efter vad som förevarit." Och hon var fast besluten att skolrådet inte skulle behöva ångra denna godhet. Hon blev så rädd om sitt rykte att hon aldrig vågade vara med ungdomen i Läppamåla eller Sunnanåkra, och den lät henne också snart vara i fred.

Den dagen då baronen installerade Maria i den nya skolan uppe på backen, var han nöjd med sig själv. Han kände att hans handlingssätt var en Mustcamp värdigt. Han hade skaffat en skadskjuten människa ett levnadskall och socknen en av betygen att döma förstklassig lärarkraft.

Därpå släppte han av henne på några år.

Maria gav honom heller ingen anledning att sysselsätta sig med henne. Åskan slog inte ner i skolan, några klagomål över henne hördes aldrig, men några häpnadsväckande resultat av hennes

verksamhet inberättades heller icke under de första åren.

— Hur sköter hon sig?

— Medelmåttigt, sade prosten.

"Ja, så misstog jag mig på virket", tänkte baronen.

Tio år förgingo, världskriget kom, ännu ett par år gingo och högkonjunkturen bröt in över Gammalrödja med fantastiska priser på säd och potatis, kreatur, smör och virke. Ja, när bonden icke hade mer kvar att sälja än en skäppa krösen, linfrö eller kafferåg, så kunde han lugnt sätta sig ner och vänta till dess en krösnapatron kom och bjöd en skäppa guld därför.

Det var då man började fira vad firas kunde, först alla sjuttioårsdagar, sedan sextioårs, femtioårs och fyrtioårs. Hedersgåvorna vid femtioårsfesterna bestodo av käppar med silverkryckor. Var och en som fick en käpp måste hålla ett käppakalas med mera mat än det näst föregående. När turen kom till nämndeman i Läppamåla Korpagård, han som blev av med sin son då Daniel försvann, var standarden redan hög, men hans mora lyckades dock i blodigaste hån mot all ransonering driva den ännu ett stycke i höjden.

— Den kungliga familjen, som äter maskrossallad och dricker rågkaffe, skulle gärna låtit sig bjudas, sade baron Mustcamp.

— Å, för all del, svarade nämndemansmor som kände en udd riktad mot hennes överflöd. En annan har också sina besvärligheter. I år blir det så okrist-

ligt med oliver på mina buskar, och så har jag inget socker att sylta med. Fast går åt, det gör oliverna nog ändå, tillade hon med en sned blick bort mot Anton i Rävagården.

Olivehäcken är planterad strax innanför rågången mot Rävagården och skiljer de båda gårdarna åt, där de ligga sida vid sida i byn. På den sidan av häcken som vetter åt Rävagården fick nämndemansmor aldrig ett enda bär.

Den gamle prosten Springer höll högtidstalet och prisade de dåliga åren, om det nu var ett gammalt tal han tagit fram eller vad han hade för mening. "Under de dåliga åren vilar jorden för bättre skördar. Under nödåret 1868 lärde bönderna att så höstråg, det hade de aldrig tänkt på förr. Det året lärde dem att människornas barmhärtighet är stor, ty kom det kanhända icke sändningar av säd långväga ifrån . . .?"

— Jo, vad det gjorde, men den där utdelningen 68, den geck aldrig rätt till, viskade Johannes i Rävagården högt till baronen. Det var mycket opassande sagt av honom, ty det var nämndemannens far i Korpagården som haft hand om den. Men se minnet var så färskt, såret blödde än . . .

På detta käppakalas träffade baronen åter Maria. Hon var över 30 år nu och satt sedigt svartklädd bland de äldre kvinnorna. Baronen iakttog henne på avstånd och erinrade sig hennes tidigare stormiga öden.

Han fick blixtsnabbt klart för sig att hennes stillsamhet, hennes försiktiga leende, hennes svarta sidenklänning, allt vad man såg av henne, bara var en sköld, ett sken, ett bedrägeri. Ja, han var fullkomligt viss därom, ehuru han icke kunde säga vad det var som förmedlat denna visshet. Människor av besläktat kynne veta ofta saker om varann utan ord, och i denna stora församling av idel rika bönder kände han samhörigheten med henne mycket stark. Hon var icke lik de andra, vem vet av vad blod hon var kommen, detta främlingsbarn?

Han kunde gott ha kunnat tänka sig att hon var av främdeblod, om inte för det oöverkomliga faktum att hon haft förbindelse med en stalldräng. Men när han sedan nämnde om detta för sin hustru, undanröjde hon detta hinder. "Å, vet du", sade hon älskligt, "en lantpatron eller en herrgårdsdräng, det kan komma på ett ut. Så att om det roar dig, Ramsay, att tänka dig henne som en kusin eller en syster, så var så god."

Mitt i den långa middagen uppstod som brukligt är en paus, medan kökspersonalen i sin tur åt smörgåsbordet. Baronen använde den till att ta Maria avsides och förhöra sig hur hon haft det de här tio elva åren. Hon visade sig vara mycket svår att få besked ur, och han kom att tänka på lillklockan i tornet som fick hänga där stum, emedan den *Genom En Spricka förlorat Sit Liud,* som det hette i gamla handlingar. Men han behövde icke höra mycket, ty blott han inriktade sitt mänskliga

förstånd på henne, blev det klart för honom hur grym hans stora välgärning mot henne hade varit.

"Just denna lilla människa som blivit så skrämd och hanterad", tänkte han, "borde ha förskonats från att leva sitt liv ensam i ett skolhus mellan två byar." Ändå hade han satt henne där och väntat en stor gärning av henne. Han betraktade henne och fick en vision av de många ensamma kvällarna och nätterna, av det mångmilade mörkret som stod och teg kring hennes fyra yttervägger eller, än värre, viskade om outsägliga fasor.

Hur dåraktigt att utvälja till en sådan tortyr av alla just den som skulle leda socknens barn. Det var inte omöjligt annat än att de måste känna varje morgon den atmosfär av ångest som lagrats under natten.

— Maria skulle ha opponerat sig, sade han häftigt. Om jag nu händelsevis inte tänker på allting på grund av giftermål och barn och världskrig, så kunde väl Maria gjort mig uppmärksam på att hon hade det svårt. Så pass hyggligt har jag bemött Maria att hon kunde ha haft det förtroendet.

— Men vad kunde baron göra åt, att jag haft det svårt? frågade hon förvånad.

— Ganska mycket, sade han. Jag kunde ha gett henne fönsterluckor och bastanta lås och en arg hund.

Då först förstod hon att han trodde hon var rädd för mördare och våldtagare, vilket icke var fallet. Hon räddes någon som icke kunde stängas

ute med lås eller en arg hund, men det sade hon ej.

Just nu kom den fryntliga nämndemansmor fram för att be baronen till bordet igen. Men i stället för att resa sig och tacka riktade han en oväntad och ganska besk fråga till henne: — Har nämndemansmor nånsin tänkt på hur illa det varit av oss att låta den här lilla lärarinnan bo ensam och värnlös så långt från folk?

— Vad skulle jag ha gjort åt det? frågade nämndemansmor förvånad. Skolan, den är ju kärarnas sak.

— Men barnen är ju nämndemansmors också, och de har ju gått hos den här lärarinnan?

— Ja, de här två, sade hon och visade på två granna, rödblommiga döttrar som nu inburo soppskålar och bakelsefat. Och så Erik, den lille siste. Han är så glad vid lärarinnan. Erik var en tolv års pojke i stadiga hemvävda yllekläder, skurna efter fars modell. Han stod nu så tätt inpå bönderna han kunde och lyssnade till kärord.

— Om jag får säga som jag tycker, så borde det varit en enkel plikt för hustrurna i Läppamåla och Sunnanåkra att ta sig an lärarinnan. Ni borde haft hjärta för henne, ni som lågo trygga i era gårdar med era män som beskyddare.

— Alla har varit så obegripligt snälla vid mig i kristiden, föll Maria in ängsligt. Hon såg hur nämndemansmors värdinneleende stelnade till vid: enkel plikt, hur mor Mia i Rävagården sträckte på

halsen för att höra vad som sades. "Detta får jag ont av efteråt", tänkte hon. Hon visste också att något samråd mellan hustrurna i Rävagården och Korpagården icke var möjligt, emedan den ena skyllde på den andra att deras söner Magnus och Edvin olovandes gett sig av till Amerika. Och även det såret blödde än, trots alla granna Amerikakort i plyschalbumen.

— Ja, jag har då gjort det lilla jag kunnat för lärarinnan, sade nämndemansmor litet snävt. Det gick icke att få henne att fatta, att hon hade något ansvar i denna sak.

Baronen var förargad på henne, men talade vid sig själv att man finge inte ondgöras över hennes lojhet eller de andras.

"Vi karlar har ju lärt dem det där", tänkte han, "att skolan och allt annat som rörde socknen är kärarnas sak."

Han visste icke att en kvinna, prostinnan nämligen, för länge sedan uppmärksammat Marias belägenhet, och på sitt sätt sökt avhjälpa den genom att skicka henne Lennart.

— Det är hemskt med slöheten i världen, sade han till Maria. Man borde icke tillstädja lidanden som lätt kunna avhjälpas, när det finns så många som man intet kan göra åt. I morgon kommer min snickare och tar mått på fönsterluckor åt Maria. Ja, jag vill inte höra några invändningar.

Maria fick luckor för fönstren och järnbom för dörren. När allt var tillskruvat och låst, satt hon om

kvällarna som i en fästning, som en fånge i ett torn. Hennes ensamhet blev också större därigenom att hon mycket riktigt kom i onåd hos hustrurna som för hennes skull så orättvist fått en uppsträckning av baronen. Alltmera sällan hände nu att hon fick en brödkaka eller en bit smör genom barnen. Och det var kännbart i dessa ransoneringstider, ty Lennart växte och behövde mycket mat.

Det finns ett de släktlösas ätteled.

Maria, själv hemlös, fick denna alldeles fristående pojke till sig som en gåva. Han var fem år gammal vid det ögonblick då hans hem föll sönder, Maria hörde talas därom men var då själv utan initiativ. Men prostinnan hade gåvan att snabbt se vilka kombinationer som kunde göras. Hon ställde om att de två funno varann. Hon ordnade så att socknen inackorderade pojken för en billig penning hos lärarinnan. Så voro de båda hjälpta och socknen med.

Vid den tid då skolan fick lås och luckor, var Lennart tio år. Han var ännu litet knuten i växten, men kraftig och bred i ryggen. Han var trygg och trohjärtad, flitig, händig och stark, med det naturligaste handlag med fattigdomen och mödan som tänkas kunde. Inför försakelse och mager kost var han lika fattad som inför andras överflöd. Han tiggde aldrig mor om smörgås när hemmansägarbarnen kommo så välförsedda. Smusslade Maria sin egen ranson i hans väska, när han gick till storskolan, då kom den orörd tillbaka.

— Säg mor, gör det något om jag älskar mor mer än Gud?

— Nej, det gör alls ingenting, Lennart.

Maria hade lärt många årgångar att läsa och skriva, innan hon med Lennarts hjälp upptäckte barnen. Det var alldeles märkvärdigt, tyckte hon, att årgång efter årgång blev mer begåvad, mera läraktig, mera älsklig och förtroendefull. När hon berättade för prosten hur märkligt det nya släktet syntes henne, log prostinnan så sjuk hon var. Hon hade också fått höra genom hustrurna i Läppamåla och Sunnanåkra att lärarinnan nu började bli riktigt uppövad i lärdomen så att hon rådde med att pränta lärdom även i grannens pojk som var rakt omöjlig. Så nu förstod prostinnan att hennes syfte med Lennart var vunnet, och hon var riktigt stolt över sin framgång.

Vid den stämma, då baronen ingrep och begärde anslag till de luckor och lås han redan satt på Åskefälla skola, opponerade sig Johannes i Rävagården. Det gjorde han inte för Marias skull utan därför att han fruktade att alla lärarinnor skulle begära samma fördel att ej bli mördade. Men han fick icke medhåll.

Han tystades ner, och baronen fick då i form av ovett mot Johannes höra hur glada de två byarna voro åt sin lärarinna.

— Det är något alldeles särskilt med henne, sade nämndeman.

Kanske bestod detta särskilda däri att hon aldrig

jäktade sig och barnen för att hinna de föreskrivna kurserna. Hon tog sin uppgift lugnt, alltför lugnt tyckte kanske inspektören. Men därigenom ingav hon även det dummaste barn den känslan att där fanns tid och tålamod nog för att det skulle komma underfund med sje-ljudets oerhörda mysterier. På så vis kom det ro och frid, trivsamhet och trygghet i skolarbetet. Tråkighet var den enda fara som hotade, men den betydde mindre för dessa barn som hade goda nerver.

Marias suveräna lugn inför skolkursen hängde samman med hela hennes inställning i tillvaron. Hon satte icke heller sig själv något beting. Varför skulle hon bry sig om att jämföra ungarnas kunskaper med kursplanen två gånger i veckan så som hennes kamrat vid kyrkskolan? Hon levde ju ständigt under den föreställningen att tiden var oändligt lång för det lilla som skulle göras, att den räckte och blev över. Andra kunde leva under pressen att tiden var knapp för alla sysslor, och dagarna runno för fort undan. Maria oroade sig aldrig för att hon inte skulle hinna spinna fem skålpund ull till lördagskvällen, hon räknade inte eller räknade om äggen i iver att få jämna tjog att byta med hos handlarns. Tråden fick rinna, hönsen värpa, barnen läsa så fort de ville. Alltsammans måste ju hållas i gång, därför att det skulle så vara, men någon djupare anledning därtill såg hon ej. Hon var utan önskningar. Hon neg aldrig för ett ny, och hon tänkte aldrig: jag måste se till att bli gift, innan jag

blir för gammal, eller besöka huvudstaden eller spara 5 000 kronor.

En mjölnare, som icke mer har något att mala, må dra upp dammluckan och låta vattnet strömma fritt. Men vad skulle man säga om mjölnare som sitter med uppdragen lucka och ser vattnet sjunka i kvarndammen, medan ständigt nya lass med säd lassas av vid kvarndörren? En sådan mjölnare var Maria. Hon lät med största lugn tiden forsa bort utan att använda den mer än till det nödvändigaste. Hon använde blott en ringa del av den kraft som fanns vilande hos henne. Den spänning, den iver som är nödvändig för att en människa skall till det yttersta göra sig till godo energien ur tidens ström, den hade slappnat hos henne.

Den som upptäckte att hon malde rent för lite säd var åter baron Mustcamp. Det skedde av en slump först sedan ännu några år hade gått. Tre guvernanter, en informator och lärarinnan vid kyrkskolan hade misslyckats i att lära hans yngsta son Charles stava svenska språket. Då var det någon som påminde honom att lärarinnan i Åskefällan hade ett underbart tålamod med dumhuvuden. Genast for baronen till Maria med pojken och mutade henne med en vakthund att åta sig det otacksamma försöket.

Lennart hade lämnat henne nu. Han var i tjänst på herregården, och inför utsikten att få en hund till sällskap i sin nya ensamhet övervann Maria sin obenägenhet inför ett friherrligt barn.

Rottweilern hette Ka, han var i sin första ungdom och en stor skönhet. Fast och ädelt byggd, svart och blank, med den rätta gula teckningen på huvud och bringa. Han var utbildad till vakthund men efter en termin i skolan lade han om sin bana och blev underlärare, för att bättre kunna tjäna Maria.

Baron Mustcamp upptäckte detta en dag då han kom ridande till skolan för att höra på en lektion. Det var en fridfull försommarmorgon som alls icke störtes av tanken på den snart förestående examen. Klädd i en hemmavävd bomullsklänning gick Maria omkring som en mor bland sina små, själv moderlig i gestalt, handlag och tonfall. Hon hjälpte första småskolans barn till rätta med att runda magen på ett a. Andra småskolan hade under tiden fått tio additionstal, och Ka hade på sitt ansvar att de löste sin uppgift flitigt och noggrant. Det var ett nöje att se med vilken vaksamhet och mildhet han behandlade sin klass. När Charles på Askenäs ryckte Inga-Britt från Läppamåla Frälsegård i flätan, var Ka genast på platsen. Mer behövdes vanligen inte, ty barnen kände hans krafter. Men i dag var baronen där och depraverade klassen.

— Gör om det, viskade han i barnslig iver till sonen. Charles ryckte åter Inga-Britt i flätan. Ka morrade.

— En gång till! Ka gick efter överläraren.

Varken Maria, barnen eller Ka förstodo vad det var baronen skrattade så ohejdat åt. Maria stod fullkomligt oförstående inför denna munterhet hos

en gråhårsman som nu var på vippen att själv bli en gamle baron. Men det var just detta att alla togo Kas verksamhet som självfallen, som gjorde den ännu mera komisk i barons ögon. Då han icke kunde uppföra sig värdigt nog, störtade han frustande ut ur skolrummet. Ka gläfste till föraktligt och stängde dörren efter honom, därefter fortsatte lektionen som förut. När baronen lugnat sig och kom in igen, var disciplinen fullkomligt återställd.

"Sinne för det löjliga fattas henne", tänkte baronen, "men förbannat söt är hon i dag." Han bedömde henne icke alls som objekt för någon förälskelse eller önskan, men rent mänskligt, som uppenbarelse. Den mörkt rödbruna färgen på hennes klänning var säkerligen vald med det prosaiska syftet att stå emot skoldammet, men det hindrade inte, att den gick väl ihop med hennes jämna bleka hy. Till hans glädje var klänningen sydd med rynkad midja, så att den passade hennes moderliga gestalt. Det släta, blanka håret och den sediga mittbenan klädde henne lika oavsiktligt. Men det bågiga hårfästet var icke mera svart som förr, vita strålar sköto upp i det svarta. Hur gammal är hon? Han var inte säker, men vid att mäta på sin egen ålder räknade han ut att hon måste vara i draget 40 år. Hurdant har hennes dolda liv varit här i Åskefälla skolhus? tänkte han nu som den gången då de möttes på nämndemannens käppakalas. Ja... hurdant är ens dolda liv på Askenäs herrgård? "Men det är ju inte alls så."

Det visade sig att Maria lärt Charles att stava och baronen kände en tyngd falla från sitt fadershjärta. Väl hade han sökt trösta sig över pojkens omöjlighet på samma sätt som prosten Springer tröstade sig över dåliga år: med tanken att klena skördar ge jorden vila. I så fall borde den Mustcampska begåvningen bära hundrade kornet i hans sonsöner. Men det var ändå en befriande känsla att veta att Charles var mottaglig för kunskap, rätt meddelad. I sin glädje och tacksamhet erbjöd han Maria sitt bistånd till att så öka sina meriter att hon kunde ta an en mindre folkskola. Sen skulle han med eller mot prostens vilja genomdriva det vilande förslaget att Åskefälla skola utbyggdes, och att Maria finge ämbetet.

Så skedde också. Maria fick tjänstledighet och kom till Skara seminarium. Hennes tid där var den bästa hon hittills haft i livet. Liksom norrländska ängar blomma ovanpå den olösta tjälen, så blommade kamratskapets och arbetets glädje på ytan av hennes väsen. När hon kom hem, överraskades baronen av att finna att hon fått ett visst intresse för och kunskap i samhällsfrågor och tänkte genast: hon ska in i nämnder och styrelser. Han hade nämligen icke kunnat glömma hur lojt mor Märta i Läppamåla svarat honom: skolan, den är kärarnas sak. Ända sen det ordet föll hade han tänkt att kvinnorna icke längre borde tillåtas att ha det så bekvämt. De måste dras in till medansvar

i de allmänna angelägenheterna, och då vore det lämpligt att bryta isen med Maria.

Aldrig hade han sett någon sätta upp ett så förvånat ansikte som Maria, då han föreslog henne det. Hennes intresse hade varit rent opersonligt. Att hon stod utanför livets värden och möjligheter var för henne en sanning inskriven med livets egen hårda hand i röda köttet. Hennes vägran var icke tillgjord blygsamhet, den grundade sig på en fullkomlig visshet att hon en gång för alla var dömd oduglig. Men baronen mutade henne.

— Om Maria låter mig hållas, så ska jag laga att Lennart kommer in i folkhögskola och lantbruksskola, och sen ska jag upphöja honom till fördräng och befallningsman.

— Även om jag gör mig omöjlig i barnavårdsnämnden?

— Även då. Om bara Maria låter mig få ha honom i skogarna i vinter, för där är han oersättlig. Vad den kan hugga och lässa, när det gäller stockar gränsar till det otroliga.

Då gav Maria med sig, baronen fick ta följderna på sitt ansvar. Men när hon väl blivit litet varm i kläderna i barnavårdsnämnd och fattigvårdsnämnd sade hon ganska ofta emot honom. Hon var oerhört sträng mot försumliga barnafäder, och det var inte han.

— Var inte omänsklig mot min Persson, sade han, kom ihåg att han är bara en herrgårdsdräng.

Lennart var den vintern lika gammal som Daniel

Skörd varit när han höll vakt om Gammalrödja folkskola. Under arbetet i skogarna logerade han i ett av herregårdens torp, och där träffade han Ester.

En dag kom Lennart hem till mor och förklarade för henne att han slagit alla planer på folkhögskola och andra skolor ur hågen, och att hans enda åstundan var att få ett torp under herregården och gifta sig med Ester. Det agg Maria plötsligt kände stiga upp inom sig mot denna Ester som stäckte hennes planer för Lennart, var i släkt med det hat Daniel hyst mot henne för att hon och hennes barn sökte binda honom vid ett liv i slit, fattigdom och ofrihet. Efter tjugufyra år var hon nu nära lösningen på en gåta och anade det ej.

Hon kvävde med möda det ord hon haft på tungan för att avråda Lennart och gick själv till herregården för att ordna upp saken. Baronen gav honom Skördatorp som Daniel skulle haft.

— Måtte det nu inte vara ett dåligt omen, sade han. Men Lennart flydde icke från sin kvinna. Villigt tog han på sig husfaderns plikter och med sin björnstyrka gjorde han underverk på Skördatorp.

II.

SKÖRD

Långt borta från Gammalrödja, på ett kontor i Amerika sutto en gång några förfarna herrar över en filmsynopsis. De gingo igenom den sida efter sida och räknade noga.

— Hur många meter beräknar ni den här dödsångesten till?

— Omkring tvåhundra.

— Tycker publiken så mycket om dödsångest, att det lönar sig att kosta på tvåhundra meter?

— Men käre vän, den är ju nödvändig som bakgrund till försoningen.

— *Jag* skulle till och med vilja föreslå att man drog ut på dödsångesten till trehundra meter.

— Men trehundra meter dödsångest och ondska kräver kärlek och försoning i proportion ett till tre.

— Ja, och de måste lida över på fem kvart.

Rollen av mördare som ångrar sig måste göras av ett populärt och sympatiskt namn. För kvinnans roll däremot som ändå fick alla sympatier på sin sida, föreslog regissören en ny upptäckt, en debutant, blond och oskyldig. Någon nämnde det professionella slaktoffret inom officinen men fick en axelryckning till svar. Därmed var denna stjärna för alltid nedstörtad i det yttersta mörkret, vilket hon icke anade.

Men när regissören stoppade sin nya favorit i den kvarn, där man mal fram sensationer metervis, lämnade hon alldeles oköpande något kraftigt verkande fluidum kvar på gelatinrullarna.

Åtminstone kan man tänka sig en sådan förklaring till att denna produkt av kyliga kalkyler trots sin konstgjordhet köpte sig delaktighet i livet. Detta skedde långt efter det filmen kommit ur premiärernas, de stolta biografpalatsens, den utvalda musikens och den sakförståndiga publikens stadium. Det skedde, när den kommit så långt i förnedring att den en mulen eftermiddag i augusti år 1927 vevades av på en klöverträda i Läppamåla by. Just den gången gick filmkopian så ohjälpligt sönder, att direktören måste avbryta sin turné. Denna sin sista föreställning måste han dock söka rädda, eftersom han tagit upp nitton kronor i inträdesavgifter. Det gjorde han genom att fyndigt ersätta de trasiga bitarna med muntlig beskrivning.

— Harrskapet får la ursäkta att här är en bit borta, för se det finns inget så ömtåligt som riktigt fina, förstklassiga filmer. Nu ska jag tala om vad den föreställde. Man såg hur den här James — tyst pojka, ska ni skratta åt de? Har ni inte så mö vet att ni förstår att det var på uträkning han fick ett namn mitt emella en katt och en mes? — jo, hur den där James ble frestad, för se det är alltid kvinnfolken som är varst, frestad av det där lea stycket ni såg, att följa med na till Nevjårk. Äss ja minns rätt, så va texten så här: *"Var i hun-*

nan ska jag då göra av min hustru, hon är ju med barn till på köpet?" Men då gav tösen honom en blick som va så mördande, så knäna vek sig på han. Och så titta hon bortåt sjön, för det var på stranden de hölls med sin skamlighet. Han begrep förstås vad hon mente och tytte det var otäckt men ofrånkomligt. *"Är det galet, så är det henna fel"*, så var texten. Och nu Kalle, kan du dra på igen, nu kommer vi te de stället, där James går in te frun som sitter å syr småkläder. Titta noga på na för hon lär va med det berömdaste de har där inne.

Sover du Anners? ropade direktören till orkestern, vak upp och dra en sörglig bit på handklavere.

Anders ryckte upp sig, funderade lite och tog så melodien till visan om Greve Sparre och Elvira Madigan. Med många små hopp och tomma fläckar rullade tragedien vidare över den lappade trasa som tjänstgjorde som filmduk.

Publiken var fulltalig, och på en av de främsta bänkarna satt Maria. Hon förstod inte bättre än att man måste sätta sig långt fram för att se bra.

Det var andra eller tredje gången hon satt framför en filmduk, hon förstod därför varken att värdera regiens trollkonster eller skådespelarnas prestationer. Stackars människa, hon satt där och tog allting på allvar. Därför fick hon också oförmodat en stöt i hjärtat.

Handklaveret skrällde och händelserna på duken tilldrogo sig allas uppmärksamhet. Det var väl, ty

annars hade kanske någon mer än Ka hört att hon plötsligt började tala till James.

— Kära människa, bad hon, ge henne den fort! Hon bad å hans hustrus vägnar om nådestöten, bad den yttersta av böner, som så anspråkslös den kan tyckas, dock sällan beviljas.

Denna bön undslapp henne, då mannen beredde sig att mörda sin hustru för att få fara till New York.

Han har med vänlighet och falska förespeglingar lockat hustrun med sig på en ensam ort. Åskådaren anar redan vad som ska ske och bävar, medan hustrun ännu är bara rörd och glad över hans plötsliga vänlighet. Men han blir allt mörkare och bär sig allt underligare åt, och hans skugga lägger sig över hennes tillitsfulla leende och kväver det. Hon får klart för sig att något underligt förestår, hon vet blott icke vad. Hon tystnar, hon stelnar i den isiga atmosfären. Ur hennes undran stiger en dunkel oro, ur den åter misstro, som hon söker slå ifrån sig med ett sista ömkligt försök att le. Misstron växer, klarnar upp till visshet att hennes liv är hotat. Sen blir alltsammans bara skräck, fasa, besinningslös flykt.

Överallt, om i New York eller Läppamåla, ge åskådarna den filmherre rätt som utmätte trehundra meter för dödsångesten. Jojo, nu är hon livrädd, tänka de intresserat.

Endast Maria vet att det icke är så. Hustrun ryggar ur mannens närhet, men hon är ur stånd

att vara livrädd, ur stånd att tänka: *jag vill icke dö*. Ty det finns intet jag och ingen vilja mer i den stunden, det vet Maria, där finns bara fasa inför det förräderi som intet hjärta kan bära, den syn som intet öga utan att bländas kan skåda.

Denna flykt är ingen flykt för livet. Det är bara den vilda önskan att komma från denna syn och denna närhet, vart som helst, gärna i döden eller avgrunden, bara man slipper den där. Det är mycket en dåraktig flykt, lika dåraktig som att fly till skogs med ett ormbett, men man tänker ju intet. Man är bara rädd.

Kanske fanns det någon bland publiken som hann se Marias upprördhet och hastigt undra om hon tänkte på den natt, då hon sprang för luffaren. Själv mindes hon honom inte ett ögonblick. Han var ju bara en stackars obetydlig stympare. Hon visste att han som ska väcka den vanvettsskräck som driver skuggkvinnan över stock och sten, måste vara en mäktigare person än så. Hon visste att endast den kan förråda en människa, som kommit nära hennes hjärta och fått all hennes oskyldiga tillit. Ja, det djupaste förräderiet, det som bränner av hjärtroten så att växandet stannar och livet vissnar ner, blir endast möjligt mellan dem vilkas liv löpt samman i en levande punkt.

Intet av detta hade hon någonsin kunnat uttrycka. När hon i sin nöd för tjugufem år sen famlade efter deras händer som förut lidit, gick hon till bibeln, som låg närmast till och plundrade den på

de ställen som ångade av vrede och brunno av förtvivlan. Men hon fann aldrig någon profet eller psalmist som kunde uttrycka åt henne vad hon kände. Hon hade varit hänvisad till stumhet, eftersom den största händelsen i livet var outtalbar och ojämförlig. Först nu sade hon sig: så var det, detta hände mig, nu händer det på nytt, det har alltså kunnat hända två gånger ändå.

Hon visste icke om den tanken ingav henne lättnad eller sorg, hon visste bara, att hon hade velat riva denna kvinna från duken och sluta henne i sin famn som en syster.

— Du är lika ringa som jag, viskade hon, en fattig synderska. Du sörjer heller inte över så höga ting som när Israels profeter grät över folkets avfall eller så. Men se, *du* vet hur det kändes för mig, då jag upptäckte att barnet jag bar var min egen besvärliga angelägenhet, som jag måste sköta själv eller också dö. Också till dig har det sagts som till mig: "Vad kommer det mig vid, du må se dig om." Vi har känt fasan över att livets lag, fullbordad i oss, blivit kränkt och förbruten. Ett förräderi har begåtts mot oss båda och mot något som var heligare än vi. Men vad *det* ville säga, därom kan de större och mindre profeterna ingenting veta. Det får man bära levande inom sig genom ett helt liv utan att kunna tala ett ord med någon. Du är den första jag träffat som vet.

Här inför denna utspelta film skedde ett av de hastiga möten mellan dikt och liv, ur vilket en

gnista springer fram. Den belyste klart det förgångna som icke förgått, väckande upp det till en underlig slags verklighet som kunde åskådas utanför den själ, där det varit begravet.

Under en nödtvungen mellanakt, då ljuset slocknade, drogo tusen dagar och nätter över en kvinnas hjärta, långt snabbare än en film kan rulla. De sista årens likgiltiga jämnmod var som en sömn ur vilken man vaknar. Intet hade kommit bort under den långa sömnen, allt var där. Varje timmes ångestgråt och ensamma vånda, varenda obesvarad fråga: vad har jag gjort, varmed betungade jag dig? Varenda bevekande bön om förbarmande.

Medan direktören och maskinisten lagade belysningen, levde hon om sitt liv.

Reparationerna togo så lång tid, att publiken började bli otålig. Direktören försäkrade ivrigt, att det som nu kom väl vore värt en smula tålamod. — För se nu så ska han ångra sig, si så grymt. Och hon ska va styvast till att förlåta utåv alla stjärnor de har i Hollywood.

Nöjet var trots förseningen tämligen tidigt slut, ty direktören hade beräknat att hinna med ännu en föreställning nere vid Askenäs. Maria gick hemåt mot Åskefällan, åtföljd av Ka, som på alla sätt gav sin medkänsla till känna. Hon darrade, ty hon var upprörd intill botten av sin själ. Förskräckelsens konung, hennes osynlige plågare var åter över henne, hade tagit henne med överrumpling på nytt. Vad betyder det att han kommer igen så här? Hon

visste intet om Daniel, hade icke haft en hälsning på tjugufyra år, icke heller sport till något genom andra. Betydde denna hans närvaro att han dött, eller betydde den att han levde, var den ett varsel för honom?

När de nalkades skolan blev Ka orolig. Han gav till ett skall och satte i väg hem.

— Ka, gå icke ifrån mig, ropade hon, var hos mig beskydda mig.

Men han vände bara på huvudet, sade kort att han hade sitt att sköta och satte åstad.

När Maria vikit av från landsvägen in på den stig som ledde uppför backen mot skolan såg hon att den elektriska lampan lyste över ingången. Hon stannade och tog sig för hjärtat.

"Han är där", tänkte hon.

När Daniel Skörd begav sig på vandring med hemsocknen som mål hade han inte frågat någon om vägen, det fattades bara. Han vek bara av på den väg mellan Ljungheda och Gammalrödja som han var van att färdas utan att ana att den för över femton år sen var övergiven både av folk och kreatur.

Trädens kronor gingo ihop över hans huvud, där växte gräs och svamp i de stelnade hjulspåren efter den sista vagn som gått här fram i tjällossningen. Skogsduvor flögo upp, häpna och förnärmade, en ormfamilj rann bort i ljungen, andra levande väsen såg han ej. Jo, då han gick förbi en ödestuga, stack en kviga ut huvudet genom det trasiga fönstret. Stugan var en ruskig syn. Taket hade rasat in, ljung och enar växte över kallgårdssängarna, den enda kulturväxt som hållit ut var en gubbaskäggabuske vid södra knuten. Men intet av allt detta förvånade honom. Det stämde ungefär med de föreställningar han där borta i Kanadas gruvdistrikt gjort sig av hembygden. Han har där levat i en metallisk värld, där allas tankar kretsade kring de fynd av guld, silver, bly och koppar som gjordes eller drömdes, en värld där något hände. Han hade sett en stad på femtiotusen invånare växa upp ur ett tältläger, dit

han kommit som prospector för tjugu år sedan. Han hade sett städer tömmas och dö, när gruvorna voro tomma. När han där borta i guldets äventyrliga värld tänkte på Gammalrödja, hade han sett det övervuxet av nockasnår, vackert men sömnigt och orörligt, alldeles som denna väg.

Efter en kilometer förstod han ju, att fullt så galet var det inte. Han kom till en gård, där vänliga människor upplyste honom om den nya vägen som han borde ta för att komma till Gammalrödja. Men han fortsatte ändå den gamla. Han ville övertyga sig om vilket nummer det stod på ett visst vägmärke längre ner, och så ville han se soldaten Mårds stuga.

Mycket riktigt, här vid dikeskanten stod vägstenen ännu kvar, fast den var nästan övervuxen. Han böjde undan gräset och läste: *N:o 479 Läppamåla ½ mantal.* Tänk han hade prövat alla kombinationer av tre siffror mot sitt minne utom denna!

Här var det, just här som han stått med sin nattsäck och hållit utkik över vägen den där septemberkvällen. Här hade Magnus och Edvin stannat med sin skjuts enligt avtal, han hade stoppat in nattsäcken under höet men vägrat att sätta sig upp. Det är nog säkrast jag går, hade han sagt, vem vet om Kajsa Dommadag gått och lagt sig än.

Men fast han försökt smyga sig förbi så försiktigt, hade Kajsa ändå kommit över honom. Hon hade dykt fram ur mörkret som den lede själv vars brud hon var och huggit tag i honom. Men alla

hennes konster hade intet förmått mot hans raseri och hans styrka. Han hade slitit sig lös och sprungit in i skogen.

Pojkarna och han hade kommit överens om att mötas vid Ljungheda station, det var litet säkrare, tänkte de, än Gammalrödja. På Ljungheda gästgivargård ville de ligga över natten för att vara redo att ta tåget klockan fem om morgonen. Men det vågade inte den som rest både från exisen och fästemön. Skrämd av Kajsa hade han rusat fram genom sanka skogar, hoppat på stenar, sluntit ner från hala spänger i sump och dy, förvillat sig på falska fästigar som slutade i kärr. Hela natten så gott som sprang han omkring i skogen utan rast eller ro, ty han hyste en förfärlig ångest att inte hinna fram i tid till tågets avgång. När det äntligen började ljusna och han kunde ta sig till station, störtade han fram till klockan på stationshuset, ty någon egen hade han inte på den tiden. Han kunde än minnas den oändliga befrielse han känt, när han såg sina stallbröder på perrongen och förstod att han klarat sig. Han låtsade emellertid inte om dem, han var en yngling som av en händelse råkat komma ner till en station klockan fem på morgonen men inte hade den svagaste tanke på att resa. Stationskarlen Blomkvist, som tjänstgjorde, såg ingenting, fördenskull hade han nu också fått sig en blomma på graven, när Skörd gått förbi Ljungheda kyrka i morse. Obemärkt hade man kommit på tåget och förenat sig med kamraterna, vilka trakterade med

en stadig sup, så fort konduktören hunnit förbi kupén.

Flykten hade lyckats.

För alltid lämnade man det utsiktslösa släpet för andra. För var gång man tänkt på att sitta hela livet på Skördatorp med den beskedliga Maria och dras med fattigdom och slit och brunnsgrävning och ungar som far, då hade man känt en ångest som klämde samman bröstet. Nu lyfte den och för första gången på länge kunde man andas åter. Friheten var vunnen, friheten, det bästa på jorden, och framför en låg frihetens land.

Liksom den där klunken renat i tredjeklassens kupé på vägen till Göteborg alltid syntes härligare än alla drycker och blandningar Amerika sedan kunde bjuda, så hade ingen av de framgångar, tillfredsställelser eller förströelser han sedan njutit, rätt velat gå upp mot denna stund av vild, rå, förväntansfull hänryckning.

"Jag tror inte jag har vatt så glad nån gång sen dess, om det inte skulle va i dag", tänkte han men fäste sig alls inte vid det betydelsefulla i denna jämförelse.

Det stora rörliga Amerika hade imponerat på honom, men ändå aldrig riktigt motsvarat hans vilda dröm om Amerika. "Livet blir ju aldrig vad man hoppas." Med den frasen förklarade han sin obestämda missräkning och förstod inte att han försummat ta reda på vad livet var. Hade han det, så skulle han vetat att livet överglänser varje dröm

om livet med samma makt som solen överglänser gryningen.

Om mr Dan Shird anat att en gammal skäggig käring i Gammalrödja väntade honom hem därför att hon slitit en knapp av hans rock då han flydde, skulle han fått mycket roligt. Det föll honom icke in att något han slitit sig lös från och lämnat kvar, drog hem honom. Han trodde att han avvecklat sin kanadensiska tillvaro i det anfall av spleen och hemlöshet som överföll honom när mrs Carlsson, hans värdinna och goda försyn, sålde det ungkarlshotell, där han bott de sista åren. Han reflekterade aldrig över att det betydelsefulla i att en man av hans stadgade ålder och ekonomi var så beroende av en gammal hotellvärdinna. Lika litet reflekterade han över det egendomliga att han ordnat sin tillvaro så löst att avvecklingen utan svårighet skedde på fjorton dagar.

På hemvägen till Sverige gjorde han en sväng och besökte Magnus och Edvin som nu voro farmare med präktiga gårdar i det sydliga Kanada. Fast de hade amerikanska hustrur, hundraprocentiga barn, allmänna uppdrag i kyrka och kommun, hade de icke avskurit banden med hemlandet så fullkomligt som han. Sin flykt hade de sonat med rekbrev och presenter, så att släkten numera var vänligt stämd. Man skickade ut fotografikort hemifrån till de förlorade sönerna, som dessa läto förstora för sina förmak, man sände tryckta inbjudningar till bröllop och begravning, om sådant före-

kom. Daniel han hade varken skrivit brev eller tagit emot några, hans minnen voro icke av det slaget man förstorar och hänger på vägg. Han hade aldrig svarat på de där högfärdiga raderna från Maria: *"nu behövs inga pengar mer"*. Han bara underlät att skicka pengarna. De där åtta dollarna han anslagit till barnet i månaden, satte han in på en särskild bok, för att besparingen riktigt skulle märkas. Genom Magnus som han någon gång hörde från, fick han sedan långt om länge veta att ungen var död och att Maria blivit lärarinna i Läppamåla. Men då var det för sent, tyckte han, både att beklaga sorgen och gratulera till examen. Maria hördes aldrig mera av, och så gingo åren under tystnad. — Nämn inget om mig, när du skriver hem, varnade han Magnus. Det blir bara för Kajsa Mård att prata om.

Och dock. Medan det band som höll Magnus och Edvin fast vid fädernejorden var så slappt, att det knappt märktes annat än på julafton eller när det kom sorgakort att mor i Rävagården var död, så måtte Daniels hjärta varit utsatt för en mäktig dragning som han till slut tvangs att lyda.

— Känns det inte lite sökent, frågade Magnus nyfiket, när du ser hur Edvin och jag har fått det, medan du efter alla åren inte har så mycket jord som du kan lägga i din hand, och varken hem eller familj?

Nej, det hade inte gått för Magnus att göra honom ångerköpt. Daniel hade inrättat sitt liv med

tanke på att alltid bevara sin frihet och rörlighet, ty något högre fanns ej i hans tycke. Därför hade han bara strävat efter goda förtjänster och ordnat sin tillvaro billigt och ändamålsenligt. Han hade varit för smålandsförsiktig att på längden ge sig ut i vilda spekulationer med gruvpapper eller att våga liv och hälsa för att finna guld. Att det var farligt, hade han både prövat de första åren och åskådat på andra. Till sist hade han blivit maskinist i en gruva. Hans tillvaro hade de sista fem åren rullat som ett hjul, med åttatimmarsskiftet än på toppen, än på sidan, än i botten av dygnet, utan minsta uppehåll söndag, vardag, vinter eller sommar.

Arbetet var ansvarsfullt, människors liv och död hängde på hans oavbrutna vaksamhet. Men det gav också femtio dollars i veckan som sedan höjdes till femtiofem. Dem hade han förvaltat så väl, att han nu hade en check i plånboken som gav honom frihet och oberoende enligt hans blygsamma anspråk.

— Nå, vad ska du nu ta dig till? Du far väl ändå till Läppamåla och hälsar på far och ser hur Anton sköter gården, sade Magnus.

— Ja, jag ska väl titta på det gamla hemmet och söka reda på mina syskon.

— Och Maria?

— Ja, det förstås, hon ska få en radio.

— Du kanske köper en gård?

— Allri i tiden. Jag vill ha det, så jag kan fara över igen, om jag inte trivs. Jag hittar ju vägen.

Ännu i dag voro Daniels planer lika ljuvligt obestämda. Han gick bara framåt sorglös och glad, visslande och sjungande. Han vandrade tillbaka steg för steg samma väg som han flytt, men han hade fortfarande icke upptäckt hur skändligt hans hjärta lurat honom, hur bedräglig den känsla av frihet och slutgiltig uppgörelse med det förflutna hade varit som fyllt honom med sådan fröjd den morgonen klockan fem vid Ljungheda station.

Kajsa Mård var den första Gammalrödjabo som Daniel Skörd mötte då han kom hem. Det passade, eftersom hon hade varit den sista som sett honom då han flydde.

Under mellantiden hade det hänt Kajsa åtskilligt. Hon hade mist sin man och den stora huggtanden varmed hon tidigare knäppte såväl sockerbitar som människors livstråd. Vidare hade ju vägen vid vilken hennes stuga låg blivit övergiven. Det var hon bara glad åt, ty på de sista åren hade skägget tagit värre fart än förr, och hon tyckte inte om att bli överraskad av människor. Det var något hemlighetsfullt med detta skägg. Det gick inte att sätta bort i ett träd, inte att fördriva med saften av källarhals och vargamjölk. Med den dekokten hade hon dock botat andra olyckliga kvinnor som råkat att bli döpta i samma vatten som en pojke och fått sota med skäggväxt genom livet. Därför ansåg hon sig hemfallen under någon makt, vem det nu var som övade den. Hon blygdes att söka Kristus i nattvarden och slöt sig till djävulen, för vilken man icke behöver blygas.

Det hände numera inte oftare än ett par gånger i veckan att någon vandrare kom gamla vägen fram. Kajsa hade inte sett en levande varelse på flera dar, och hon brydde sig därför inte om att sätta

klut på huvudet att dölja skägget med, när hon en mild och klar augustidag gick ut på backen för att hugga några vedpinnar till sitt kaffe. Medan hon hackade på pinnarna som hon hämtat ur skogen, glömde hon att lyas och att titta sig omkring. Sämre hörde hon också än förr nu i sitt åttionde år och anade icke att en man nalkades sjungande:

Får jag abborrar på noten i kväll,
det tror jag det,
tar jag Karin, men annars ej,
det tror jag det.

Av abborrar hörs intet ljud,
det tror jag det.
Lilla Anna, du blir min brud,
det tror jag det.

Det sista omkvädet nådde verkligen Kajsas öron, men då var sångaren redan tätt inpå och stod mellan henne och stugdörren, avskärande återtåget.

Kajsa var skygg för alla människor, men verklig avsky hyste hon för knallar, luffare, predikanter och staboar. Den här kunde vara både det ena och det andra, ty han hade strumpor med en brokig bård och knäbyxor.

"Jag sjunger väl jag med", tänkte Kajsa i sin förskräckelse. Hon fann det klokast att ställa sig from och tog därför till en psalm.

"Jag skyndar till den staden fort",

sjöng hon och låtsades icke ägna den främmande något intresse.

— Å, ska Kajsa vistas till Växjö? frågade vandraren muntert.

"Det nya Salem, på vars port
min bön så länge klappat",

fortsatte hon.

— Jaså, sade karlen intresserad, är det så dags för Kajsa nu? Men först ska ni lägga in några pinnar under kaffekitteln, innan ni ger er av. Ska jag hjälpa er att spräcka några trän till Den sista koppen?

"Han vill ställa sig in för mat och kaffe", tänkte Kajsa förskräckt.

I stället för att svara den ovälkomne främlingen, synade hon honom från topp till tå, men hon blev inte mera klok för det. Han var varken klädd som strykare eller som en bonde och allra minst som herrskap. Hans blåa bomullsskjorta saknade stärkkrage och manschetter med guldknappar. Han bar så tarvligt som en svångrem om livet, så att man riktigt såg hur urgröpt han var på det ställe där en bättre karl som kommit något till åren, plägar jäsa upp en smula. Det var det säkraste tecknet till låg levnadsställning, att han var så skrin vid sina år. Han var nämligen inte ung, ehuru rak och lätt och spänstig som en sjuttonåring. Det syntes på hans händer, som voro tänjda och sträckta av mycket och hårt arbete, på ansiktet som mörknat

och hårdnat av många års sol, köld och blåst. Men allra mest på den stämpel, det märke, som satt kvar vid ögonen, även då karln skrattade och sjöng. Hur mycket skoj och lättsinne han än torde ha i kroppen, en sjuttonåring var han inte, snarare dubbelt opp.

— Var kommer han ifrån? frågade hon.

— Jag gick från Ljungheda i middags.

— Är han kanske en sån där valtalare di kallar? frågade hon föraktligt. Det strök så mycket löst folk omkring nu före landstingsvalen. En tocken där politicker hade till och med hittat hennes stuga den andra veckan och lämnat några papper som hon klippte till hönsen. Men det fick hon ångra, ty de slutade att värpa.

— Nej, så fint är det inte.

— Kolpitör då?

— Kajsa är inte så kvicktänkt som förr.

— Jo, det kunde jag ha begripet medsamma: han är stationare. Hon visste att tockna brukade komma hem och hänga sig på släktingar, då de hade simest.

— Ja, något ditåt, sade karlen. Jag har med maskiner att göra, och jag skickar av folk och tar emot dem. Fast mina de går upp och ner på längden och stationarnas de går fram och tillbaks på tvären.

— Han skoja med mig.

— Ja, då tycker jag Kajsa borde känna igen mig.

Vem hunnan kunde han vara? Det var ju tydligt, att han var av ett känt folkslag, efter han drivit med henne förr än nu. Han hade också det rätta

målet och den rätta prinsgustavsblå färgen på ögonen.

Illmarigheten härstammade nog också från Gammalrödja, gunås så visst. Likaså färdigheten att hugga ved, för ska man vara rättvis, så hade Gammalrödja kärfolk också vissa lägre förtjänster och färdigheter. Yxan gick som en blixt, han hade gripit an hennes fattigved och klöv den så fort, att bitarna regnade ner från kubben på backen.

— Folk säger man kan hugga elektriskt numera, sade hon. Men han går an som om han vore lektrisk själv, så han göre.

— Det är jag också, sade karlen. Det är ordet det, Kajsa. Men hon som suttit här och låtit växa mossa på sig, kan väl inte veta hur elektriskt det känns å komma hem igen.

Kajsa tog sig om hakan vid denna påminnelse om skägget och skämdes.

— Ja, ajö då, sade hon, och lycka till att ha kommet hem. Hellre gick hon in till sig utan att veta vem karlen var, än hon stod kvar och utsatte sig för anmärkningar. Hon kunde ju ändå spörja det i handelsboden. Men karlen tog en vedbyra på armen och följde efter.

— Nu ska vi gå in med lite ved te gubben.

— Gubben? Han har vatt döer i attan år, fräste Kajsa. Då måtte han ha vatt i Amerika som inte sport de! Lägg ven här, jag vill inte ha ing okänt folk i stuan.

— Nu börjar det visst att klarna för Kajsa, för jag *har* varit i Amerika.

Kajsa kom nu tillbaks med en klut om huvudet och kände sig mera ledig att konversera.

— Spörjer en rakt inget nytt däröver? frågade hon. Min gubbe stod i Smålandsposten som den siste gratialisten, när han va döer. Hur länge har han vatt däröver?

— Det är tjugefem år sen jag gick den här vägen fram, men då träffa jag också på Kajsa, sade karlen.

— Tjufem år? Ge mig si, det var väl det året di satte av Osker i Norge?

— Nej, Kajsa, det har de funnit på mens jag var borta. Hade jag varit hemma, då hade nog svenskarna satt dit han igen.

— Jaså. Ja nu vet jag. Det var det året då gräslöken bara var fingerhög första maj?

— Just det Kajsa. Samma år som nämndeman i Korpagården köpte en märr på Askenäs som var vit med två svarta fläckar på bringan.

— Nä, nu är det han som minns fel. För han köpte inte märren det året gräslöken var så kort, det vet väl jag. Men jag ska säga honom vilket år det var nämndeman köpte märren. Det var det året hans ohängda olycka till son rymde med Magnus i Rävagårn till Amerika. Är ni kanske han?

— Nej, han är hängd nu.

— Jaså, det kunde jag tro. Då är han Skördas

förhärdade pajk! Hon hötte åt honom. Att du tör gå förbi min stua en gång te!

— Inte trodde jag ni levde än och satt här lika förveten och nyter som förr, sade han. Men ingenting har visst hänt sen jag var hemma sist.

— Det lär du väl få märka att det har, sade hon stucken. Jag förstår att du tänker dig te skolan nu, efter du tar den här vägen? Är du gift? Har du frun med dig?

Han förstod att han kunde få veta alla hemligheter och mer till genom Kajsa, men det ville han inte.

— Ja, adjö då, Kajsa, sade han och stack en sedel i handen på henne, vi ses väl igen, så får vi tala om gamla tider.

— Å, tack ska han ha, Daniel, en mjuk peng, det var då hederligt. Ja, se jag har då alla dar sagt att *gönomafördärvad* var han inte, han måtte ha kommit ut för nån som hågvände honom innan han ga sig å. Och då rår en inte. Vänta lite, säg mig en sak: är det dine egne tänder?

Den frågan hörde inte Daniel, och det var synd, ty på den åtminstone kunde han ha givit ett klart besked. Det var hans egna tänder. Han var redan ett stycke bortom stugan och sjöng ännu ljudligare än förut. Allt som hände honom gjorde honom ännu mera glad, till och med ett kärringamöte. När han tänkte på hur Kajsa satt i sin stuga, krokig och mossbelupen som vägen han gick på, genomilades han själv av glädje över sin styrka, sin lätta gång,

sin upprätta gång, sin frihet, sina dollars, sin makt att göra vad han ville.

Men Kajsa stod vid sin klaffbyrå och synade den knapp hon ryckt ur Daniels rock för tjugufem år sedan.

Det är en stor sak att ha makt över människor.

När Daniel kom ut på nya vägen började civilisationen.

En tidning med välbekant yttre låg vid vägkanten. Han lyfte upp den som man lyfter en gammal kär vän man vill hjälpa ur förnedringen. Säkerligen låg den där, emedan den hade goda nyheter åt honom.

Det hade den också.

Ty klockan fem samma dag gav den vandrande biografen Kulturfilm i Värend en föreställning i Läppamåla by med den amerikanska epokfilmen Lidande hjärtan på programmet. Det passade Daniel. Vid biografen skulle han säkerligen träffa Anton i Rävagården och flickorna i Korpagården som skulle ha blivit något alldeles särskilt, efter vad Edvin sa när han rekommenderade dem åt honom och visade porträtt. Ja, alla Läppamålabor som hade något intresse av att höra från Magnus och Edvin kunde naturligtvis tagas på en gång vid ett så högtidligt tillfälle. Han såg på klockan och beräknade avståndet till Läppamåla: han hade god tid.

Men det stod något ännu märkligare i tidningen, nämligen en korrespondens från Gammalrödja.

"Länge har man kunnat betrakta Gammalrödja utan att nämnvärt förändras", så började den.

Därefter skildrade Vår korrespondent hur byggnadsverksamheten på senare tider tagit så livlig fart att man snart kunde tala om ett samhälle, till och med ett villasamhälle invid kyrkan. En ny handelsbod var uppförd efter mönster av Varuhuset i Alvesta. Ett stycke därifrån skymtar den röda gaveln av socknens första mejeri, och skjutsar ila fram med blänkande mjölkflaskor. Skomakare Nilsson har under uppförande en villa med garage och lär skola hyra ut övervåningen åt en ägare av trafikbil.

Last but not least kommer till sist. Man är nu så långt kommen med den nya kraftledningen som från Munkatorps kraftstation skulle sträckas genom Läppamåla och Sunnanåkra byar, att Sunnanåkra och Åskefällan redan fått ljus, och i dagarna kopplas även Läppamåla till. Vissa personers oförmåga att fatta den nya tidens krav har fördröjt saken, annars skulle Läppamåla redan strålat i elektriskt ljus.

"Jag har minsann gjort Gammalrödja orätt", tänkte Daniel. Även detta gjorde honom glad: att hans hembygd lyfts ur sin ensamhet och efterblivenhet in i den nya tidens gemenskap.

Han kom nu ut ur skogen och framför honom öppnade sig den odlade bygden kring Läppamåla by.

Här surrade en slåttermaskin, här stötte han på ett lag arbetare som sysslade med ledningsbygge.

Daniel stod en stund och betraktade den nya ledningen, snurrade omkring åt alla håll och skakade på huvudet. Sedan gick han bort över ödeträdan till arbetarna.

— Är det här kraftledningen från Munkatorp?

Jo, det var så.

— Ja, då har ni bytt väderstreck här i Gammalrödja mens jag varit borta, eller går inte den här ledningen från Munkatorp eller skall den inte till Läppamåla, sade Daniel bestämt.

— Nog är det något som är förbytt, sade arbetsförmannen, som talade nordsvensk dialekt. Men inte är det väderstrecket, utan det är Rävagårdsbondens förnuft. Han begärde fyrahundra kronor i skadestånd för att bolaget fick dra ledning över hans ägor, för han påstår att elektriciteten drar ner regn och skadar grödan. Därför går vi nu runt hans ägor och kommer in från fel håll i byn.

— Han sa, att han ville inte ha modernt lyse i Rävagården och än så kunde han såga sin ved med egen hand.

En karl satt i diket och gav denna upplysning.

Daniel tittade på honom och tyckte han var bekant.

— Är inte Anton så långt kommen nu, att han har något att säga?

— Å, där han sitter lär han inte ha något att säga, svarade mannen i diket. Han är ju på sinnet,

Jaså! Den nyheten hade man inte meddelat Magnus hemifrån.

— Då får man ju inte undra på om gubben är lite om sig, sade Daniel, som visste hur dyrt det var att ha rubbade släktingar.

— Om sig! sade karlen i diket. När Daniel nu tittade på honom, igenkände han en av sina gamla läskamrater: Sven på Nabben under Korpagården.

— Johannes lyckades få Anton till kriminaldåre för att han ödde mor sin, så nu kostar han honom inte ett öre, sade Sven på Nabben avundsjukt.

— Tig nu, han Sven, om han kan, för där kommer gubben. Han kan inte låta bli, han kommer var eviga dag, sade förmannen.

Johannes i Rävagården var numera en krumpen gubbe, orakad, surögd och smutsig. Daniel hajade till, ty han mindes Magnus' far som en väldig och myndig man. Förvandlingen och förfallet voro så ohyggliga, att var och en av kvinna född och ställd under åldrandets nödvändighet måste förfäras.

Daniel hälsade och talade om Magnusa lycka och välmåga.

— Ja, hälsa han då Magnus tillbaka, att det går farlia långsamt utför med me. Men det tar lite vart året, som när en gran synnar.

— Jaha, det ska jag, instämde Daniel och började tala om kraftledningen.

— Jag tycker Johannes skulle besluta sig för att dra in lyse, sade han.

— Ja, inte för *jag* vill ha at, sade gubben, men

jag tänker det blir så ändå, för fruntimmerna ger sig inte, förr än de får vara med om alla nymodigheter. I eftermiddag ska de på biograf mitt i skörden. Och så gick gubben.

— Han har ångrat sig, fast han skyller på fruntimmerna, sade Sven på Nabben.

— Om han tror han ska få lyse nu efteråt, så bedrar han sig, sade förmannen. Disponenten är så levande arg på honom.

— Och nämndeman i Korpagårn har lovat se till att bolaget inte låter nåd gå för rätt, sade Sven. De där nymodigheterna för med sig så mycket samarbete, så det är ett rent elände, för det går ju aldrig, det vet en.

— Å, kan det gå i Amerika, kan det gå här, sade Daniel.

— Hur ska de kunna ha lyse ihop, som inte kan ta mjölkflaskorna åt varandra till mejeriet utan ska köra två skjuts för fyra flaskor varenda morgon? Så kanske de inte skulle göra i Amerika?

— Nej, de är mycket för praktiska både för att träta och dricka, sade Daniel menande, ty den gamle läskamratens last stod skriven i hans uppsyn. Du skulle ha följt med oss åt Kanada som vi ville, Sven.

— Å, det ska någon vara hemma och leda socknens angelägenheter, sade Sven med ett misslyckat försök att resa sig ur diket.

När Daniel äntligen kom in i Läppamåla, hade föreställningen redan börjat. Han betalade och gick

in, men blev inte länge sittande. *Lidande hjärtan* var ett ursentimentalt stycke, falsk biografromantik, osant och förbannat lögnaktigt. Lilla Pearl White var ju söt, fast han sett henne i bättre roller. Men just hennes älsklighet gjorde stycket än mera omöjligt. Det fanns inte en karl skapt som skulle vilja göra den lilla förtroendefulla, ljushåriga kvinnan något ont. Han reste sig och smög sig ut ur tältet. Det vore säkert roligare att prata lite med Maria och se hur hon hade det, innan det blev skumt. Han fick väl ge sig till Läppamåla en annan dag och titta på Edvins systrar.

När han gått en kvarts väg, såg han skolan ligga uppkastad på en kulle ovanför landsvägen, ensam och synlig.

"Vad hon ska vara rädd här, som är en sån hare", tänkte han.

Då han klättrat uppför stigen som leder fram till skolan, såg han att huset hade fönsterluckor med kraftiga slåar och dörr med krampor och grova lås. Men ytterdörren stod helt sorglöst på glänt.

— Hon borde verkligen låsa om sig, muttrade han. Det retade honom att hon var så oförsiktig. Det är oförsvarligt av henne, menade den som ämnats att försvara henne genom livet.

Han sköt upp dörren och steg in i skolförstugan, prövade knappen till elektriska lampan utanför och tände. Det var honom en verklig lisa att hon hade elektriskt ljus. Han trodde att han annars skulle känt ett visst ansvar för hennes ensamma tillvaro.

I hörnet bakom vattensån och kvasten stod en grov järnslå, avsedd att skjuta för dörren på insidan om kvällarna. Nu stod den här och kunde tjäna en förbrytare till verktyg om en sådan trädde in genom den gästvänligt öppna dörren. Hon var bestämt inte så rädd längre, eller också hade hon slöat till.

Han knackade på dörren till lärarinnans privata lägenhet. Ingen svarade, nyckeln var urtagen. Han blev stående stilla utanför dörren, trevande efter en förgäten kunskap. Var var det hon brukat gömma nyckeln? Han kopplade av alla tankar och dök sakta ner i det förflutna. Han var i en annan skolförstuga, där han brukat söka nyckeln, han skymtade en dörr, en trappa, en trasmatta. Halvt vaken, halvt drömmande gick han bort till vindstrappan och tog med handen under trasmattan vid fjärde trappsteget. Ja, där låg nyckeln. Utan att reflektera över om det var passande eller ej satte han den i låset.

Varför skulle han inte göra sig hemmastadd, han var ju ingen främling ändå. "Det ska bli roligt att se hur hennes hem ser ut", tänkte han.

Det lilla köket talte om ett visst välstånd. Där funnos alla nödiga redskap, och kopparn skämdes icke för sig. Ordningen var icke alldeles fullkomlig, men han måste ta tillbaka anklagelsen för slöhet. Vid dörren stod en stor hundkorg, och han slöt därav att hon hade en stor hund. Det var väl den som gjorde henne så modig, att hon lät fönster och

dörrar stå öppna. På slagbordet vid fönstret stod ett grötfat, en sked och en kopp.

Den tillskjutna dörren till hennes rum gjorde motstånd som om den tvekat att utlämna hennes ensamma liv åt en främmande.

Han kom in i ett stort hörnrum som hon genom ett förhänge avdelat i två delar. Försiktigt tittade han in i sovrumshalvan. Där stod en säng han ögonblickligen kände igen, samma säng hon haft när hon tjänte som piga hos lärarinnan, smal och hård som en likkista. Han borde bestämt ge henne en resårmadrass, det bleve kanske en bättre present än den radio han ämnat åt henne.

De döda tingen hjälpa oss att minnas. När han nu tog om den rundade sängkanten återkom genom förmedling av händernas insidor minnet av den allra första natten han stod vid hennes säng. Han hade gömt sig i skolsalen, till dess lärarinnans lilla piga gick och lade sig. Han mindes hur han suttit och rökt cigarrett, till dess han trodde hon somnat. Då hade han smugit sig in till henne och stått lutad över henne med händerna om sängkanten, till dess hon vaknade av hans närhet, trevade ut i mörkret, fick tag om hans handled, gav till ett svagt rop av glädje och tog emot honom, så ömt, så brinnande som någonsin en kvinna tagit emot en man.

På bordet vid den lilla sängen låg bibeln. Han fäste sig vid att den var full av bokmärken som en generalstabskarta av namn. "En karta alltså över

hennes levnadsväg", tänkte han och tog den med sig ut i det andra rummet.

"Så trevligt har *jag* aldrig haft det", tänkte han och såg sig omkring med avundsjuka. Mellan de båda fönstren åt väster stod ett gammalt blombord i tre våningar. Pelargonierna vällde av rikedom, trivsel och lycka, sådan som det är de små stugornas särskilda hemlighet att ge. Överst stod en stor lilja med ett helt knippe av vita, smalbladiga blommor, de liknade en fontän med silverne strålar. Något liknande hade han aldrig skådat. Blomman spred en mild doft i hela rummet, den var dess levande genius.

Vid en vägg stod en orgel och en bokhylla med fyra rader böcker. Ser man på! Den erinrade honom att Maria nu kommit upp i en högre samhällsklass än den hon förut tillhört. Ja, de hade båda kommit upp sig var på sitt håll. Säkerligen hade hon fått många färdigheter sedan hon var lärarinnans lilla okunniga piga. Han erinrade sig att hon varit mycket vetgirig redan då. Men se engelska, det kunde hon nog ändå inte.

Över orgeln hängde en tavla med den korsfäste. Daniel fäste sig vid att inskriften över hans huvud var en annan än den vanliga.

Den stod där som en fråga rakt ut emot honom:

"Mitt folk, vad har jag gjort dig, varmed har jag betungat dig?"

Det var en alltför mänsklig och osäker fråga, tyckte Daniel. Inte hade Han gjort något, Han blev ju bara korsfäst ändå.

Var det en röst fjärran från? Kom det någon? Nej, allt förblev stilla. För att ha något att fördriva tiden med under det han väntade, satte sig Daniel vid bordet med Marias bibel.

Det första han fann när han slog upp den, var ett frågetecken i kanten. O ve, o under, hon satte i fråga Herrans ord. Själv kände han varken tro eller tvivel, ingenting. Men Maria skulle helst förfoga över sin barnatro liksom över elektriskt ljus, för att ha det mindre kusligt om kvällarna.

Det ställe för vilket hon satt frågetecken var vers 4 i 54:e kapitlet hos profeten Jesaja.

"Frukta icke, ty du skall icke komma på skam,
? Blygs icke, ty du skall ej vara utskämd.
Nej, du skall få förgäta din ungdoms skam
och ditt änkestånds smälek skall du icke mer
komma ihåg."

Bredvid frågetecknet stod datum: $^{9}/_{12}$ 1902.

Det var alltså några månader efter hans ankomst till Kanada, kort före barnets födelse. Han försökte minnas var han varit den $^{9}/_{12}$. Han hade nog haft timmerarbete, varit fullt upptagen av att slita en hund, se upp för träden, äta, sova, ta emot avlöning, längta efter kvinnfolk och guld. Till Maria hade han just då donerat sin innestående lön och varit mycket nöjd med denna handling. Men hon hade

likafullt satt frågetecken för Guds ord och löften. Hon som till på köpet fick seminarieutbildning av baronen, medan en annan minsann fått utbilda sig själv, per korrespondens.

Han slog upp vid ett annat märke. Där fann han detta:

"Då går det som när någon flyr för ett lejon
men därvid mötes av en björn.
Och när han söker tillflykt i sitt hus,
bliver han stungen av en orm,
vid det han sätter handen mot väggen."

"Med hennes sätt att läsa bibeln måste även här dölja sig någon otrevlig anspelning", tänkte han. Han funderade: "vad hade hon flytt för lejon och vad björn hade hon råkat på?" Slutligen hade han det: "när hon flydde för luffaren råkade hon ut för herrgårdsdrängen. När hon sökte sin tillflykt hos honom undan ungdomen, stack han henne som en orm."

Detta tyckte han ändå var väl kraftigt. "Det kan ju hända jag var lättsinnig", tänkte han, "men jag stack henne då inte. Jag rådde för resten inte. Somt är man tvungen att göra här i världen. Och hon hade ju för resten sin fria vilja."

Det var också ett sätt att göra om bibeln till en historia om Daniel Skörd.

Eller var det kanske om någon annan?

"Han som gör morgonrodnaden till mörker." Man kan genomgå många morgonrodnader och mörker på tjugufem år. Varför bekostade baron hennes stu-

dier, om han var alldeles fri för henne? Redan första gången Daniel hörde detta, kom för honom den tanke som snabbast av alla rinner genom en mans hjärna, emedan han är född med en särskild bana i huvudet åt den: kanske var det barons unge också?

Den flög åter för honom nu, men han måste lika fort släppa den. Ty vid Davids psalm 88 vers 9 stod ett årtal och en dag som han icke kunde misstaga sig på, ty det var hans frihets sälla dag, den då han stävade ut från Göteborg.

Men så här såg alltså den dagens nattsida ut:

"I mina förtrognas ställe har jag nu mörkret."

Han såg sig omkring i hennes trevliga rum och kunde ändå inte riktigt tro, att mörkret här varit hennes enda förtrogna. Gärna gör man saker värre än de äro. Han gitte minsann icke läsa alla de ställen som bokmärkena anvisade, han såg ju att de lågo tätast hos profeterna. Hon hade levat med David, med Jeremia, Amos och Hosea, han som äktade en trolös kvinna och hade barn med en trolös moder, han som kallade sin dotter vid namn: Hon-som-icke-finner-förbarmande.

Vad han kunde tänkt sig om Maria, icke var det detta. Hon hade synts honom blygsam, foglig, anspråkslös. Han kunde ha tänkt sig att denna foglighet lett henne in på vidlyftigheter med andra män. Men här stod hon för honom som en vildare, otåligare och oförsonligare människa än han anat. Hon

till och med hädade, ty det var hädelse att läsa bibeln på det här viset.

Hon höll honom kvar, när han reste, hon tvang honom att leva här i detta skolhus under allahanda skepnader, som ormen vilken stack den skyddssökande i handen, som björnen som rev den flyende, som Baal eller vad nu avguden hette, kanske var det Moloch.

— Det är unfair, mumlade han för sig själv. Oklart kände han, men därför inte mindre djupt, att en orätt var begången mot honom. Han var inte det odjur hon gjort honom till. Han var ju så som han kom ihåg sig bara en dum pojke som när han nyktrat till från sin sinnliga betagenhet, hellre hört på Magnus och Edvins förespeglingar än på Marias tjat om Skördatorpet som han alltid avskytt. Att han reste så där i hemlighet var ju också bara hygglighet mot henne, för att hon i sitt tillstånd skulle besparas ett uppträde som inte kunde tjäna någonting till.

Inte en minut hade han drömt om en så långvarig och förfärlig verkan av sin handling. Den verkan han nu skymtade var orimlig och lade på honom ett ansvar som han med hela sitt innersta väsen värjde sig emot. Herregud, om han också rest, så hade han ju lämnat henne sin innestående lön, och himmel och jord behövde väl inte mörkna för det. Som om han skulle ha en skugga som förmörkade hela jorden.

Här låg hans fullkomliga makt öppen för honom

och hans vanmakt. Hans makt hade sträckt sig över hela hennes liv, men mot hennes hjärta var han vanmäktig till slut. Med sitt lidande träffade hon honom som med en snärt, och han kunde icke träffa henne tillbaka.

Han stirrade vredgad på bibeln som låg här som en enda orättfärdig dom över honom. Han rev ut alla bokmärkena och slängde dem i vredesmod utåt bordet.

Men bland dem var ett som var broderat med guldtråd och silvertråd på stramalj. Han tyckte det var vackert och tog det i sin hand. Där stod ett ord ur Jesaja 65:e kapitel:

"Där skola icke mer finnas barn, som leva endast några dagar."

Nu fick *han* en stöt i hjärtat. Han slog genast upp stället. Profeten beskrev Jerusalems kommande härlighet. Men Maria hade bara fäst sig vid detta enda.

Då fattade Daniel för första gången att han haft en son som levat endast några dagar. Det hade hittills varit fördolt för honom. Han hade bara vetat att han haft en sparbanksbok, där han satte in åtta dollar i månaden. Han hade flytt verkligheten, och den hade flytt honom.

Dagens alla våldsamma intryck pressade sig in på honom och var nära att bryta hans fattning.

Det var inte bara roligt att komma hem.

Där ute hade intet jämförligt hänt, där kom man

icke människor så nära, alla själar voro vända mot den döda metallen.

Då han hörde hundskall i fjärran och därav förstod att Maria var i annalkande, kände han att han icke kunde träffa henne. Han lämnade den uppslagna bibeln kvar på bordet och störtade bort utan att släcka lampan han tänt. Av fruktan att möta henne, gick han icke neråt vägen utan sprang åt andra hållet och fick sådan fart av den skarpa sluttningen att han höll på att ramla i Marias brunn.

När han sansat sig en smula och orienterat sig, fann han att han stod vid randen av Barnabrunnen, där mor badat honom för skorv när han var liten och lagt ner av sina fattiga silverslantar som betalning. Han mindes att han blivit bra, trots det att han nästa dag i hemlighet fiskade upp offret och mer till ur källan. "Tänk om jag nu ramlat i och drunknat, det hade allt sett ut som ett Guds finger", tänkte han. Och här hade nu Maria sin vattenstad. Sämre brunn kunde man ha, ty den frös aldrig, torkade aldrig ut och kunde icke tömmas med spann. Man sade att den stod i förbindelse med underjordiska sjöar och att jordalven bott där förr och botat barn mot en viss avgift. Men nog hade hon bra långt och uppför att bära vatten.

Han visste att nu kom man inte längre åt det här hållet, ty sedan var det bara mader ner till Gäddsjön. Men han vågade sig inte heller upp mot skolan, förrän hunden där uppe tystnat. När han hörde hur Maria ropade in hunden, tänkte han: "skönt, då blir

vägen strax fri". Det var nu alldeles tyst, och han började gå uppåt igen. Men plötsligt hörde han sitt namn ropas.

— Daniel, är du där?

Maria ropade på honom som över ett avstånd på tjugufem år, med en röst som icke använts på tjugufem år.

— Daniel, Daniel!

Han kunde icke svara, nej, för sitt liv kunde han inte svara.

Återigen ropade hon.

Han svarade fortfarande icke.

Daniel var så upptagen av tankar på det pinsamma möte han haft med sitt andra jag som levat kvar hos Maria under hans år i Amerika, att han alldeles försummade ett ögonblick han ofta under båtresan förberett sig på, det nämligen då Gammalrödja kyrka sticker upp ovanför grantopparna. Han besinnade sig icke, förrän han stod tätt inpå kyrkan, men då hejdade han sig och undrade vad som hänt — om det var något på tok med honom eller med kyrkan, ty han kände icke igen sig. Så som hon låg där med sitt klumpiga, tafatta torn utritat mot aftonhimlen, hade han aldrig sett henne förr. Men strax upptäckte han vari olikheten bestod. Man hade huggit ner de gamla lindarna kring kyrkan och planterat nya i stället. En heroisk handling kanske, ty ingen av dem som planterat skulle uppleva den dag, då de fått den resning som platsen krävde eller gåvo den behövliga skuggan.

Ingen levande varelse syntes till utom svalorna som ströko oroligt längs marken. Utan att stanna gick Daniel förbi kyrkan och sneglade endast försiktigt bortåt skolan och postmästarens plank. Han ville ta en lov neråt Skördatorp efter han var på trakten och sedan ta skjuts tillbaka till Ljungheda gästgivargård, där han lämnat sitt resgods. Det var

inte mycket troligt att han så snart komme tillbaka till de här trakterna igen. Stungen av en orm, kantänka.

Den som vill till Skördatorp, måste, sedan han passerat kyrkan, vika av från landsvägen norr ut och gå över ryggen till en ås som skiljer två dalar åt, båda med en sjö i botten. Den mindre som heter Gäddsjön och ligger något högre lämnar av sitt vatten i Kyrksjön, vid vars strand den medeltida kyrkan låg, innan Esaias Tegnér lät riva den och bygga upp en ny på åsryggen. Högplatåns vidder öppna sig här uppe. Skogbevuxna åsar, skilda åt av långsträckta, glimmande bergsjöar, dra fram genom landskapet, den ena bortom den andra, i riktning från norr till söder. Än sjunka de, än stiga de i en spets eller båge. Men den yttersta kam som man ser vid horisonten är så rak, och i afton, när Daniel betraktar den, så djupt blå, att han tycker sig återse stora, vida havet som han nyss befarit.

Daniel passerade åsryggen och fortsatte den sakta sjunkande vägen ner mot Gäddsjön. Nu var han inne på torpets marker, det visste han, men han kände icke heller här igen sig. Den steniga ljungbacken, där fars får svulto sig fram förr i världen, fanns icke mer, ty här var nu en rödja. Som alltid när man rör vid denna mark, vällde det stenar upp ur marken, ty stenen var, som man bistert sade, regel och jord var undantag. Med sina tunga vita bukar i vädret lågo stenarna uppvräkta i väldiga

högar, ty brytaren hade ännu icke hunnit göra murar av dem. En jätte, detta Smålands nya verktyg och vapen, stod mitt på rödjan med sina griparmar om livet på en sten. Det stora landisblocket där Daniel brukat sitta medan han vaktade fåren, var söndersprängt av dynamit. Väldiga stackar av ljung och rötter lågo uppstaplade för att brännas.

Daniel såg sig om efter den man som utfört detta arbete. Han var van vid guldgrävare som icke gingo ut att spränga berg med mindre de hade hopp om millioner. Därför beundrade och ömkade han det tålamod, den kraft och den envishet som brutit denna arma teg. Han fick lust att träffa torparen på Skördatorp och gick vidare bort mot stugan. Härvid träffade han på ännu en rödja, men den bar redan skörd. Han gick ut i åkern och kände på havren, den var väl matad. Så kom han till den åker som far brutit en gång i världen och räknade rågskylarna på den. Det var fyrtiotre. Far hade sagt att trettio var överbra, tjugu fick man tåla sig med.

— Var det förståndigt av Gud att sätta sådana karlar på en jord som gav så litet för mödan? undrade han. Men samtidigt var han så stolt som om han brutit marken själv, och han glömde för ögonblicket alldeles bort sin misstämning.

Han skymtade nu den lilla röda stuga som var hans fädernehem. Men han gav sig inte tid att upptäcka att det fått en ny ladugård, ty hans intresse fångades av en kvinna som med ett ok över axlarna gick framför honom ner mot torpet. På långt håll

tyckte han sig känna igen att det var mors blanknötta ok, under vilket hon burit så många spannar vatten, när den usla brunnen tröt om somrarna som den alltid gjorde.

"Det är väl kvinnans sista gärning på en lång arbetsdag", tänkte han, ty hon gick tungt och långsamt, en liten smula bakåtlutad för att hålla balansen. Men då han hunnit närmare, såg han att det var en blivande moder.

— Vänta, ropade han åt henne. Hon stannade, vände på huvudet och granskade honom. Det var en utsocknes, och hans knäbyxor uppfyllde henne med förvåning. Hennes min var mycket tillknäppt och allvarsam.

Ansiktet var starkt fräknigt som ett orrhöneägg och dessutom mörkskuggat av hennes tillstånd. Ett nästan månskensvitt hår låg i små korta krusningar över pannan. Den var hög och bred, dragen öppna och rena, ehuru just nu synbart pressade av den dubbla börda hon bar. Hon var mycket ung, nästan ett barn, tyckte Daniel.

Denna unga kvinna som andades så tungt under oket, talade till hans styrka, hans barmhärtighet, hans vilja att beskydda, starkare än någon levande varelse förut förmått det.

Han hälsade och drog av mössan så artigt som om det varit mrs Edvin eller hans stöd i livet, mrs Carlson själv. Det är första gången han blottar huvudet, sedan han kommit in i den här berättelsen. Hans panna hade samma höga välvning, och hans

hår var lika ljust som kvinnans, men i dess ljus gömde sig många gråa strån.

— Sätt ner spannarna, sade han. Hon böjde knäna så att spannarna togo stöd mot marken, häktade av dem från oket och drog efter andan.

— Det är tungt, sade han, alldeles för tungt i den här värmen. Hur länge har ni varit utan vatten i år?

— Sen nån gång efter midsommar, sade hon.

Han tog oket från hennes axlar, det var så nött så det var lent i handen, ja, det var minsann mors ok. Han lade det på sig och häktade på spannarna. "Nu är jag under oket igen", tänkte han. "Det är ett ljuvligt ok, när man kan hjälpa en liten moder."

— Det var då alldeles för mycket, sade kvinnan.

— Ja, om ni menar att det är för mycket i er belägenhet, så har ni rätt, sade Skörd. Varför bär inte er man vatten åt er?

— Han är i Herragårn.

— Ni är det nya folket på Skördatorp?

— Vi flytte hit 14 mars i fjor.

— Och det är er man som gjort nyodlingarna? Om han är en sån karl, så borde han kunna bära vatten åt er, innan han går i arbete.

— Hå, varför det?

— En man skall väl vara rädd om sin hustru.

Hon skrattade.

— Vi ste upp klockan fyra i morse och stackade ljungen på rödjan, innan han ge i dagsverke. Vi hinde inte va rädda om varann så tidigt.

— Var ni uppe klockan fyra och arbetade så hårt arbete?

— Ja, säger jag ju.

— Och sen har ni hållit på hela dan?

— Nej, sen har jag legat på en sjasslong och luktat på ådekolång!

— Det är ju oerhört.

— Va sa han?

— Det är ju oerhört. Nu när ni ska skonas.

— Ska jag skonas? upprepade hon och såg stort på honom. Äntligen begrep hon hans anspelning och rodnade.

— Det är inte så vida än på fjortan dar, sade hon.

Så svarar en torparhustru i Gammalrödja, värdig den man som brutit upp ljungbacken på åsen. Späd och liten är hon, blek av trötthet, och pulsen slår spänt vid halsen. Men hon vet inte om att hennes liv kan vara annat än denna träldom i jordens tjänst, och hon föraktar och skojar med den som talar om att skona henne.

Hennes man har aldrig gjort det, och lika litet skulle det fallit Daniel in, om han inte i Amerika fått en annan syn på den blivande modern. Den hade han förvärvat genom att läsa artiklar och berättelser i magasinen, genom att se mäns sätt mot kvinnor, genom att andas själva luften. En vardande moder skall skyddas och välsignas. Hennes vård är allas sak och heder, hennes vanvård är allas skam. Men nu skulle han bli man för att denna

moder icke behövde sträva under oket, så länge hon bar sitt barn.

— Hör på, sade han, nu bär ni inte en droppe vatten förrän... på länge än. Inte förrän ni blir alldeles frisk igen.

— Hur ska jag få vatten åt folk och djur då? frågade hon.

— Jag ska komma och bära åt er mornar och kvällar, sade han.

Ja, var det inte vad hon tänkte från början, han var inte riktig på en enda plätt. Hennes djupa tvivel målades så starkt i hennes ansikte, att han måste skratta. Han visste, att han både kunde och ämnade komma. Intet hindrade honom. Han kände sig bara lycklig över att veta vad han hade att göra den närmaste tiden.

— Ser man på, sade han, ny lagård!

— Här kan han ställa spannarna, sade hon försiktigt, som man talar till en vars sunda förstånd man misstänker.

— Nå, men en dryck vatten får ni väl ändå ge mig för besväret.

— Han kanske är hungrig också?

— Har aldrig varit så utsvulten, fast jag har svultit många gånger.

Hon gav honom ett förläget sidokast. Hon hade av någon anledning tagit hans magerhet för att vara naturlig eller frivillig, inte tecken på svält.

— Om han vill ble här ute, så ska jag gå efter

lite smör och bröd, sade hon. Jag har inte i ordning i köket.

Han hade inte något emot att sitta där ute på den gamla bänken under päronträdet. Men han var nyfiken på hur hon hade det, och han följde henne in objuden. Hon hade det alls inte smutsigt eller slarvigt, hon hade gott kunnat visa sitt fattiga lilla kök. Men han glömde bort att granska omgivningen, han bara stirrade på ett spädbarn som satt på golvet och lekte med en träsked.

— *Har* ni redan ett barn?

— Det ser an väl, svarade hon, tror an att det är en docka?

— Hur gammal egentligen?

— Årsgammal.

— Jag menar inte barnet, fast det är ju orimligt tätt på. Men ni själv?

— Jag är nitton år, om han ska veta allting.

— Förlåt, men jag blev så förlägen. Jag tycker det är skamligt.

— Det är visst inte skamligt, fräste hon till riktigt argt. Jag är ju redigt gift, vet ja. Här har ni smör och bröd, och nu kan ni gärna gå när som helst.

— Moderskapet är väl aldrig skamligt, sade den tokige karln. Det är heligt. Men det är skam, att ni ska ha två barn att dra på vid nitton år. Har ni nån hjälp med sysslorna?

Hon skrattade till.

— Jag får ju honom hädanefter, sade hon.

— Jag kan börja med detsamma, sade han ivrigt och tog fram sin slidkniv för att smörja kring smöret hon gett i klick på brödet. Världskrig och revolutioner, radio, kraftledning och mejeri, men ännu fanns i Gammalrödja alltså ett ställe, där man lade klick på bröt och förväntade att gästen bredde tummagås.

— Men jag vet ju inte vad matmor heter, sade han. Mitt namn är Daniel Shird.

— Ester, sade hon.

Han tyckte om att hon hade ett bibliskt namn, det påminde honom om någon skön och vänlig kvinna som suttit vid en brunn och vattnat en långväga vandrare. Och det var så rart att hon bara hette Ester och inte nödvändigt Johansson.

— Nå, vill han ta upp potater till gubbens kvällsmat eller vill han lägga barnkläder i blöt? frågade hon med en liten min.

— Jag ska göra båda delarna, Ester, om ni sätter er stilla och vilar.

— Tramsa inte, sade hon, gick bort och lyfte på ungen samt kände på dess stjärt.

Vid dörren stod en enegrepakorg. Daniel tog den och gick ut. Hon kunde minsann bita från sig, hans lilla nya matmor. Riktigt stugetam var hon inte, men lustig och söt.

Ester gick till fönstret för att se vart han tog vägen. Han gick rakt på potatislandet, precis som han alla dar varit van att ta upp potater här på Skördatorp.

— Han är långt från klok, sade hon till barnet, medan hon lade upp det för att byta torrt. Han kommer att tvätta dina sura byxor, ska du se. Men farlig tror jag inte precis att han är.

När han kom in igen med potaterna, ställde han sig genast att tvätta dem.

— Vill ni låta eran nya dräng bo på kammarn oppepå? frågade han. Ja, tillade han hastigt, jag kan betala för mig, det ska inte Ester va orolig för, både för rum och mat.

— Drängar bruka inte betala för sig här i Gammalrödja och inte tvättkäringar heller för den delen.

— Å, man kan väl göra ett undantag.

— Det bär sig inte å ha en karl som gör innesysslor.

— Jo bevars, om det är en äldre, skickelig person som jag.

— Han bara gör narr av mig. Men nu kommer Han. Hon tog för givet att Skörd skulle förstå att med han alltid menas maken, ingen annan.

— Var så god och gå in i rummet, för Han vill tvätta sig och byta, innan han äter.

Daniel gick in i rummet. Så utfattiga som hans föräldrar varit, tycktes ändå inte Ester och hennes gubbe vara. De hade en riktigt vacker byrå och ett nytt prydligt täcke på ... på ... ja, minsann var det inte far och mor Skörds gamla äktenskapliga dragsoffa!

När han gick fram till byrån för att närmare studera dess förtjänster, upptäckte han där ett kort

av Maria. Det var inte att misstaga sig på, fast hon blivit gammal och rundare än förr. Det var hennes vackra bågiga hårfäste, och hennes stora vädjande ögon, litet tyngda av stora ögonlock. Men varför fanns hon här?

Medan han stod där och grubblade, kom husfadern in med den lilla flickan på armen. Esters man var en stor, ljushårig, bredaxlad karl med ett barnansikte, lysande av vänlighet.

— Välkommen häråt, ni har vatt snäll och hjälpt Ester, sade han.

— Vem är detta? frågade Daniel och visade på kortet.

— Mor.

Det gav till ett ryck i Daniel.

— Är det inte Maria Håkansson? frågade han för att vara säker.

— Jo, så heter hon. Är hon känd?

— Ja, sen förr i världen. Vem är hon gift med?

— Hon är änka, sade Lennart kort.

"Jaså, jag är död", tänkte Daniel, "ja det var ju säkrast så."

— Dog hennes man tidigt?

— Ja, det vet jag inte.

— Vet ni inte?

— Ja, han var inte min far. Hon är min fostermor. Och den snällaste mor som någon kan ha fått.

— Kommer hon hit ofta?

— Nej, inte så ofta. Det är ju en bit att gå från skolan i Läppamåla, och hon haltar lite.

Det rörde honom att bli påmind om det haltande som var en följd av det nattliga äventyret. Han hade alldeles glömt det. Och hans vrede mot henne mildrades något.

— Ni har det mycket trevligt, sade han. Och om jag minns rätt, så har ni en kammare ovanpå också. Får Ester visa mig den?

Han kände sig underlig till mods, när han stod där uppe bland Esters garnbuntar, på den fläck där Maria tänkt sig ha sina garnbuntar, sin spinnrock, vävstol och vinda, sin lilla julaost. Efter tjugufem år hade han åter kommit en kvinna så nära, fast på ett annat sätt, vackrare, med mera godhet. Han kände sig högtidlig, gripen, en aning oroad. Det var så egendomligt att han fäste sig vid de här unga, innan han visste att de hörde Maria till.

— Ester, sade han, låt mig få ligga i natt i min gamla kammare.

III.

KVINNORNA

Han gick bort för tjugufem år sen.

Han blev kvar, då han gick.

Och nu hade han kommit igen.

Han hade dykt upp ur den långa tystnaden, välkänd, okänd, verklig, overklig.

Varför kom han just nu?

Varför gick han rakt på henne?

Vad ville han?

Maria sände dessa frågor före sig, då hon skyndade hemåt från biografen, men hade icke minsta ledtråd fram mot deras svar. Om några minuter, sade hon sig, skall jag veta det. Jag skall veta om han har någon fråga att ställa mig.

Ja, han hade en fråga till henne: Vilket vill du helst ha i present: radio eller en resårmadrass?

Innan hon hann fram till huset, kom Ka tillbaka och sade: en karl har varit inne, men han har gått. Troligen gick han ner och stal vår byk som ligger kvar i baljan.

Maria fick tag i Kas halsband och höll honom, ty hon märkte att han var häftigt upprörd och i stånd till allt.

Nyckeln satt i dörren. På det runda bordet inne i rummet låg bibeln uppslagen. Bokmärkena lågo strödda överallt. Hon stirrade på dem och försökte fatta sammanhanget. Har en storm gått genom

rummet, en häftig orkan? Nej, en vrede har gått genom rummet. Bibeln har förrått en hemlighet. Förskräckelsens konung har blivit förskräckt och gått.

Än en gång hade han smugit sig in till henne. Än en gång hade han gått.

Hon kunde icke uthärda att han gått. De tjugufem åren voro ju borta, hon var aderton år, hon var åter en liten övergiven hona utan make och rede.

Hon sprang ut och ropade, så som den ropar som icke använt sin röst på tjugufem år: — Daniel! Daniel!

Hon var besatt av en passionerad vilja att få komma honom i tal, att förklara de där bokmärkena i bibeln som han blivit så ond över. Han måste veta, äntligen veta, tusendelen av en tusendel av vad som varit. Om han blott doppade det yttersta av sitt finger i sorgens hav, så skulle han sen förlåta.

Men intet svar kom.

Ka förklarade, att mannen hölls i närheten. Då ropade hon ännu en gång. Måhända hade hon fått någon förvänd föreställning att livet kan ångra sin grymhet liksom filmen. O Gud, o min mor som är död, o min far som är död, o Herre Jesus, varför höll ni mig inte hemma i kväll, när Daniel var på väg till mig? Varför tillät ni att han blev skrämd bort igen av den hemlighet som jag ändå dolt i tjugufem år under tystnad, tukt och tålamod!

— Daniel!

Ka skällde, Daniel var inom hörhåll, men ville icke

höra. Han förlät henne ej hennes lidande, han ville heller icke ha förlåtelse. Då gick hon in och stängde sin dörr. Det dröjde mycket länge, innan Ka blev lugn.

Det kom en natt och en dag, en natt och en dag, men hon hörde ingenting från Daniel. Hon kunde varit frestad att tro att alltsammans varit en villa, men hon förstod på blickar och miner omkring sig att något hände. Även skolbarnen luktade kristet blod och voro för ovanlighetens skull svåra att styra.

Då hon en dag gick ner till handlarn i Läppamåla, hade hon icke fått någon bekräftelse att det verkligen varit Daniel som besökt henne, visste ej om han kanske lämnat trakten för andra gången, för alltid.

Då hon stod och räknade genom notan på sina inköp, hörde hon en röst: — Tänk att herr Skörd inte besökt lärarinnan än, sade den. Det var handlarns fru som sökte snärja henne att begå en lögn.

Maria svarade icke genast. Hon försökte tänka efter vad som var rättast att säga. Hon förstod att handelsboden var uppsamlingsställe för alla nyheter om Skörd, förstod att de kommo in medelst postbudet, bussföraren, och fördes ut av kunderna igen. Men hon trodde att hans skymningsbesök var en hemlighet, och ansåg att det kunde få förbliva så. Därför sade hon: — Nej, det har inte burit sig

än. Varpå hon gav Ka sin korg att bära, hälsade och gick.

— Där ljög hon, sade handelsmansfrun, vars största nöje var att fastslå andras avvikelser från sanningen. Min pojk han gick förbi Åskefällan den dan det var biograv i Läppamåla, och han hörde hur hon ropa: "Daniel lille, är du där? Kom in igen, Daniel lille, inte ska du gå så kvickt från mig, när du varit borta så länge." Fast inte rådde hon med att hålla han kvar, det gick lika dåligt som för tjugufem år sen. Men ställa sig, kan hon, som om hon inte frågade efter om han kommer den veckan eller nästa.

Alla i boden hade hört historien förut, ty frun hade tutat den i socknens tretusen öron. Så länge Maria ännu var för nära, sade ingen någonting. Men när tystnadens mått var rågat, talade Erik, yngste sonen till nämndeman i Korpagården.

— Lärarinnan ställer sig inte, sa han. Hon gör sig aldrig nån brådska. Det vet väl jag som gått i skola för henne. Och så prövade han den nya piska han höll i handen så vårdslöst att snärten svävade tätt förbi handelsmansfruns näsa.

Hon drog sig genast tillbaka: — Ja, *jag* tycker så väl om lärarinnan som någon, sade hon, men i alla fall...

Kvällen efter att detta hänt kom en montör till Maria med en hälsning från amerikanarn att han skulle sätta upp en radio åt henne, om hon ville hålla till godo, licensen vore redan betald.

Medan han drack kaffe, berättade han för henne att Skörd tagit in på Skördatorpet:

— Vad för nåt?

— Jo, på Skördatorpet, hos Lennart och Ester, i kammern. Och två koffer hade han med sig, så stora så det var inte vetigt, och de gömde omätliga rikedomar.

Därpå lämnade han henne att fundera över denna nyhet till tonerna av aftonens radiokonsert.

Hon var överraskad, upprörd och förbryllad. Hur hon vände på denna nyhet, så föreföll den henne lika gåtfull. Hon förstod inte alls Skörd. Varför skickade han henne en dyrbar present, då han inte ville se henne? Varför tog han in i sitt föräldrahem som han hatat så, att han hellre flytt ur landet än satt sig där med henne? Hade han ändrat sinne nu? Om han nu var omätligt rik, så borde han ju än mindre än förr kunnat hålla till godo med detta fattiga ställe?

"Han är en okänd man för mig", tänkte hon.

Lika litet var hon i stånd att fatta vad Lennart och Ester menat med att ta emot honom. Hur kunde Lennart tillåta att Ester lassade på sig denna dryga passning, så mycket som hon hade om sig, så ont om vatten och med nedkomsten förestående. Nå, innan dess måste han i alla fall flytta, så han blev nog inte långvarig på Skördatorp.

"Jag får väl höra om söndag vid kyrkan", tänkte hon. Men när söndagen kom, gick hon inte dit. Hon

räddes ett möte, men för det mötets skull kunde hon gärna gått, ty han var heller icke där.

Åter gick en hel vecka i tystnad. Det blev lördagskväll igen, och Maria vandrade nerför sin backe, alldeles som om hon skulle möta någon.

— Ka, sade hon, det blir inget lidande varken för människa eller hund, om de inte släpper till sig, och det gör vi inte mer.

Hon hade inte ens hunnit ner på landsvägen, förrän hon fick se Lennart på cykel. Han pressade sig uppför backen i brinnande fart.

— Har ni sport det redan, mor?

— Blev det en pojk? frågade Maria. I så fall hade den kommit en vecka för tidigt, men Maria kunde inte tänka sig något annat som gjorde Lennart så glad.

— N-nej, sade han, det blev en tös till. Men det var ju lika bra.

De vandrade sakta tillbaka uppför backen mot skolhuset. Om det var en flicka, då begrep Maria ingenting. Hon började fråga: — Gick det bra, när blev det, hur mycket vägde tösen, är hon frisk, vem är hon lik? Vem ser till dem nu?

— Skörd förstås, sade Lennart. Det klang så jublande, så hemlighetsfullt, som om han skulle ha sagt: Gud förstås.

Maria hade haft ännu en fråga kvar: ska jag följa med dig i kväll? Nu glömde hon alldeles bort den.

— Vad säger du? Skörd? En karl? Är han kvar?

Jag var då säker han hade förstånd att ge sig av, innan det kom så långt. Varför tog ni nånsin in honom? Det var väl svårt för Ester att ha en främmande karl i huset. Just nu. Det borde Skörd ha tänkt på, om ni inte kom er för att säga ifrån.

Lennart försökte hela tiden avbryta henne, medan hon talade.

— Men mor då, sade han, hör på först, innan ni sär nåt om Skörd. Det är ju han som har hyddat henne hela tiden.

— Vad säger du? Det är inte sant?

— Jo, det är sant vart eviga ord. Hon säger att han skötte henne bättre än själva barnmorskan.

— Har... Skörd... skött... Ester... i... barnsäng?

— Ja, ser mor, när det kom på, måste ju jag resa efter barnmorskan, och det tog sin tid. Imens satt Skörd hos henne, och när det satte åt, fick hon ta honom om halsen och slita och dra så bra hon orkade.

Maria sade ingenting. Hon gick alldeles tyst bredvid Lennart upp mot skolhuset. Hon mindes som om det varit i går sin väntan, sina förtvivlade suckar om nätterna. Hon mindes barnmorskans vreda röst, när stunden var inne: varför kan inte fröken hjälpa till det bittersta själv?

Lennart visste inte hur han skulle förstå hennes tystnad. Det var naturligtvis icke lätt för mor att fatta hurdan Skörd var mot dem.

"Jag får lov att förklara det", tänkte han och

började berätta allt som hänt. Skörd hade kommit neråt Skördatorp för att se på sitt gamla hem, hade sett vad arbete Lennart lagt på torpet och tänkt att den karln var värd ett handtag. Så hade han bekantat sig med Ester och begärt att bli inackorderad för en tid. Han betalte femtio kronor bara för rum och mat, han gav presenter: åt Ester silverskedar, åt Lennart en rakmaskin, att inte tala om kaffe och sogel från boden.

— En så god människa har jag inte träffat utom mor, sade Lennart till slut. Efter en kort tvekan tillade han: jag sa just till Skörd i dag, att det känns som om jag hade fått en far.

— Det var gott det, sade Maria. Sitt nu lite, men jag dukar fram.

Lennart tyckte inte ändå att Maria tog alla dessa nyheter som hon skulle. Hon var alldeles för lugn, där hon stod och skar bröd.

— Han tjänar Ester, mor, sade han. Från första stund tog han alla bördor från henne. Mor kan förstå vad det är för en hjälp för mig. Ester hon är ju inte så stark, och många gånger har jag grunnat på henne, när jag gått i Herragårn. Jag minns väl hur besvärligt det var när Maj-Britt föddes. Men nu ser Skörd till att inte Ester går upp för tidigt, han sköter alla sysslor, han kokar potater och kaffe som det värsta fruntimmer. Och han är så glad vid barn.

— Tänk att det trodde jag inte, sade Maria.

Medan Lennart åt, stod hon vid östra fönstret och

såg ut. Granskogen ligger här utbredd som en väldig mörk fäll vid Åskefällans fot, ända ner genom dalen, ända upp mot Stensåsen. Den liknar en rya med det vackra mönster som blir, då man uppifrån ser granarnas ljusa årsskott och de guldgröna tussarna av björk, insatta av den skicklige vävarens hand. Som ryans spegel ligger den brunvioletta Tångamossen i dalens botten. Denna mosse kallas också Fånga mosse, ty tvärsöver den är dragen en väg av sten, en lidandets väg, byggd av fångar, enligt sägnen. Men sådana människornas mörka streck i den sköna tavlan, skönjas icke uppifrån.

Stensåsens krön avtecknar sig mot himlen, i resningen likt ett altare. Därifrån steg även denna timme den eviga röken från brännoffret. Den härrörde visserligen från en sulfitfabrik, och det visste Maria. Men denna rök hade i tjugufem år varit röken från brännaltaret som steg mot himlen förgäves.

Lennart begrundade Marias ord: "Tänk att det trodde jag inte." Varför inte det? Mor måtte misstro Skörd på något vis, ha hört något ofördelaktigt om honom. Han hade sett andra människor göra miner, här var visst något skvaller ute och gick.

— Varför trodde inte mor att Skörd var glad vid barn?

Frågan låg en stund och flöt i luften. Därpå sade Maria:

— Jag hade ett barn som dog för mig.

— De har sagt det, men jag har liksom aldrig trott det. Men hur menar mor?

— Skörd var far till det barnet.

— Samme Skörd?

— Ja, samme Skörd. Men han reste till Amerika innan.

— Innan barnet dog?

— Nej, innan det kom till. Det var därför jag inte trodde han var glad vid barn.

Tystnad.

— Ska du ge dig hem igen? Vänta lite, jag ska ge dig ett paket småkläder till den lilla. Och hälsa Ester. Ja, Skörd också. Tacka honom för radion, den är ett sådant sällskap.

— När kommer ni, mor?

— När blir barndopet?

— Om söndag åtta dar.

— Ja, då kommer jag säkert. I morgon skall jag på fröken Ljungheds begravning. Ser du här! Hon visade honom en inbjudning att intaga middag i sorgehuset. Jag förstår inte, sade hon, vem som ska styra med hennes begravning, om hon inte kan göra det själv.

När Lennart hade cyklat bort, gick hon neråt backen med sina tomma vattenspannar.

— Han tjänar Ester.

Hon upprepade orden flera gånger, och för var gång gåvo de ett sällsamt genljud som varskodde att här låg en hemlighet gömd, men vilken, det för-

mådde hon ej genomtränga. Det var som när ens steg plötsligt ge eko, därför att man råkat trampa på en mark som döljer djupa, underjordiska valv. Men vad som gömmes i dem, därom upplyser ekot ingenting.

— Han lämnade mig i sticket och flydde till frihet och framgång i främmande land. Det gick efter uträkning, han fick det han ville, han slapp det han ville slippa. Ingen har kallat på honom, men ändå kom han tillbaka och tjänar Ester.

Maria trevade efter ett samband mellan dessa båda händelser. Hennes hjärta sade henne, att när hon funnit dem, då hade hon löst den hemlighet vars genljud hon hört.

Hon tänkte på vad Lennart sagt om honom: "Skörd är lika god som mor." Det var i Lennarts mun ett högt beröm, ty han fann henne god, men hon visste att Daniel icke var god. Låt vara att hans läge var trångt den gången och frestelsen stor, eftersom hela världen var att vinna med en flykt. Men det finns handlingar som en god människa icke törs begå, emedan det som vinnes med en grymhet är henne för dyrt köpt, även om det skulle råka att vara hela världen.

— Om han är god, sade hon till Ka, då har något förvandlat honom.

Återigen förnam hon samma genljud men starkare än förut, som om hon varit hemligheten närmre. Hon öste sina spannar fulla ur källan och

satte sig sen på det omvälvda bykekaret. Källans svarta öga speglade helt svagt stjärnornas ljus.

Långsamt bubblade upp en tanke, en fråga, en möjlighet:

Är det mitt lidande som så har förvandlat honom?

En orimlig tanke, men hon kunde icke bli kvitt den.

En orimlig tanke, men mänskligheten kan icke bli kvitt den.

Varifrån kommer föreställningen om det ställföreträdande lidandet? Varför torkar icke förnuftets sol ut den, varför icke visdomens vindar?

Hon försänkte sig i denna tanke, och hela hennes värld förvandlades därvid.

Av min bittra pina skördar nu en annan moder frukten. Vad jag har lidit kommer igen som välsignelse: "Det känns som om jag fått en far."

Ett ögonblick knotade hennes lemmar. Armarna sade: kunde inte vi behöva någon som bure de tunga spannarna åt oss uppför backen? Fötterna: varför skola vi alltid, alltid gå ensamma på vägen?

Men hennes hjärta skänkte efter allt som räknemässigt kunde ha tillkommit henne. När livet bryter genom en hämning och återställer sin egen rätta gång, vem vågar leda dess väg över sina egna marker? Vem vågar ge föreskrifter om hur ett brott skall läkas samman eller när det ska ske? När välsignelse stiger ur lidandet, vem kan avgränsa den, lägga beslag på den eller dela upp den efter för-

tjänst? Den kan icke delas. Den behöver icke delas. När han tjänar Ester, så tjänar han mig.

"Stora tystnader och vida avstånd har legat mellan oss", tänkte hon. "Jag har varit besökt av en plågoande som jag trodde var du. Men under allt detta måste vi ha haft förbindelse med varann. Det är inte möjligt, för där har inte gått bud mellan oss på tjugufyra år. Men ändå måste det vara möjligt. Det måste då finnas djup som vi aldrig skådat, källor dit endast själarnas yttersta rotspetsar nå, deras egen hemlighet. Kanske du ... där ... drog ... upp ... i ... dig ... mig ... mitt lidande, alldeles som ... alldeles ... som jag nu ... drar ... upp ... i mig ... din godhet? Men? Men om ... det ... är ... så ... men om det är så, då är vi ju ett?"

Så snart ett hjärta likt en källa skrapats rent med vassa verktyg från grums och slam och överväxning, då rinner upp som en klar stråle den fullkomliga gemenskapskänslan.

När den slår upp inom en ring av människor, bli de utom sig av glädje. I ett sådant ögonblick skapades det stolta program som vi vanemässigt säga efter om söndagarna:

De heligas samfund,
syndernas förlåtelse,
de dödas uppståndelse
och ett evigt liv.

Den fullkomliga gemenskapskänslan kan även upplevas i den fullkomliga ensamheten, man kan

genomilas därav, medan man haltar uppför en backe med tunga vattenspannar, så lätt att man icke märker hur lätta de äro. Men var den uppleves, även om i Åskefälla skolhus av den stackars lärarinnan där, så befriar den från det egna livets litenhet och fattigdom och misslyckande och korthet. Liksom kläderna om aftonen lägger man av sitt jag med dess ändlighet och stiger ut i oändligheten. Där finner man oprövade alla möjligheter man förspillde, all tid man förnött frisk och orörd. Den kraft man förbrukat rinner, rinner där väldig och oförstörbar, alla gränser och hinder äro borta, det som glömdes och förspilldes väntar att upptäckas och uppsamlas igen.

Maria som levat i bojor och vilt uppror mot bojor och slutligen släpat dem därför att det måste vara så, löstes nu av den som bundit henne och lämnade glad sitt fångahus.

När gryningen kom, gick hon ut på sin förstugubro, inväntande morgonen. Hon såg icke soluppgången, ty dörren ligger mot väster. Men hon såg solens reflex gjuta sig över västra himlaranden. Ljungheda kyrka lyste upp. Hon låg där nu och sken i den genomskinliga höstluften, älskad av solen, lyft upp ur skogarnas dunkel till en höjd, farligt nära himlen.

Den fattiga, vitrappade lantkyrkans murar skimrade som rosenröd marmor och åkrarna däromkring som de saligas gyllene ängder.

Jerusalem, du högtbelägna stad,
till dig min längtan går.

Jag vill söka mig sällskap med folket i de djupa dalarna upp till den högtbelägna staden.

Nu måste Maria strax ge sig ut i den nogräknade världen och uppföra sig dämpat på begravning.

När hon knäppte sitt svarta klänningsliv, kom hon ihåg predikarens ord:

"Icke kan någon bära eld i sin barm utan att hans kläder brännas därav." Och hon undrade hur det skulle gå med hennes bästa klänning.

Ka följde noga hennes rörelser. Han förstod att hon tänkte vara borta hela dagen och undrade mycket om han skulle få följa med. Han försökte fråga henne, men hon hörde inte på. Hon märkte icke att hela hans väsen var en enda fråga: uttryckt med darrning, viftning, vädring och blickar som kunde komma ett stenhjärta att smälta, om det träffats av dem. Han rusade fram för att se vad som stod på, då hon skar ned vita liljan från trädet: vad betydde nu detta? Men då hon tog fram psalmboken, sjönk han ihop i besviken stillhet. Han drog sig alltid tillbaka, när hon besökte sin Store Husbonde i hans stora skola med ringklockan på taket som gjorde så ont i ett par hundöron.

Hon påskyndade sina steg som om hon längtat ner i dalen till människorna, men hon hade väl inte tänkt att den första hon mötte skulle bli kusken Persson. Annars så dök han ju upp ganska ofta,

i hopp om att kunna övertyga henne om att hon borde lösa honom från det avtal han underskrivit i hastigt mod, i en stund av ädelmod som han sedan ångrade. Han stod där nedanför backen i det evigt minnesvärda blåa livréet med silverknappar, längre hade icke Ka tillåtit honom att komma, ty de voro fiender.

— Nu har jag tat reda på, sade han, vems unge det är. Det är Antons unge i Rävagårn, och är det inte hans, så är det la kronprinsen av Belgiens, för inte är det min. Vicken av di som helst får betala, men inte jag.

— Men Anton sitter ju på kriminalen, inte kan han betala!

— Det angår inte mig. För se, jag skjutsa baron omkring på syner i prästgårdarna vid den tiden i fjor. Men Anton han var hemma på semester från kriminalen, det passar precis med tiden.

Och vad det angår att jag skrivit på ett avtal, sade han, för att förekomma Marias invändning, så vet jag nog vem som lura mig till det, men jag tar tillbaks at, så jag gör. Jag visste inte om Anton då, men det har jag sport sen.

— Kan Persson ta tillbaks alla lördagsbesöken i Nygrannagårn också?

Kusken såg att hans barnavårdsman inte låtit beveka sig ens att diskutera möjligheten av ansvarets förflyttande på Anton. Sinnet rann till på honom, för han visste ju att han hade rätt.

— Vem fan kunde veta att det fanns såna djävla

fruntimmer som lärarinnan, sade han. Annars hade jag nog aktat mig att ta tjänst i den här socknen.

— Ja, jag är rädd, Persson, att lagen är likadan i Ljungheda och Appelryd.

Persson begrundade detta. Han ville uttryckt att det nog fanns en skillnad på lagens tillämpning, men det var för svårt för honom.

— Djävla orättvis lag, sade han. Det är precis som om man gjort något illt, för det första. Och sen ska man böta för barn, fast man varit i arbete, så att man inte kommit i tillfälle. Ja, det var bara det jag ville sä, att för september betalar jag inte ett öre, och inte för oktober heller.

— Men nog är Persson för fin karl att överlåta sina fadersplikter på en stackars kriminaldåre? Och kasta denna skam över mor och barn?

— Anton är möe förmögnare än jag. Och jag har vittnen på att han var hemma förra hösten. Hans syster, hon sa ändå, att överläkarn måste ge honom fritt, när oliverna var mogna, för han styrde sig inte annars.

Maria började bli orolig att han skulle uppehålla henne, så att hon komme för sent till begravningen.

— Det är min plikt att se till att barnet får sitt, sade hon kort. Fosterhemmet tar det inte gratis. Om inte Persson betalar, så blir ju jag tvungen, fast jag inte vill, att låta landsfiskalen ta ut införsel i Perssons lön.

— Då slutar jag upp å arbeta. Vad lönar det sig att träla? En sliter ju kläder för allt en förtjänar.

— Jag måste tala om för Persson, att då blir det arbetsinrättning.

Nu hade han äntligen svaret.

— Sätta en sån till barnavårdsman som hatar alla herrgårdsdrängar, sade han.

Hon svarade inte, hon bara vände sig och gick, men han hade glädjen att det tagit hårt.

Ack, så var det nere i dalen hos människorna.

Maria visste intet om att Skörd vandrat gamla vägen den kvällen han kommit till henne. Men nu gick hon själv Skörds väg åt motsatt håll, ty hon älskade dess tystnad och orördhet.

Genom dalar och höjder gick vägen, genom barrskog, över fällor som lyste av krösen och blommande ljung. Den rundade två små ensliga sjöar, den passerade tre vackra gårdar som en gång legat nära allmän väg och nu utlämnats åt ensamheten, men de hade nu alla radiomaster, precis som hon. Den strök förbi häxans nässelomväxta hus.

Maria stannade vid stugan, betraktade skräphögen där nässlorna växte höga över trasiga bleckkärl och rostiga sillburkar och sade högt: — Se, en så barmhärtig grupp nässlor!

Kajsa höll sig försiktigt bakom sin stora myrten för att vandraren skulle tro att hon var borta. Men Maria lät sig icke bedragas, hon knackade både på dörr och fönster. Hon hade satt sig före att icke gå förbi utan att tala vid gumman, vars livs elände nu kunde lösas så lätt, sen Lennart fått rakmaskin.

Då Kajsa såg vem det var, bekvämade hon sig

slutligen att öppna den övre halvan av dörren. Hon var gråskäggigare och skalligare än Maria nånsin sett henne, men solen sken ju också rakt in på henne.

De två betraktade varann.

— Gualöv att det inte var nån av den förbannade ungdomen, sade Kajsa. Då törs jag väl fråga dig vem di ringade fruntimmersringning för i Ljungheda i måndags.

Det gick en blixt av glädje över Kajsas ansikte, då hon hörde att det ringt för fröken Ljunghed, och den undgick icke Maria.

— Har fröken Ljunghed varit hos Kajsa nån gång? frågade hon. En gång kom hon till mig med nämndemansmoran i Korpagårn och försonade oss på fem minuter, sen vi knappt talts vid på fem år.

— Jo, nog var hon här alltid, sade Kajsa, men hon kunde lika gärna hållit sig borta. Hon ville jag skulle vända mig till min Gud, men hur hunnan ska jag bli av med skägget? Och nu så är hon död i alla fall, det kunde jag ha sagt Maria för åtta månader sen.

— Ja, Kajsa spår bara sorg, sade Maria och lade en silverpäng på dörrkanten framför henne. Men hör nu på och märk vad jag säger: Jag spår henne en stor glädje före nästa nytänning.

— Vad skulle det va? frågade Kajsa ivrigt. Även en åttioårig häxa lystrar för ordet glädje.

"Kanske bräcker glädjen deras skal", tänkte hon, "men hur skall jag finna en glädje åt Persson."

Det fanns dock andra människor i dalarna, människor utan skal, ja människor utan hud, som kände att hon sökte dem och genast slöto sig till henne.

Först upphann Maria en karl som hade kräfta och var alldeles vit i ansiktet. Han blev mycket nöjd att få ett sällskap som ville lyssna till hans historia om obotlig sjukdom och hur den skred fram. Samma sjuka som han själv hade hans hustru, sade han, och hans svägerska. Alla människor han kände eller hade något intresse för voro under samma dom. Ingen skulle få honom ifrån, att inte fröken Ljunghed dött av den sjukdomen, och att inte kyrkoherden och frun snart skulle följa efter.

En annan dag skulle samtalet ha oroat Maria, emedan det påmint henne om den förebådande värk hon tidvis bar på i bröstet. Men nu kunde inga sjukdomsaningar skrämma henne.

— Jag hörde fröken Ljunghed säga att förr eller senare lär sig läkarna att bota kräftan. Det har hon hört av sin brorson, som studerar på kräfta.

— Ja, men då är det för sent för oss, sade mannen.

Då lade Maria stilla sin hand på hans arm för att obemärkt överföra på honom sin segerkänsla över kräftan och döden. Ty hon ville icke säga högt till en så sjuk man vad hon nu så starkt förnam: det gör ju alldeles detsamma, bara det blir bot för andra, ty de är ju vi.

— Jag hörde sägas i går, fortsatte mannen som icke märkte hennes beröring, att *ska* man bota

kräfta, ska det vara med dragplåster. Och så bad han lärarinnan upplysa om det var sant som berättades om barnmorskan i Gammalrödja, att hon själv lagt dragplåster över vänstra bröstet och dragit ut sitt onda. Vet lärinnan kanske, om det var engelsk häfta, och var hon köpt den på lag?

Maria visste inte vad sjukdom barnmorskan haft eller vad som vållat förbättringen, men hon visste att hon sluppit sin sjukdom och lovade ta reda på hur det gått till. Mannen strålade upp. Tänk om någonting kanske ändå kunde hjälpa hans hustru! Drömmen om mänsklighetens kräftfria framtid kunde icke trösta honom, men väl drömmen om dragplåstret.

Den nästa som kom var fjärdingsman. Han kom cyklande och hoppade av när han hunnit fatt Maria. De voro bekanta från barnavårdsnämnden, ty denna förordnade honom gärna till barnavårdsman på grund av att han ansågs lagklok. Hon förvånade sig ändå över att han sökte henne nu, ty de brukade ofta ha hårda duster med varann. Men han följde henne, ledande cykeln, och talade om Krestina, sin hustru, som sänkt sig emedan hon icke ansåg sig värdig att vandra på jorden — varför, det var hennes hemlighet. Men nu ville änklingen visa på något särskilt sätt att han höll henne mera värd, hur tycker lärarinnan jag ska bära mig till med det?

— Då får väl fjärdingsman låta jordfästa henne i själva kyrkan, sade Maria.

Hon sade det alldeles självfallet, men fjärdings-

man höll på att trilla i diket av förskräckelse över denna tanke. I gamla tider fick självspillingar inte alls komma i vigd jord, men när man kom så långt att man vågade begrava dem på kyrkogården, förmenade man dem ändå att komma in genom kyrkogårdsporten utan vrok dem över muren på norra sidan en kväll mitt i veckan, ljudlöst, utan ringning. Numera gjorde man väl ingen så tydlig skillnad, men jordfästa Krestina i kyrkan som en friherrinna, det var ändå en tanke som tog andan från fjärdingsman, ordningens hantlangare.

— Ja, fjärdingsman ville ju hedra henne, sade Maria. Han ville ju visa att han inte höll henne sämre för hennes död.

— Nej, håller henne sämre gör jag inte, sade änklingen. För vet lärinnan vad doktarn, han gjorde? Han skar av ett lock på henna huvudskål och tittade in i huvet. "Det var märkvärdigt att hon hade mod att leva så länge som hon gjorde med den hjärnan", sa han. Och ända sen dess har jag gått och tänkt på att Krestina nog hade det katigt, fast jag alltid tyckt att det var *jag* som hade ett kors med en hustru som grät för jämnan. Så att vi dömer nog de stackarna hårdare än de förtjänar. Det kanske var lika vuret med di mänskernas hjärnor som ödde sig förr i tiden och blev begravna som hundar? Då har vi ju mycket att göra gott igen.

— Börja då, fjärdingsman.

Nu hade denna tanke fattat rot i mannens hjärna. Den höll på att sila ner till hjärtat och bli en sam-

vetssak. Maria visste, att om den blev det, så skulle han utföra den, ty sådana voro Gammalrödjaborna. De voro mycket rädda för oerhörda saker, för sådant som bröt mot gammal sed. Men plötsligt blev det samvetssak för någon att göra något oerhört, och då gjorde han det och bröt väg för ny sed.

— Om jag bara vågade tala med kyrkoherde Björkegård, sade mannen.

— Följ med upp till Ljungheda, han är där i dag och predikar.

— Men han kanske misstycker, han är så iver. Han är inte som gamle prosten han, som man kunde tala med. Han knäpper av en, innan man har börjat.

Det visste Maria. Kyrkoherde Björkegård hade bara tjänstgjort ett halvår men redan hade han ryktet om sig att vara svår att tala med. Utan att man begrep det minsta vad man gjort honom, kunde han bli sårad och brusa upp. Ingen anade att han var så rädd om sin värdighet, därför att han var en liten kort man utan pondus, och levde i ständig retlighet över att han icke var en lång ståtlig prelat som prosten Springer varit.

Som de gingo där på vägen och samtalade om det var rådligt eller ej att söka kyrkoherden framme vid Ljungheda, eller om han skulle bli ond och avslå änklingens begäran bara för det, körde han om dem i sin bil.

— Ja tänk, förr kunde en stanna en präst på vägen, när han kom åkande, sade fjärdingsman, men nu så går det inte längre. Jag tror jag vänder om.

— Då ska jag tala med kyrkoherden, sade Maria.

Mannen uppehöll henne en lång stund med tacksägelser och instruktioner om vad hon skulle säga om Krestina och locket på hennes huvud, och hur hon skulle berömma henne. Detta gjorde att Maria hann fram till Ljungheda kyrka först i det ögonblick då den gamle kyrkoherde Ljunghed kom och mötte systern Rakel vid kyrkogårdsgrinden. Han blottade sitt huvud och hälsade henne välkommen, så vördnadsfullt som aldrig förr i livet. Det var samma hälsning som han i anledning av sitt ämbete ägnade alla de döda han mött på samma plats och läst till vila med samma sköna löften. Han var van att se gravblommorna vissna, tårarna torka och de sörjande komma efter förr än de tänkt sig. Så skulle det också gå här, tänkte han. Han stod vid sidan av sin mänskliga delaktighet i detta, så länge prästkappan var på.

Men i begravningsföljet, där Maria nu var den sista, viskades om hur förtvivlad den döda varit över att dö. Maria hörde det, och när hon sist av alla hälsade den döda vid kanten av graven, sade hon till henne: — Här får fröken min vita lilja. Var inte ledsen att fröken Rakel är död, för jag lever ju. Det var hennes fumliga sätt att uttrycka sin upplevsel av allas förbundenhet med alla, en så fullkomlig förbundenhet syntes det henne, att den ena kunde fortsätta livet åt den andra.

Ett par timmar senare hade dessa hennes ord,

dem ingen hört, kommit tillbaka till henne, översatta i daglig, påtaglig verklighet.

Ty medan hon gick där i sorgehuset, kommo människorna. Deras tanke letade sig till henne som det flygande fröet letar sig till den uppluckrade jorden, där det kan få plats att växa.

Den första som kom var sonen i huset, doktor Georg Ljunghed. Han var både värd och värdinna vid begravningsmiddagen, de båda gamla höllo sig passiva som de fått för vana de sista åren, då Rakel styrde. De sutto som gäster i var sitt rum och försökte samtala lite med grannarna, fast det gick dåligt. De hade ingenting att säga — eller allt. Den unge doktorn frågade Maria om hon också hört det talet som gick om Rakel, att hon gjorde motstånd mot att dö.

— Ja, sade Maria, och jag undrade så mycket varför.

— Inte var det för sin egen skull, sade doktorn, men för de gamlas. Hon besvor mig på det sista att stanna hemma över julen. Och jag lovade det, fast jag redan hade min amerikaresa bestämd, *om,* sa jag, det inte går att skaffa någon annan att vara hos dem. Och nu undrar jag så om lärarinnan ville åta sig det? Se, jag ska ju till Carnegieinstitutet för min kräftforskning, och jag har fått stipendium, så det är nästan omöjligt att sitta hemma i Ljungheda.

Han framställde sin fråga som om han begärt en uppoffring, och det förvånade honom ett ögonblick att Maria blev så lycklig över hans förslag och

ögonblickligen antog det. "Men", tänkte han, "för en liten lärarinna är det kanske ett fördelaktigt anbud." Själv misstänkte inte Maria någonting vid sin egen glädje. Hon satte det inte i förbindelse med den omständigheten att hon under middagen suttit invid Daniels bror, prästgårdsarrendatorn i Ljungheda, och hela tiden lyssnat till hans skildring av hur Daniel inrättat sig på Skördatorp. Hon anade icke, att hon likväl räddes dens närvaro, som var en del av hennes eget jag.

När Georg gått, kom kyrkoherde Björkegård och tog henne avsides.

— Lärarinnan syns så lite i prästgården, sade han. Min hustru skulle bli så glad om ni besökte henne ibland. Maria kastade en blick bort till den unga frun. Hon satt där och såg högst omaka ut med sitt korta hår och sina korta kjolar mitt i gruppen av de främsta hustrurna från prästgårdsroten med stränga benor, små hårda nackknutar och sediga kjolar.

— Hör efter vad de talar om, sade han, jag kan slå vad att det är om prostinnan Springer.

— Ja, jag tror det har varit det enda samtalsämnet under hela middagen, sade Maria leende. Det måtte vara förfärligt att aldrig få höra annat än hur präktig prostinnan var.

— Tänk, att lärarinnan förstår det, sade kyrkoherden glad. Det ska jag berätta för min hustru. Hon tror att folk plågar henne med prostinnan, för att hon riktigt ska få klart för sig vilken obe-

tydlighet hon är bredvid henne. Hon håller alldeles på att sjunka ner i vantro och förtvivlan för att hon inte kan mätta och kläda och skaffa arbete åt alla fattiga i socknen och bota de obotliga och stifta lyckliga äktenskap.

— Jag tänker prostinnan Springer fick nog öva sig rätt mycket, innan hon dög till det, sade Maria.

— Men se, min hustru, hon *vill* inte öva sig. Hon tycker att hennes uppgift är att sköta hem och barn, och att församlingen är gammal nog att sköta sig själv. Tala lite vid henne, så att hon förstår att även en modern prästfru har en uppgift. Jag vet ingen annan jag kan be. Fröken förstår väl själv att fru Ljunghed kan inte hjälpa henne. Ljungheds ser nog ner på oss, för att vi inte är prästfolk av det rätta slaget med långa anor. Jag är säker på att han tyckte min predikan i dag var förfärlig.

Det trodde Maria också, men hon sade endast något om att Ljungheds voro gamla och trötta, och att den första tiden alltid måste vara svår i en okänd församling.

— Men hjälp då min hustru över den första tiden.

— Ja, det ska väl vara fort gjort, sade Maria som om hon talat om ett dike. Och så undrar jag om kyrkoherden hört om fjärdingsmans Krestina?

— Jo, det hade han. Han hade själv märkt, att hon icke kunde vara riktigt klok. Ty ett par gånger när han kommit ut ur sakristian hade en mager person som uppgavs vara fjärdingsmans Krestina

stått och väntat på honom och sträckt ut handen och tagit på honom mycket varsamt utan att säga ett ord.

Då Maria hörde detta berättas, smålog hon lite, och genast steg rodnaden upp i hans ansikte.

— Vad är det för löjligt i det? frågade han.

Maria blev helt bestört, ty hon hade bara smålett vid minnet av att hon själv denna morgon tagit på mannen med kräfta för att göra honom så lycklig som hon var. Det blev han ju också. Han fick del av hennes lycka fast han trodde den kom av dragplåstret. Varför skulle det inte finnas en sekund i livet, då lyckan är en sådan kraft inom en, att man kan överföra den på andra?

Detta kunde hon inte förklara för kyrkoherden. Men hon försökte så gott hon kunde sätta honom in i att det var en gammal folktro han mött. Krestina hade i sin svaghet sökt kraft hos honom och gjort det i det ögonblick, då han måste ha mest till övers, nämligen då han nyss hanterat Guds ord och sakrament.

Kyrkoherden blev så intresserad, att han satt kvar hos Maria långt efter det de andra herrarna dragit sig undan för att röka och tala karlord. Han fick åter bekräftad sin aning att det fanns en hel värld som återstod för honom att inträngа i, trots hans teologie kandidat. "Religionshistoria är en sak och animism i Gammalrödja en annan", tänkte han. Såsom barn av ett blänkande nytt municipalsamhälle hade han aldrig stött på den förr.

Han förstod att man måste akta sig att dra för hastiga slutsatser. Här hade han nu genast avfärdat en människa som fnoskig, och så sökte hon hjälp hos den som var i Guds ställe.

— Felet var det att hon trodde kraften satt i prästrocken, sade han till Maria.

— Men hur förklarar kyrkoherden då att somliga människor ha så stor makt över andra? frågade hon. Över hela deras liv. På hur långa avstånd som helst. Jag skulle önskat veta det, tillade hon, då han gjorde en åtbörd av: "sådana frågor man får här i Gammalrödja!"

— Förklara i stället för mig en annan sak, som jag inte kunnat fatta, sade kyrkoherden. Hur kan det komma sig att gamla människor här tror att bilar är farliga för sjuka?

Maria såg oförstående på honom.

— Jo, absolut. När jag kom till Ängasjö i sockenbud häromdagen för att ge den sjuke morfarn nattvarden, så sa gamla mormor till mig: "Ja, nu när kyrkoherden har *bil*, så kan en ju inte veta hur det går med far." Jag blev då bra förargad, eftersom jag enkom skaffat mig bil för att kunna så snabbt som möjligt hörsamma deras kallelser.

Maria visste ingenting, men hon lyckades få tag i gamle kyrkoherden och ställa honom inför problemet. Därpå gick hon tillbaka till den nye. Det var inte alls som kyrkoherden trott, ty ingen trodde bilen var farlig. Men förr brukade de gamla ta märke på prästens häst, när han reste från sjuka.

Hängde hästen med huvudet, då var det ute med den sjuke, men höll han huvudet högt, då var det hopp. Och nu mente gamla mormor i Ängasjö bara det, att hon inte kunde tyda bilens tecken och alltså ingenting hade att gå efter.

— Här är ju ett fullkomligt mörker i församlingen, sade kyrkoherde Björkegård. Men Maria tänkte att om det varit Ka som vaktat utanför ett sjukrum, så hade han nog vetat vad husbonden tänkte om den sjuke, när han kom ut.

Hon ville sagt det, men då kom hon ihåg, att hon ännu icke framfört fjärdingsmans ärende, och hon gjorde det nu: — Jag undrar om kyrkoherden kan jordfästa Krestina i kyrkan?

När Maria kom till fru Ljunghed för att säga adjö öppnade även denna sin mun.

— Kunde jag få ett avlägg, sade hon, av den där liljan fröken hade med sig till Rakel?

— Jag ska komma med den före jul, fru Ljunghed.

När Lennart kom hem till Skördatorp på lördagskvällen, efter sitt besök hos mor på Åskefällan, hörde han hur en kvast raspade mot förstubrons golvtiljor. Han visste att det var Skörd som utförde det sista ödmjuka lördagsarbetet, ty detsamma hade skett lördagen i den andra veckan. Lennart hade då nappats med honom om kvasten och sagt: — Ni är då en allehanda kär, Skörd. Allt kan ni och stor i sinnet har ni inte blett däröver i guldlandet. Fly mig kvasten.

Men Skörd hade inte velat lämna kvasten från sig förrän bron var sopad, och då hade Lennart tacksamt och utan frågor låtit den rike främlingen sopa sin dörr, så som man tar emot solsken och milda regn och högsta vinsten på lotteriet. Och innanför satt Ester, som Skörd det bestämt, med händerna i knäet och lyssnade till hur två stora, starka män drogos om att få sköta hennes sysslor.

En vecka hade gått och nu var allting annorlunda för Lennart. De få ord mor sagt i kväll hade förvandlat alltsammans. Han kände sig tvungen och visste inte hur han skulle uppföra sig. Kvastens svep över det sandiga förstugolvet kom honom att tänka på vad han läst för mor om sådan där botgöring som brukades av syndare förr. Skörd var inte längre en Guds gåva, sänd till ett ungt och sträv-

samt folk. Hans närvaro, hans sopning hade en lång förhistoria som pinade Lennart outsägligt att tänka på. Egentligen kunde han icke riktigt uthärda att hans mor varit mor och att kärlek kommit henne nära genom denne främling från Amerika.

— God kväll, sade han helt kort och ville skynda om knuten för att gå in köksvägen.

Men Skörd tänkte inte släppa honom förbi på det viset.

— Nåå, vad sa farmor om nyheten?

— Ja, sa Lennart, obehagligt berörd till och med av uttrycket farmor. Ja, hon blev ju glad förstås...

— Kommer hon hit i morgon? frågade Skörd med en viss iver. Han hade redan räknat ut vad han då skulle göra. Han skulle under beklaganden ge sig av till sin bror i Ljungheda.

Lennart meddelade att hon inte kom.

— Inte det? sa Skörd, och jag som tänkt mig i kyrkan i morgon. Men det hade han inte.

Så kände han det i den stund Maria grät i Åskefälla skolhus över att vara förenad med honom på det djup där själarnas rötter suga sin näring. Men Skörd var i kväll icke medveten om några rötter. Han var fullkomligt upptagen av det nya liv som så plötsligt öppnat sig för honom.

På natten drömde han om sin barndom.

Han såg framför sig prostinnan Springer. Han kände igen henne, ehuru hon var som en drottning i övernaturlig storlek. Hon satt på en tron och under henne stod en klunga av läsbarn. Hon kallade fram

den ene efter den andre, lyfte upp dem till sin höjd, höll dem i sin hand och synade de kläder de skulle bära, när de gingo fram till Herrans bord. De flesta hade på sig sina nysydda läsekläder till visning men en enda stackare gick i sina urvuxna vardagspaltor, och han hette Daniel Skörd. Hans mor, som nu plötsligt stod där också med sitt ok över axlarna, sade: — Jag är fattig och betungad, och jag litar på prostinnan. En flicka hade spunnit, vävt och sytt sin klänning själv, hon hette Maria, en liten en med stora ögon och bågigt hårfäste. Hon fick ett par vingar av prostinnan, och hennes mun darrade. Men Daniel Skörd han fick gå in till hantverksstugan, där den gamle militärskräddaren satt. — Obolenski! ropade Daniel i sömnen. Under alla åren i Amerika, när han inte hade annat att fundera över, hade han grubblat över vad det var för rysk furste som fått ge namn åt skräddaren på Kronobergs regemente. Nu i drömmen kom det tillbaka. Skräddaren hette Obolenski i alla tider, därför att översten namngivningsdagen varit upplagd för skämt. Obolenski sydde läsekläder till Daniel av en gammal prästrock, men vid förhöret i kyrkan, då befann Daniel sig, o ve, i prostens rock sådan den var, innan Obolenski klippte sönder den. Han vaknade alldeles förfärad. När han yrade upp, såg han läserocken hänga där på sin spik, och trodde att det var hans konfirmationsdag. Men fast spiken var densamma och kammaren densamma, var kostymen en annan. Den här var inte omsydd den,

utan splitt ny. Dess make hade nu ingen av hans forna läskamrater. Daniel kände sig outsägligt nöjd och belåten, även med det förflutna.

Andra morgnar gick han upp i otta, stundom före Lennart till och med. Han bar då vatten, satte på badvatten åt den nyfödda, kokade gröt och kaffe. Han hade även lagt matsäck åt Lennart, varför skulle han inte kunna det? Han hade ju varit stewart under en period av sitt liv, han hade tjänt som kock åt ett rallarelag i Kanada. Det var honom fjärran att skämmas över några sysslor eller att känna sig förnedrad, när folk stirrade på honom för att han hängde upp tvätt.

Denna morgon skulle han emellertid ligga stilla ännu en stund. Det hade hans matmor strängeligen sagt åt honom, när de skildes för natten.

— Ja visst, hade Skörd sagt, nu vill Ester ha Lennart och ungarna och stugan för sig själv för en gångs skull.

— Trams, sade Ester, men jag ska bjuda han på kaffe, nu när jag är oppe igen.

Han hörde redan Lennarts steg där nere, han hörde spisringarna slamra, barnets små korta pip, liknande fåglarnas utanför. Han hörde modern nynna för de små. Till dess att första ringningen från kyrktornet dränkte både barnalåt och fåglalåt för en stund.

Detta var verkligen en söndagsmorgon, sådan han icke upplevat på tjugufem år. De sista fem åren

hade han överhuvud icke vetat vad söndagsledighet ville säga, hans maskin tillstadde det icke.

Medan han nu låg här och njöt sin vila ovanpå Amerikas söndagslösa möda, beslöt han något. Det vill säga, han trodde han beslöt något, som för länge sedan var oåterkalleligt avgjort. Där hade bara legat en del hemliga hinder i vägen, en process inom honom hade arbetat med dem som en mullskute arbetar med jorden, där han vill fram. Nu voro de undanskaffade, och han kunde lugnt besluta.

Jag ämnar stanna här, beslöt han.

Jag vill leva här hela mitt liv. Det har jag råd till. Jag har råd att göra Skördatorp till det vackraste stället i häradet, jag har råd att göra obetalt arbete och att hjälpa de här unga människorna som om de vore mina egna barn.

Det första stora hindret hade varit Maria och det andra ännu större likaså. Men nu hade han upptäckt att varken det första eller det andra hindret var av någon verklig betydelse. Han hade varit hemma fjorton dar, och hon hade ännu icke visat sig på Skördatorp, antingen det nu berodde på att vägen var för lång för hennes hälta eller på att hon hade så många finare bekantskaper — eller på något helt annat. Hon hade dock ropat: Daniel! Men det hade han glömt. Hon skulle inte oroa honom. Och han inte henne. Han skulle låta henne sitta i sitt skolhus med sina skolbarn, sin hund, sina profeter, sin orgel och sin radio. Hon

behövde honom inte, dessutom hatade hon ju honom. Men Skördatorpet behövde honom, det riktigt skrek efter någon som hade råd att ta sig an det och försköna det. Och gallant little Ester, who was working so courageously, not heading how heavy her burden was.

Nu kom matmor upp med kaffe som hon lovat. Det var ju förstås islaget i kopp med socker och bullar tilldelade på fatet. Hennes servering var bedrövlig, men hon kom i glans och doft och helgad skönhet som en ung mor under amningstiden. När han såg henne, tänkte han bara på hur oförlikneligt grann hon skulle bli, när hon fick fason på sig, bleve odlad och påkostad som Skördatorpet. Sitt naturliga, sträva behag skulle både hon och torpet få behålla.

— Ska vi ta och köpa det här stället från patron? frågade han.

Hon fick tårarna i ögonen av överraskning.

Medan nu Maria vandrade med fröjd över dalar och höjder till Ljungheda kyrka, lade Ester och Daniel stora, underbara planer för framtiden. De rödfärgade lagårn, de byggde till en rymlig köksförstuga med ett präktigt skafferi, de inredde det andra gavelrummet, de togo upp mossen, de röjde och dikade hagen, de köpte in flera kor. De anlade trädgård.

Endast en sak glömde de: vattnet. Men Lennart hade inte glömt, han. Tvärtom, han hade redan vidtalat en slagruteman och var besluten att börja

gräva brunn redan i höst, om gubben tillrådde. Men det låg inte för honom att tala om i förväg vad han ämnade göra, därför visste Skörd och Ester ingenting.

— Ja, men vad pengar det kommer att gå åt, sade Ester som plötsligt nyktrade till ur framtidsruset.

— Ester lilla, vi *har* ju pengar! Hör på, vad säger du om att bjuda baron på barndopet?

Ester bara stirrade på Skörd.

— Ja, för så passar jag på och köper torpet av honom då. Han och jag är ju gamla bekanta, så det går nog bra.

Ester häpnade över denne Daniel. I sängen låg han klädd i den finaste kostym och han var gammal bekant med baron också. Han kunde allt möjligt, han ville allt som man inte vågat drömma om.

Morgonen var dämpad av dimma, men stilla, frisk och löftesrik. Det skulle bli barndop på Skördatorp, och Maria var på väg. Förra söndagen hade drottningen av Saba dragit åstad över berg och genom dalar till Ljungheda kyrka. Nu var det bara lärarinnan i Åskefälla skola som en smula släpigt gick vägen fram.

När hon nu gick att möta Daniel, hade hon intet kvar av sin plötsliga besatthet från den kvällen då filmen speltes, då han kom och han gick. Hon hade icke mer någon längtan, att han skulle veta vad hon lidit. Minnena hade sjunkit tillbaka igen i det outsägliga tillsammans med skuggkvinnan som uppväckt dem. Tystnad över dessa minnen, de hade fått sin förklaring.

Inte heller var hon rädd för hans vrede mer, ty hon förstod att han måste ha glömt den och dess orsak i sitt nya liv som Esters tjänare. Men en enda fråga upptog henne så fullkomligt, att hon ständigt glömde var hon befann sig på vägen: när vi nu mötas, han och jag, skall jag då få bekräftat vad jag vet i det inre om vår gemenskap i det fördolda livet?

Daniel hade vaknat i första dagningen med en spänning som icke tillät honom att somna på nytt.

Han hade nu en tid levat med människor som höllo honom för ett högre väsen, utrustat med övernaturlig rikedom, visdom och godhet. Han hade varit fullkomligt lycklig vid att göra dem lyckliga och känna mot sig deras tacksamhet. I dag skulle han möta två människor som hade en annan syn på Daniel Skörd, två människor ur vilkas tjänst han flytt. Man tycker icke om att träffa människor som stå i förbindelse med ett nesligt minne. Men måste man möta dem, så vill man till varje pris besegra dem, så att de förstå vilken karl man kan vara när man kommer på rätt ställe, bland de rätta människorna. Daniel ville besegra baron Mustcamp och Maria, det var en av anledningarna att göra ett ståtligt barndop. Den andra anledningen stod icke lika klar för honom.

Medan han stod ute på backen och rakade sig, föll en skugga som skymde hans utsikt över sig själv i spegeln.

Han såg upp, och där stod ett fruntimmer som han inte kände.

Han stirrade på henne och blev därunder långsamt röd upp mot pannan.

— God dag, Daniel, sade hon.

Det var Maria.

— Du kommer tio minuter för tidigt! utropade han.

Det var hans första hälsning på tjugufem år, och den lät så bakvänd att Maria mot sin vilja måste skratta, fast hon samtidigt blev ond.

— För all del, sade hon, jag skall icke störa. Och därmed gick hon ner mot sjön ett stycke förbi honom och stugan.

Gäddsjödalen var full av dimma ännu, det såg alldeles ut som om man vore ovan molnen. Men de sjönko och fördelade sig så snabbt under solens strålar, att när Skörd var färdig med sin toalett, var sjön det också och låg där, blank och mörk, rykande blott helt svagt som en avsvalnande dryck. Då visade sig också Läppamåla by på andra sidan sina ljusa inägor med de röda gårdarna som liknade röda rosor inne i en stor bukett av höstgula lönnar.

Medan Maria stod där och frånvarande betraktade Gäddsjöns framträde ur dimmorna, hörde hon Daniels röst bakom sig: — Var så god, nu kan du få vända dig om.

Han stod där nu blank och färdig, och krängde på sig sin nya rock över en råsidenskjorta vars make ingen skådat i Gammalrödja annat än på Askenäs.

Rakmaskinen låg på bänken och slog gnistor i solskenet.

— Vill du låna mig den här och visa hur man bär sig åt? frågade Maria.

Daniel granskade henne med en snabb, genomträngande blick. Sedan vände han sig till spegeln, och medan han knöt sin nobla halsduk, talade han till sin bild däri.

— Hon är sig inte lik, sade han till den. Jag vet inte om jag skulle känt igen lärarinnans Maria

annat än på gången. Hon som var så blyg förr, hon ser välbärgad ut och inte så litet säker, som en lärarinna ska vara. Hon har blivit rundare och hon har fått gråa hår, hon är ju inte så späd heller. Men om hon tittade sig i spegeln lite mer än hon gör, så skulle hon förstå, att rakmaskin, det behöver hon ändå inte.

Maria blev häftig för första gången på tjugufem år. Hon hade inte haft något att bli häftig över under denna tid.

— Alltid skall du tramsa, Daniel, ropade hon. Det är Kajsa Mård som är så skäggig att hon inte kan gå till skrift.

Skörd var tacksam över att de inte behövde strida om värre ting än Kajsas skägg. Därför lovade han ädelmodigt att raka gumman, så länge hon levde. Och så tillade han litet lägre: — Var inte arg, Maria.

— Jag borde inte ha blivit det, sade hon. Vet inte vad som tog åt mig. Men jag skulle väl hälsa riktigt. God dag, Daniel.

— God dag, Maria. Tycker du inte det är en grann och passlig dag för barndopet? Välkommen!

— Det är väl jag som ska säga: Välkommen hem igen! Du har varit borta länge.

De togo i hand.

Sen blev det i alla fall en tystnad.

De tjugufem år som de genomlevt skilda åt och tillsammans voro alla närvarande mellan dem och befallde tystnad.

Den blev kort och oändlig, rymmande allt som

varit: erövring, lösryckande, förräderi och förnekelse, frihetsglädje, likgiltighet, återkomst — tillit, hängivelse, lycka, fasa, ångest, födelse, blod och död, dödens trötthet och livets seger över den, ångest, underkastelse, tukt, tystnad, tålamod, frigörelse och klarhet.

Slutligen ett handslag igen.

Maria visste allt om hans tjugufem år, ty hon hade haft honom hos sig och visste intet om dem, ty han hade varit så långt borta. Men hon behövde icke göra någon fråga för att förbinda detta allt med detta intet, ty det var svar på alla frågor, att han åter var här.

Daniel visste litet mera om henne, och det han visste gjorde honom osäker. Han måste göra en fråga:

— Vill du stå fadder åt flickan samman med mig? frågade han. Hon ska heta Maria.

— Det är ju en stor heder, sade hon.

Då visste han vad han behövde veta. Hon hade inga krav på honom, ty hon hade sin nödtorft ändå.

"Det har gått henne bra, och det är tur för mig", tänkte han.

— Ska du inte gå in och titta på lilla Maria?

— Jo visst, sade hon. Att hon rätt ska heta Maria. Lennart ville kalla upp den första flickan efter mig, men Ester tyckte inte det var vackert nog.

— *Nu* tycker hon det är vackert, sade Skörd. Nej, jag skulle gå och bryta rönne och spika upp omkring dörren, den är med sitt allra vackraste nu.

Gå in du och se om du gillar våra anordningar. Jag har sagt åt Ester att det är du som i sista hand ska bestämma.

Det hade han icke sagt.

En fattig stuga, prydd till högtid och herrskaps mottagande är något rörande. Redan förstugan tog emot i festdräkt. Vem annan än en fattig torpare i Småland kan ha råd att hugga så sköna, fullkomliga enar att dekorera i vråarna vid sin dotters dop? Vem har så lysande trasmattor och så snövit spis?

Köket var så städat, så vitskurat, så blankt, att inte ens träskeden som Maj-Britt brukade leka med, fick vara framme. Hennes morfar, en liten from, förträlad, vänlig man, använd på gamla dar att vakta kalvkor i herrgårdens lagård, satt nu och höll Maj-Britt med det tålamod han lärt vid kornas sida under långa nätter. Han var mycket orolig för sina kyrkekläder, men mycket stolt över att hans fingrar kunde hos henne ersätta träskeden.

Mormodern satt med den lilla i knät, och Ester krängde just sin svarta brudklänning över huvudet.

— Se här, sade hon och höll fram en guldbrosch, den har jag fått av Skörd.

Vid barndop brukar barnet vara medelpunkten och dess pris på allas läppar. Här var nu också ett barn, värt att prisas. Det var friskt och fullt av liv, dess ögon voro torparblå. Uttrycket i dess lustiga lilla gumansikte var förnöjt och finurligt. Det var ett fullkomligt barn.

Ester tycktes dock nästan mera ivrig att visa

festförberedelserna än barnet. En flicka hade hon ju haft förut men aldrig ett sådant döpelsebord och en sådan kaffedukning. Den nyfödda hade en medtävlare i kvinnornas gunst, och det var Skörd.

När Lennart såg att Maria granskade barnet, kom han fram för att höra vad hon tyckte. Maria berömde hans dotter, och han strålade upp av glädje och stolthet. I denna glädje glömde han allt tvång inför Skörd och mor. Små levande barn göra allting enkelt.

— Jag kan inte komma ihåg att Maj-Britt var redigt så grann som den här är, sade han.

— Ja, men ska inte farmor komma in och se hur vi ordnat i rummet? frågade Ester otåligt.

Rummet upptar ena halvan av huset och har fönster åt tre håll. Vid gavelfönstret stod dopbordet. Rutorna bakom voro fulla av engelska pelargonier från Åskefälla skolhus, så röda av blommor att de liknade brinnande buskar, men de voro också vattnade med blod. Själva bordet var klätt med myrten, och dopfunten var en silverskål.

— Den ska flickan få i faddergåva av Skörd.

Sofflocket var lagt över utdragssoffans gavlar och täckt med en vit duk. Det blev ett förträffligt serveringsbord i vanlig bordhöjd. Där stod nu Skörds kanna och snipa, men kopparna var hans present till Ester.

— Kaffet har han rekvirerat från stan, liaså cigarrer och på Lennarts bok en konjak som han inte ville sä vad den kosta. Han vill jag ska vara

med inne vid dopet, och mor också, så han har ställt Stava att passa kaffet imens.

Se där har jag ställt hans kort på byrån, mittemot farmors.

Lennart kom nu också in.

— Dina systrar är komna, sade han. Han gick omkring som om han sökt något, så tog han upp en snibb av duken på serveringsbordet.

— Vi har alla era vackra dukar i bruk i dag, mor, sade han.

Ester gick ut.

Lennart och Maria gingo i kyrkan. Det var ett väldigt tillopp av folk, ty det hade ju sports att fjärdingsmans Krestina skulle, fastän hon sänkt sig, jordfästas i kyrkan som en friherrinna. Det rådde oro och högspänning under prästens tal. Den lilla prästfrun satt i sorgabänken bredvid den dödas döttrar, alldeles utom sig av ängslan för hur makens djärva angrepp mot okunnighet och fördom skulle avlöpa. Hon fann att tillvaron beredde sensationer även på andra håll än i huvudstäder. Det lugnade henne lite, när hon hörde ett sus omkring sig: se, han talar då så innerligt skönnt, så en har aldrig hört maken på långa tider. Han sade nämligen att vi människor skola icke mäta Guds barmhärtighet med vår och inte tillägga honom våra konvenansbegrepp, vilket tilltalade de sörjande. Men vad tyckte månne

de andra, de som icke sörjde och icke väntade att behöva sörja?

Efter gudstjänstens slut blev det en tävlan mellan sorgehuset och glädjehuset om kyrkoherdefolkets närvaro. Men som prästfrun icke kunde döpa barn men väl kunde köra bil, sörja och äta middag, så uppslöks hon av begravningsföljet. Med en hjälplös blick på sin man satte hon sig vid ratten och körde bort. "Nu får jag sota", tänkte hon, "för att jag är kortklippt och inte kan sölva en väv."

Björkegård var ännu skälvande efter den sinnesrörelse och den seger han genomgått. Han var visst icke säker på att han vunnit förlåtelse hos alla för att han jordfäst Krestina i kyrkan, men han hade åtminstone kommit i kontakt med sin församling för första gången efter ett halvt års förgäves bemödanden.

Baron Ramsay Mustcamp hade verkligen antagit inbjudan till Skördatorp och unga baron Douglas måste följa med, trots sina protester.

— Om jag trodde, du visste vad du gjorde, så skulle jag hålla dig för en tapper karl, sade baron Ramsay till kyrkoherden, när de gingo ner mot Skördatorp.

Kyrkoherden var genast i försvarsställning.

— Det var meningen det skulle framgått av liktalet, att jag visste vad jag gjorde, sade han.

Men baronen hade menat något annat. Han tänkte på de oändligt långvariga verkningar allting hade i denna bygd. Han visste att det fanns människor i

församlingen som till sin död skulle tro att de fått till präst en bolsjevik.

För resten var baron vid skämtsamt lynne. De som sågo honom första gången, brukade tjusas av det, de som sågo honom för femte gången, fruktade det, men de som kände honom bäst fruktade intet, ty de älskade honom, och till dem hörde Maria.

— Jag har något att göra upp med lärarinnan, sade han i överdrivet sträng ton. Jag har sport vissa ofördelaktiga saker om henne. Kyrkoherden hajade till, och baronen fortfor: ja, jag undrar inte på att bror blev förskräckt. Om du kände henne, skulle du bli ännu mer förfärad, ty att komma på henne med en oegentlighet, det är som att hitta ett tryckfel i bibeln... Nå, är inte Maria rädd nu?

— Vet baron, jag är just inte rädd för någonting i dag, sade hon. Allra minst för ett tryckfel i en så bra bok som bibeln, vad skulle det göra?

— Nej, jag kan förstå det. För jag har sport att hon går från skolhuset utan att stänga sina luckor, och den järnslån som min egen smed gjort åt henne, låter hon stå och rosta bakom vattensån. Men kom det ihåg, händer det någonting så kom inte med efterräkningar för ersättning, varken för liv eller egendom.

— Om man alltid trodde att allt det onda, som *kan* hända, verkligen skulle hända, sköt kyrkoherden in för att medla, då vore man bra olycklig. Någon tillit får man ha.

— Alldeles rätt, sade baron. Annars finge vi ju

låsa in alla ensamma fruntimmer i en fästning och skicka omkring alla våra hemliga brev i dyrkfria skrin. Och nu låter vi dem ligga i sina små stugor och tunna kuvert. Men Maria har det så ställt, att hon inte borde vara för sorglös. Hon har gjort sig förfärligt illa omtyckt på sina håll.

— Ja, sade Maria, det vet jag, hos de försumliga barnafäderna.

— Å ja, de små slarvorna från dansbanan tycker lika illa om att få hennes inblandning i sina affärer som bondpojkarna. Och gubbarna som får betala ut för barnbarnen är värst av alla. Min dräng Persson har hotat mig, ifall jag drar av på hans lön, som jag förständigats att göra, att så berykta Askenäs, att jag inte skall kunna få folk. Så att jag har blivit tvungen för Marias skull att köpa en traktor som jag inte kan betala. Den ska Douglas och Charles få turas om att sköta, när drängarna flyr.

Medan sällskapet uppe på åsryggen beundrade guldinläggningarna från björkarnas gula kronor i barrskogens gröna botten, gick Lennart lite i förväg, för det var då ingenting att beundra, att det frusit innan potaterna kommit ur jorden.

Men då baronen fick se rödjorna, ropade han den unge rödjaren tillbaka.

Han var verkligt imponerad, men det uttryckte han på följande sätt:

— Hör på han, Håkansson, ett torp med så präktiga nyodlingar säljer jag inte billigt.

Maria lystrade,

— Ska baron sälja Skördatorp.

— Inte gärna. Jag ville gärna ha kvar min prima torpare. Men nuförtiden duger det ju inte att vara torpare. Nu ska var och en ha sitt eget för att ha intresse av att arbeta. (Ett yttrande som uppenbarligen motsades av just de rödjor de nu passerade.) Jag ska säga herrskapet, sade baronen undervisande, det finaste som man kan träffa på i världen, det är vid min adliga vapensköld en verkligt intresserad arrendator som rycker upp en gård för gårdens skull och sedan flyttar till en som är lika usel som den första för att göra sammalunda. Ja och så en torpare, som rödjer och odlar för rödjandets egen skull.

— Detta var då ett överraskande omdöme, sade kyrkoherden med sin allra mest undfallande röst, jag trodde att i brors symbolum ingick också fjärde trosartikeln.

— Vad nu då, sade baronen vädrande försåt, det finns ju bara tre.

— Ska jag behöva erinra bror om hur den fjärde lyder: Jag tror på den privata äganderätten.

— Inte så dumt, det träffar bara inte mig. Fråga min son!

— Nej, far går nog mera i kyrkoherdens stil, sade Douglas.

Kyrkoherden såg glatt överraskad ut, men baronen dämpade hans glädje.

— Det lika litet, sade han. Bror frågar kanske vad jag då är? Jo en övergångsform mellan mina

idealistiska, reformivrande förfäder och mina reaktionära barn.

— Vad har Mustcamparna infört för utmärkta reformer? frågade Douglas.

— Hör, han förnekar sina förfäder! Din farfars far har en enligt min mening evärdlig förtjänst av att ha bidragit till att införa folkundervisningen i Sverige.

— Jaså, ja det kan jag inte annat än ogilla, sade Douglas.

— Jag vet det, därför har du behagat glömma det. Vidare: hans bror motionerade i den nya riksdagen 1868 om dödsstraffets avskaffande. Det lyckades ju inte, men hans ära är lika stor.

— Å, han visste väl att det var omöjligt då han försökte!

— Du är illa bevandrad i historien. Motionen föll på blott en enda röst i första kammaren.

— Då var det nära ögat att en Mustcamp blamerat sig för evärdliga tider.

— Du får väl upprätta namnet då, genom att införa dödsstraffet igen.

— Så fort jag kan, sade Douglas.

Prästen och lärarinnan stirrade på den charmante unge baronen, de voro tillräckligt naiva att bli häpna över hans blodtörstiga tendenser.

Han rodnade en liten smula, ty han var ju ändå bara ett barn, ett barn som lärt en läxa och läste upp den.

— Vi här i Gammalrödja borde lärt oss en del,

sade han. Skulle inte Anton i Rävagården ha nackats inför allt folket?

— Det är väl bättre att han omhändertagits som kriminaldåre, sade kyrkoherden.

— Det hörs att kyrkoherden inte känner till förhållandena. I fjor var han ute på semester och skaffade sig barn med åtminstone *en* flicka i socknen, Elsa i Nygrannagården. Så att modermördareätten är säkrad nu framåt.

— Det är inte sant! utbrast Maria. Det är Perssons lögner. Jag känner Elsa i Nygrannagården, hon har varit min elev.

— Det är väl inget skäl eller hur! sade Douglas. Fröken Håkansson drar så underliga slutledningar.

— Douglas, sade baronen, allvarsam för första gången i dag, om vi skulle jämföra din slutledning: Anton i Rävagården har slagit ihjäl sin mor, alltså bör dödsstraffet återinföras, med andra slutledningar som vi numera kommit förbi.

— Det är en oangriplig slutledning, sade Douglas, som man inte kan komma förbi.

— Tror du inte höga rättvisan här i Sverige sade precis detsamma, när de brände en massa gamla kvinnor här i landet därför att korna sinade? Att det var en oangriplig slutledning. Men du, kära Douglas, kan nu genomskåda rätta förhållandet och på rak arm ge mig en förklaring. Du kan lätt visa mig var felslutet gjordes, eller hur?

— Det får far göra själv, sade Douglas som

misstrodde fadern, när han började komma med frågor på ett sätt som han trodde var sokratiskt.

— Det skall jag då, sade baronen. På den tiden representerade stutarna dragkraften i jordbruket, att uppföda stutar var en säker inkomstkälla för lantbrukaren, det gav pengar. Därför måste stutarna ha allt det foder man kunde skava ihop, korna svältföddes och sinade följaktligen. Då drog man den slutledningen, att det var den tidens Kajsa Dommadag som trollat bort mjölken, och så brände man henne, för att få bättre avkastning. Se, det var en oangriplig slutledning.

— Det var ju enfald och vidskepelse. Det ska vara far som ska göra sådana sammanställningar. Douglas var arg, ty han såg ett försiktigt leende på kyrkoherdens runda ansikte.

— Det har inte alls gått upp för dig vad jag menar? Då ska jag ge dig ett annat exempel. Du vet att det kunde gå en smula hett till vid de stora kalasen förr, även på herrgårdarna. Vad tror du man gav skulden? Jo, om pigorna slamrat under förberedelserna, slängt vedträna i golvet och dundrat med såstången, när de bar in vattnet, då blev festen högljudd.

— Nej, nu går far för långt.

— Gör jag? Min mormor berättade för mig, att när hennes farfar skulle begravas gick det ut befallning till personalen att inte slamra eller skrika under förberedelserna och vid dukningen av borden. Det var en kur per sympaticam. Och så gick pigorna

här på vårt Askenäs och satte under viskningar fram sjuhundrafemtio kannor brännvin, vilket var vad som gick åt. Ja, inte sant, det var enfaldigt och vidskepligt. Kanske kommer en gång krig och halshuggningar att förefalla lika enfaldigt och vidskepligt. Och då kommer man att skratta åt mycket och sucka över mycket, men presidenten Ramsay Mustcamp i 1868 års riksdag, kära du, han går fri.

Det allra sista hörde inte Douglas, han var redan ett stycke före de äldre hos Lennart, sin läskamrat.

Baron Ramsay sökte sympati hos prästen: — Säg, är det inte tråkigt, när församlingen slår dövörat till för ens predikningar?

Maria väntade med en viss spänning att herrarna skulle sluta att tala om dödsstraffet. Det skrämde henne icke i och för sig, ty hon ansåg det för ett lindrigt straff, och hon tog dessutom icke unge baron på allvar, vilket var ett fel.

Men nu blev det verkligen en tystnad efter baronens skämt om dövörat och predikningarna.

— Förlåt, sade hon, men har Lennart talt med baron om att köpa Skördatorp?

— Ja, det har han, sade baronen. Och fast den oegennyttige torparen är mitt ideal, så medger jag att Maria fostrat upp en pojke som kunde vara värd en egen torva.

— Det tycker jag med, sade kyrkoherden. Där baron Douglas gick bredvid Lennart, såg han vek och spenslig ut. När man såg Lennart kunde man

tro att de patriotiska fornforskare ha rätt, som förklara att Värend varit bebott av en jättesläkt.

— Man ska se honom i arbete för att uppskatta honom, sade baronen. En jättebörda är lagom mått för honom. Förr i världen skulle en sådan karl ha varit obetalbar. Han skulle ha försvarat en hel bygd och blivit dess konung. Så nog kunde han förtjäna att bli kung på sin egen torva alltid.

De voro framme nu. Ester stod på bron och tog emot. Hon rodnade litet, när hon bjöd välkommen, men verkade annars icke tafatt. Just nu syntes inga spår av slit och moderskap, hon såg mera ut som en konfirmand i sin svarta klänning, blyg och värdig. Skörd var nöjd med henne.

— Min fru bad hälsa så mycket till fru Håkansson, sade kyrkoherden.

Ester tackade höviskt, men det hörde ingen, ty baronen tog genast fatt i frutiteln och bollade med den.

— Ja, *jag* säger Ester, sade han och tog i hand. Jag tänker inte lära om folks namn i den här bygden. Jag säger till och med Maria som jag sa den tiden, då hon kom och bjöd ut smultron hemma i köket. Om jag vore Magnus i Knapagårn eller mor Emma i Nästagårn, så inte bytte jag ut det namnet mot herr Andersson och fru Karlsson.

— Kanske baron skulle göra det ändå, sade Skörd, som nu kom fram och hälsade. Baron ville väl ändå inte heta Ramsay på Askenäs? Ja, god dag, baron, detta är Daniel på Skördatorpet.

— Nej, se Skörd, sade baronen intresserad och granskade den välklädde främlingen. Jag trodde det var en okänd gentleman. Ja, det här är Skörd från U. S. A. som hela häradet talar om, presenterade han för prästen.

— Herr Skörd har redan lämnat in sin attest, han kom från Kanada, sade kyrkoherden.

"Förträffligt, då får vi hans bevillningskronor. Sådana blir mina drängar, när de slipats av i Amerika", tänkte baron. "Det är inte dåligt. Amerika sätter till och med fason på deras näsor."

Men Skörd tänkte: "Hans hår är ju vitt, han har blivit gamle baron, och det blir nog inte nådigt med den där pojken till son."

Hela Esters släkt, föräldrar och systrar och svågrar, stodo uppställda i rummet och väntade. Den gamla höll barnet färdigt i dess prakt.

Systrarna liknade Ester, men de voro äldre, urfällda och redan inställda på nederlag i livet. De hörde till dem som säga: "det är för dyrt att göra ve tänderna, bäst att lätta dem va tills de går av". Eller: "min mage är full av nerver".

Sällskapet, som nu ordnade sig till dopakten, kunde uppdelas i två grupper. Kyrkoherden, som av det hela icke förstod annat än att här var samlad en skara sällsynt välvilliga människor kring ett litet nyblivet människobarn, kunde räknas i grupp med den nyfödda, med ettåringen och Esters systrar, som bara voro överväldigade. Unge baron var ut-

tråkad för sin del, och Ester var i denna stund ovanför allt.

Men de andra kunde icke i den stund då Skörd och Maria stodo sida vid sida bakom barnet undgå att begrunda de sällsamma vägar som fört fram till i dag.

Baron Mustcamp hörde inte på vad som sades under den heliga akten. Endast ett enda ord nådde honom därav: *Maria.* Och då fick han plötsligt tårarna i ögonen, ty han var ett sentimentalt kräk.

Men detta fick sedan värdfolket böta för. Då han bjöds på kaffe, lyfte han på den långa, vita duken och tittade under sofflocket.

— Ja, förlåt mig, lilla värdinnan, sade han till den rodnande Ester. Det där är en oskicklig vana jag har ända sen jag var hos någon av mina torpare i en sån här festlig angelägenhet med kaffe och fann att de så fyndigt dukat över undantagsgumman. Jag hörde en suck under kaffekopparna, när det började dofta för härligt, och då jag tittade efter, låg gumman där kav stilla och blinkade. Ja, det var för resten hos... Han såg bort på Skörd, men hejdade sig. Jag minns inte var det var, tillade han.

— Jo, det var min farmor, sade Skörd sturskt. Han förstod att han icke var alldeles utlärd som gentleman. Han hade begått något som var, icke bondaktigt, ty bönder ha ju för god plats att behöva duka på sofflock, utan torpaktigt. Han tittade hastigt bort på Ester, för att se om hon förstått.

Men det hade hon inte. Hans nimbus där var räddad.

Maria tog den lilla namnen till sig, medan mormodern drack kaffe.

Hon satt lite för sig och pratade med henne. Vad den nydöpta hade att säga var av större intresse för Maria än Skörds nationalekonomiska läror. Skörd förklarade att ju flitigare man letade och ju rikligare man fann guld, ju mer sedlar kunde man trycka, och då skulle baron få mer för sin säd, för då fanns det mer att betala med. Maria anade icke att samtalet nu rörde sig om den största vidskepelsen av alla, varmed samtalet sysslat i dag, den att guldet som ligger i bankvalven skall reglera välståndet i världen. Inte Mustcamparna heller men kyrkoherden. När Skörd prisade guldets makt, höll unge baron med Skörd och tog i så häftigt att det höll på att bli en ordentlig ordväxling, men prästen löste upp härvan, och plötsligt talade de lika ivrigt om elektriska ljuset...

Då måste hon lyssna bättre. Guldtillgångens inverkan på prissättningen angick henne ej men väl striden mellan Munkatorpsbolaget och Johannes i Läppamåla Rävagård. Munkatorpsbolagets styrelse skulle ha stämma i morgon, och till den hade Johannes kommit in med begäran om att få knyta an vid nätet. Men hans energiske granne, nämndeman i Korpagården, gick från den ena ledamoten till den andra och bearbetade dem att avslå ansökan.

Baron var tveksam vad han skulle ta för parti,

han tyckte inte om att gå nämndemans ärenden, och vad Johannes än gjort eller kunde göra, nog var han straffad tillräckligt. Men sonen ansåg att oavsett grannarnas osämja borde man statuera ett exempel på gubben. Han kunde för sin oginhet gärna sitta där i mörker, medan det strålade i alla stugor och sågklingorna veno på alla vedbackar. Kyrkoherden tyckte straffet träffade även de oskyldiga, och Skörd var mest förargad på nämndemannen. Så skulle man av ren omtanke om sitt eget bästa aldrig behandla en granne i Amerika.

— Äsch, inte kan Johannes, om han rätt ville, hämnas på nämndemannen som har så god ekonomi. Jag tycker far ska rösta nej och inte pjunka, sade Douglas.

— Får jag det, Maria? ropade baronen tvärsöver rummet. Och vad säger kyrkoherden?

— Det är mycket värdefullt för mig att få veta vad som sysselsätter sinnena i min församling, sade denne, ty han ville inte ut med språket.

— Ja, sade baron, men jag är rädd att om bror visste *hur* mycket det sysselsätter oss, så skulle du allt bli litet betänksam. När vi sjöng psalmen 69 häromsistens:

Stort ljus,
klart ljus
nedergjutes,
natten slutes,

då tänkte vi bara på elektriska ljuset. Åtminstone gjorde jag det.

Han såg på klockan.

— Nej, kära Ester, sade han, nu får jag lov att ge mig hem till friherrinnan. Fortsätt som Ester har börjat. Men en pojke härnäst, om jag får be. Var är värden? Jag hittar honom väl ute på backen. Och du, min käre Jonas (till morfadern), du somnade från n:r 308 i hennes farliga stund härom-natten. Friherrinnan berättade att när du kom in i köket klockan elva för att få nattkaffe, så förklarade du att ingenting hade hänt ännu. Och då var ändå Prins III redan kommen, han som ska bli stamfader till en stor ätt och grundlägga mina döttrars hemgift.

— Ja, jag ska säga baron, svarade Jonas, som icke öppnat munnen förut under hela tiden, att när jag trevade om na, så tyckte jag hon kändes så simpel i bakändan, men de nändes ja inte säga friherrinnan, för å inte bedröva henne, ifall hon hade kastat. Så att söv, de gjorde ja inte, men se 308 hon skilde ifrå se si så innerligt behändigt... så...

— Visst sov han, Jonas, men tack ska han ha för omtanken om friherrinnans nerver. Nej, kära Ester, det är visst inte för mycket med en fattig guldfemma åt den lilla Maria... Men sätt inte in den på bok, utan göm den till nästa världskrig. Ska nu Skörd och jag ta oss en liten tur tillsammans och tala affärer?

— Jag kanske inte behöver uppehålla baron i dag,

om friherrinnan väntar, sade Skörd som trodde sig ana vad det betydde.

— Nej, det är bäst, kära Skörd, att vi tar tillfället i akt. Jag kan dö eller resa utomlands ett tu tre. Jag är en gammal lantpatron som inte sett så mycket av världen som mina egna drängar. Men i vinter tänker jag lägga mig vid Medelhavet och inte göra ett dugg annat än tänka på att vartenda barrträd jag har växer i värde fem öre om året.

— Ja, och de två millionerna sikyngel som släpptes ut i Kyrksjön sista året jag tjänte hos baron, sade Skörd.

— Du tror jag är sikmillionär? Nej du, dem har gäddorna ätit upp. Så här har det gått med många av mina förhoppningar här i världen.

När Mustcamp kommit på tu man hand med Skörd, bytte han om ton.

— Jaså, min kära Skörd, han har kommit hem nu, rik och förnäm. Han kan tro jag hade ett styvt göra att reda upp efter honom så pass det nu gick. Det ville jag ha sagt honom, ifall jag dör i natt, att nog gör vi alla våra dumheter, men det som skiljer folk och folk är om de står för dem. Nu antar jag, att han gått genom ekluten själv och kommer hem med ett nytt sinne?

Skörd svarade inte på den saken. Han var ju inte barons dräng längre och behövde ta emot upptuktelse. Vad som stack honom i detta tal av den forne husbonden var att denne kunde säga att han fått reda upp efter honom.

— Jag skulle gärna vilja köpa Skördatorpet som jag reste ifrån, sade han. Tonen var mycket formell, han hade icke rest från något annat än ett torp, som baron hade med att göra.

— Är det Skörd som skall köpa? Jag trodde det var Lennart.

— Nej, det är jag. Det har väl inte baron något emot.

— Ja, emot, sade baronen som kom ihåg att en säljare ska anlägga en likgiltig ton. Jag kunde ju vilja ha Skördatorp till undantag åt mig och friherrinnan. Jag skulle inte kunna bära att se att hennes barn dukade ovanpå henne, och vem vet vad Douglas kan göra, när han får Askenäs. Vidare måste jag rubba hela mitt stolta system av inteckningar om jag ska sälja. Men om köpet av det här torpet ingår i Skörds planer för att rätta till gamla snedsprång, och om han betalar bra, så ska jag ge med mig.

— Det finns naturligtvis finare ställen, både i denna socknen och i andra, svarade Skörd. Men jag trivs i mitt gamla hem, och det skulle vara mig en stor glädje att hjälpa Lennart och Ester att göra något förstklassigt av Skördatorp!

— Jaså! sade baronen i förvånad ton, Skörd tänker icke erbjuda Maria att flytta hit sent omsider?

— Jag kunde väl inte köra ut Ester ur hennes hem, sade Skörd litet häftigt.

De båda männens ögon möttes. Jaså, Ester. De förstodo varann. Ja så gjorde en man. Om han kunde, så överspände han två generationer av kvinnor. Han växte och förnyades därav. De som icke kunde det, dess värre för dem, tänkte baronen. Det låg något suveränt i detta för ett manligt sinne.

Baronen och Skörd begrundade denna sak var på sitt sätt och stadfäste den.

Livet var sådant.

Sen började de tala om affärer. Baronen nämnde sitt pris: tolvtusen. Skörd prutade inte ett öre. Det var för sofflockets skull och det där om: reda upp efter dig.

"Så har jag betalt Marias seminarieutbildning också", tänkte han. "Nu är vi kvitt, baron och jag." Han tänkte icke på, att hon kunde ha betalt den själv, vilket hon dock hade.

Medan de gingo för att se på en skogspark som Skörd föreslog att få med i köpet, stötte de på Lennart och en liten tomtegubbe. Tomten stegade fram och åter över backen nedanför huset med en videklyka i sina utsträckta armar. Han gick med slagruta.

Så där ja, nu slog det ner. Det drog så hårt, att barken vreds om i händerna. En gång till. Samma fenomen på samma plats.

— Här är vatten på femton alnars djup, sade gubben orakelmässigt. Det här är det likaste stället på hele backen att få tag i åran.

— Då gräver jag här, sade Lennart och slog ner en stör i marken.

Baron kom fram och tog klykan från gubben.

— Nu ska *jag* göra det här bättre, sade han, för se jag vet, att vår Herre, han räknar numera också i meter, så att alnar duger inte längre. Men då han kände ett ryck och märkte hur kvisten drog åstad ner mot jorden strax invid Lennarts stör, blev han allvarsam.

— Det här var intressant. Jag kan trollkonster jag ingenting visste om! Gräv du här, Lennart.

— Gör det inte, om du vill lyda mitt råd, sade Skörd. Titta på den här kala fläcken. Här finns tio märken i backen efter igenlagda hål, där Skördatorpstorparna har grävt förgäves.

— *Här blir vatten*, sade tomten. Om I bara gräver, där jag har visat. Jag har visat mönna hunnra brunnar, och aldrig har jag tatt fel *än*.

Lennart brydde sig inte om att disputera med de olika auktoriteterna. Men han tänkte: jag gräver det elfte hålet, det gör jag. För jag *ska* ha vatten åt Ester och kreaturen, vad är det annars för glädje med hela gårdköpet?

— Hör nu, Skörd, sade baronen, då de togo adjö, hur ska han ordna det här med Lennart?

— Jag köper, sade Skörd bestämt, och så brukar vi gården tillsammans, och jag gör ett testamente åt Lennart och Ester och deras barn.

— Skörd är ju unga karln. Är Lennart med på det?

— Skulle tänka det, sade Skörd. Han förlorar inte på det. Han har varit torpare, nu blir han som en son och arvtagare som arbetar hemma hos sin far, på det ställe som en gång ska bli hans.

— Jaja, Skörd, sade baron, det låter ju bra det här. Men kom ihåg ett ord av en vis man:

"Stöd icke den du icke kan hålla uppe, att icke hans andra fall må bli värre än hans första."

Det finns ögonblick i ens liv som ha en sällsam kraft att åter och åter blossa upp, genomträngande ens hjärta, än med kval, än med vemod, än med tacksamhet för att de varit och att de gått förbi. Det är inte alltid det ögonblick då åskan tände på fädernegården, minsta bror drunknade inför ens ögon eller då man fick ett barn, en utnämning, ett arv. Kanhända anar man, när detta ögonblicks udd ristar ens hjärta, inte alls vad som sker. Så var det med Lennart en dag i början på oktober.

Det ringde ut till arbete efter middagsrasten på Askenäs herrgård. Lennart, van att rikta in sig efter klockan på rättarbyggnaden, hörde ljudet långtifrån. Men han skyndade därför icke på, ty honom hade klockan ingenting att säga mera. Han behövde icke sluta upp i statarnas välordnade gödselkortège som drog ut på trädorna. Han körde Skördatorps nya häst med framtiden som lass. Framtiden låg i de bärbuskar, fruktträd och prydnadsbuskar, som han hämtat från Ugglehult. Där låg hela Skördatorps trädgård, lindad i halm: vinbärs- och hallonlandet, där Ester skulle tukta, rensa och skörda och småflickorna äta sig mätta, lövsalen av syrén som skulle omge farmor med doft och skugga och lä. Där var hela mönsterbruket Skörda-

torp som premierades och avbildades i tidningarna, livets gärning, lycka och fullkomning. Lennart var så tillitsfull mot livet att han även vågat sig på att köpa krusbärsbuskar. Den dag är livets krön, då man vägrar tro på mjöldaggen.

Hemma på Skördatorp gick Daniel otålig omkring och tittade efter Lennart. Aldrig i sitt liv hade han varit så otålig. Han ville innan det blev mörkt sätta äppleträden och sedan steka dess frukt vid brasan.

I fjorton dagar hade Skördatorp nu varit ett fritt eget hem. Man skyndade på för att allt skulle bli klart, innan baronen reste till Medelhavet. På dessa två veckor hade de båda männen schaktat upp en trädgård framför huset. Då det icke gick fort nog, lejde Skörd Sven på Nabben till hjälp för att i förbigående söka upprätta honom. Detta trots Lennarts föreställningar att man ändå inte kunde sätta förrän till våren. Men Skörd föraktade denna småländska långsamhet, detta tålamod och undergivenhet under klimatet. Dess motstånd skulle han allt veta att övervinna, tänkte han, och så köpte han upp all matjord han kunde få och all gödsel, naturlig och onaturlig. Han grävde djupa hål och hävde ner gödsel, så att träd och buskar skulle få det varmt om fötterna. Nu var allt redo, och så dröjde Lennart!

Ester satt inne i köket och gav den lilla mat. Hon kramade sina tunna bröst på de sista dropparna åt den hungriga munnen, hon tröt så fort den här gången. Att Skörd kom in under tiden bekom henne

ingenting. Mellan dem fanns en viss kunskap och förtrolighet, sedan han hjälpte henne i barnsnöd.

— Har inte Skörd nåt amerikareceft på hur jag ska få barnen att växa lite fortare också? frågade hon med syftning på vad han talat i dag om amerikansk fortfärdighet. Jag är lite trött i kväll, så jag tänkte mig till att skicka ut Maj-Britt å mjölka, men jag är rädd hon inte rår me stävan. Och Maria skulle jag helst sätta i skolan den här termin, så jag blev av med na en endaste stund. Det är farligt va det går långsamt framåt med di.

— Jag ska mjölka, sade Skörd, ifall inte Lennart hinner komma, för då får Maj-Britt göra det. Maj-Britt reste sig upp på ostadiga ben men satte sig med en duns i golvet igen.

— Vattnet är tråt också, sade Ester. Om det inte duger att ta ur lagårdsbrunnen, så får han hämta ur källan själv.

Ester behandlade Skörd lika matmoderligt strävt och myndigt som första dagen. I början var det skämt, så småningom hade det blivit hennes naturliga sätt mot honom.

Skörd var nu husets ägare och herre över sin matmor, men fortfarande fick han gå som dräng. Både Lennart och Ester hyste ett så fullkomligt förtroende för honom, att de aldrig tänkte på att de måste ändra sätt fast de nu bytt ställning med honom. Det bidrog till Lennarts lugn att även Maria var nöjd och trygg då man talte om den nya ordningen på Skördatorp.

Skörd tänkte inte själv så mycket på saken. Han var vid denna tid fullkomligt uppslukad av den första jordbit och det första hem han ägt. Han gick med en inre uppenbarelse av ett framtida Skördatorp, en vision sådan som guldgrävarens av guldet, de älskandes av samlivet, moderns av den fullväxta sonen, profetens av det nya Jerusalem. Under ledning av denna vision arbetade han, och med den talade han med Lennart och Ester.

Han och Lennart förenades i samma passion och ärelystnad. För dem fanns nu ingenting annat i världen än rödjor, dikning, schaktning, utsädesprover, plantering, sådd, djur, redskap och virke. Det enda de kunde bli oense om var arbetets tempo och kostnaderna. Lennart var mera försiktig, men Ester övermodig som Skörd.

Skörd kom aldrig in med vattnet. Då gick Ester ut på backen med lilla Maria på armen. Lennart hade nu kört fram, men de hade inte gett sig tid med att komma in och äta. De voro redan i färd med att sätta en allé av äppleträd från förstubron och neråt. Skörd höll träden, och Lennart skyfflade jord över rötterna. De varken hörde eller sågo henne, de voro som barn uppslukade av en lek. Hon gick in och lyfte potatisgrytan från spisen, lugnade sin egen hunger med smörgås och kaffe, lade barnet och gick ut att mjölka.

— Här ska vi göra en körsbärslund, sade Skörd stolt, det kommer att bli vackert om vårarna.

— Och här blir mors syrénberså, sade Lennart.

Det var mörkt innan de äntligen kommo in, och det var dem ändå en stor sorg att de icke hunnit med hallonlandet. De hörde sig försiktigt för om Ester ville lysa dem med lykta, så att de finge sätta färdigt, men hon skrattade ut dem.

När de slutat äta, togo de fram sina pipor. Skörd hade lärt Lennart att röka pipa, för att uppfostra honom och höja honom till sin like. Lennart sade: — Ja, sen är det väl inte något för mig å göra i trägårn längre? För då tänkte jag börja gräva brunn i morgon.

Skörd gjorde häftiga invändningar. Han drog åter fram all sin erfarenhet av Skördatorpets tragiska historia. Han talte om den ömkliga dag, då hans far gav upp hoppet att få vatten och började fylla hålet som kostat honom årslånga mödor. Han talte om hur han själv rasat och knotat som pojke för att han måste bära upp grus och sten i en spann uppför en stege som ständigt måste längas. Hans farfar hade tagit död på sig genom brunnsgrävning. Intet i världen kunde vara mera förgäves. — Jag tror det var därför jag reste till Kanada, för att allt syntes så förgäves här, sade han med en plötslig ingivelse.

Lennart gav sig inte en tum.

— Jag förstår inte varför det inte skulle vara vatten på den här backen såväl som annanstess bara en hitte at, sade han som alla generationer av torpare sagt före honom. Djuren och trägårn behöva

vatten och människorna också, fast det går minst åt till dem.

Det föll varken Lennart eller Ester in att säga: ja, det är ju Skörds hem, så han bestämmer om det ska grävas eller ej. Ingen av dem kände det så, och icke heller han. Stället var liksom ett väsen som ingen kunde äga, omkring vilket de församlades i kärlek och arbete.

Ja, så hände denna kväll detsamma som andra kvällar. Skörd gick upp till sin kammare och Lennart kröp i säng med Ester. De två kommo just aldrig åt att talas vid något om dagarna, skulle det vara, fick det bli om kvällen.

I kväll var Lennart mycket upptagen av Skörd och allt han lade ner på Skördatorp.

— Vad tror du man kunde göra för honom i stället? Det måste då bli sökent för honom att i alla tider ligga ensam uppe på en drängkammare på sitt eget ställe.

Det tyckte Ester inte alls. Han hade det bra, och de hade det bra, vad var det att fundera över.

— Har du aldrig grunnat över hur vi skulle ställa det, äss det nu blev så att han fick lust att gifta sig?

Det var för Ester en fullkomligt ny tanke. Hon hade redan vant sig vid att i honom se sin försyn, sin tjänare, sin vän.

Tanken gick som ett svärd igenom henne. Hon såg de mest förfärliga möjligheter i ögonen. Ester behövde bara tänka sig hur det skulle bli om

Skörd en dag förlovade sig med husan Anna på Askenäs, hon som — i september! — upptäckt ett badställe nere vid Gäddsjöstrand och börjat springa här förbi. Då såg hon klart hur fullkomligt beroende de båda och deras små barn voro av Skörd. Gamla ungkarlar äro ju opålitliga och svensk-amerikaner värre än andra.

Hon for ut mot Lennart.

— Varför har du inte lagat så att du har ett ord skrivet mellan dig och Skörd? Du har bara låtit det gå. Och så sliter du ut dig på grävning åt en annan. Blir det vatten får han och hans fru glädjen av det!

— Mor sa att jag kunde lita på Skörd, försvarade sig Lennart. Det tycker vi väl allasammans.

— Mor! Kan hon hjälpa oss, om Skörd kör oss ur huset?

— Nej, men mor kunde gifta sig med Skörd.

Lennart blev alldeles lycksalig över denna tanke. Den satte till och med hans fantasi i rörelse. Han och Skörd kunde bygga ett hus åt dem lite högre upp i backen. Mor fick säkerligen platsen efter lärarinnan vid kyrkskolan, då kunde hon lätt bo på Skördatorp. Tänk vad Skörd skulle få det bra. Då hade han något för allt han lagt ner på stället.

Ester tyckte inte lika mycket om den framtidsutsikten.

— Mor, sade hon, mor hon vill ju bara umgås med herrskap. Jämt är hon i prästgården.

— Hon var då här i söndags med en tibastbuske som hon själv grävt upp till den nya trädgården,

för att hennes buske skulle blomma här först av alla nästa vår, sa hon.

— Men sen kunde hon inte komma ner efter tjänsten, för att hon skulle grunda en kyrklig ungdomsförening. Och söndan förut, då vi bad henne, var det prästfruns födelsedag. Hon var bjuden dit redan på lördagskvällen. Så att hon extimerar nog inte Skörd.

— Du vet att förr kom hon hit till oss på lördagskvällarna, men nu kan vi inte ta emot. Skörd har egentligen trängt ut mor från vårt hem, när en tänker efter.

Det dröjde inte länge förrän Skörd märkte att något hade hänt. Redan nästa morgon var Ester uppe så tidigt, att hon hann bära vatten innan Skörd kom ner. "Hon hade väl varit tokig", tänkte hon, "som behandlat husets herre som en dräng." Hon trodde inte på möjligheten att gifta bort honom med farmor. Hon var nog snäll och bra, men... Däremot ville hon försöka att så behaga Skörd, att han inte ville byta ut sin tillvaro mot någon annan. Hon förstod alls icke att han känt fröjd just vid att tjäna, eller att någon kunde gå fullt frivilligt under ett ok.

— Vad går åt Ester? frågade Skörd ibland, då hon skyndat på med något tungt arbete. Men hon svarade alltid, att hon fick ju lov att hjälpa till litet mera, eftersom kärarna hade så mycket utarbete.

Men så hände det att hon bar den tunga tvättkorgen in från brygghuset just den dag då Skörd

var borta och rakade Kajsa Mård. Hon förlyfte sig och gick sönder invärtes. När Skörd kom hem, stod hon i köket, diskade och spottade blod.

Han lade henne till sängs och skötte in tvätten. Hon låg där och grunnade över en enda sak: hur hon skulle beveka och göra sig bevågen den man som hade makten över hennes värld. Inte gick det genom att släpa på tvättkorgar, så mycket var säkert. Han hade varit mycket tyst de här två dagarna medan hon legat.

Nu kom han in till henne.

— Hör nu, Ester, sade han med en röst hon inte hört förr. Lennart han talar om virkespriser och plats för tomt. Och Ester har alldeles bytt sinne. Vad går åt er, vad är det ni grunnar på? Duger inte huset vi har? Om ni spekulerar på ett nytt, så ska jag säga Ester, att nån *sjö* att ösa ur har vi inte, och här har redan gått åt så mycket pengar...

Ester blev skräckslagen.

— Nej, men Skörd, sade hon, vi villa inte ösa ur nån sjö! Huset duger visst åt oss. Men vi har ibland undrat om det dugde åt Skörd.

Varför det inte kunde duga åt Skörd, ville hon inte ut med. Men han plågade henne så länge, till dess han slutligen vred ur henne att Lennart och hon talat sig emellan om att Skörd behövde ett nytt hus, ifall han gifte sig. Hon visste det var vansinnigt att kasta ut detta ord, men hon kom inte undan, då han pressade henne.

Det lugnade henne litet, då hon såg hur förvånad

Skörd blev. Hon märkte att giftermål varit långt-ifrån hans tankar och förbannade Lennart som kommit upp med tanken.

— Vem fasen skulle jag gifta mig med? frågade Skörd. Han hade visserligen inga tankar på annat än att smycka och tjäna Skördatorp och dess matmor, men det är ändå intressant att syssla med en sådan möjlighet. Har ni någon på förslag?

Det hade de inte alls.

— Jo, nu narras Ester igen. Sjung ut!

Hon teg.

Skörd vände sig på klacken och gick ut.

Det upprörde honom att denna tanke kom från Ester. "Jag behöver dig inte mer, jag vill inte ha dina tjänster, dem kan du ägna åt en annan", så tydde han den. Han märkte ju att hon inte ville ha hans hjälp mera.

När han kom ut, såg han hur jord och grus yrde upp ur det hål, där Lennart nu grävt ner sig så djupt, att man inte längre såg hans huvud. Vad tänkte den där jättemullvaden egentligen? Trodde han att ställets ägare skulle betala honom daglön för detta arbete som skedde mot hans vilja. Å nej, pass, inte förrän det blev vatten, och det fick man nog vänta på.

Medan han stod där i bittra spekulationer över den dåraktiga brunnsgrävningen, undrande om han skulle förbjuda den, om han skulle låta häva igen hålet eller något annat förfärligt, hörde han hur Ester kom ut. Han hörde hur oket skramlade, men

han vände sig inte om. Ja, han hade försökt hjälpa henne så gott han kunde, men ville hon ovillkorligen fördärva sig, så var så god då.

Esters hjärta isades när hon märkte, att han lugnt lät henne gå förbi med oket. Hon hade tagit till detta som en sista möjlighet. Oket hade bragt henne lycka förr, oket måste bringa henne den tillbaka. Så hade hon tänkt, men det var förgäves. Borta vid källan satte hon sig att gråta. Hon orkade minsann inte bära hem något vatten och hade ju heller inte drömt om att behöva göra det.

Men hon kunde ha varit lugn. Kvinnan drog Skörd som guldet förr gjort det. Om en stund var han framme och satte sig bredvid henne.

— Om Ester vill vi ska bli vänner igen, sade han, så ska Ester tala om vem det var jag skulle gifta mig med.

Skörds utbrott där inne hade klargjort ett och annat för Ester.

— *Jag* har aldrig nånsin tänkt det, sade hon, för det var Lennart. Han tycker Skörd är den bästa människa som finns näst mor, så att...

— Nå, nu begriper jag äntligen, sade Skörd. Det dröjde länge, men se jag hade glömt att smålänningar är ett sånt satans pack.

— Skörd! ropade Ester i högsta förfäran, o, var inte arg, vi är inget pack, vi ville bara, Lennart, han tänkte...

— Den valpen tänkte undervisa mig om mina plikter och skyldigheter, dundrade Skörd. Men dem

sköter jag själv. Hör Ester det, jag sköter dem själv.

Hon stirrade på honom.

— Jag fattar inget av dehära, sade hon. Vad har jag gjort förslag? Kunde jag veta att han inte tålde att man brydde honom och nämnde giftermål. Han som jämt sjunger om: lilla Anna, du blir min brud?

— Ja, det var lilla *Anna* det, sade han. Men säg mig nu, varför Ester ville jag skulle gifta mig med farmor? Han förstod att hon inte anat det förflutna, då hon nämnt det namnet. Lilla Ester, det bästa med henne var nästan, att hon inte alls var född det året 1902.

— För att Skörd inte skulle komma åt och gifta sig med nån annan, svarade Ester lågt.

Daniel brast i skratt. Nu var han inte ond på Ester längre. Hon hade inte blivit trött på honom, tvärtom. Hon ville bara vara säker om att inte lilla Anna på Askenäs blev hans brud.

— Det är bara en enda flicka jag vill ha i hela Gammalrödja, och hon är för ung, sade han.

Ester förstod hans mening. — Om det är Maj-Britt, så blir det nog lite drytt, sade hon muntert, men jag tar gärna in Skörd som måg i huset.

När hon kom in med vattnet, satt Lennart där med bägge barnen på knät.

— De skrek, sade han, så jag hörde det ända ner i hålet.

— Farliga väl att du hör så bra ibland, sade Ester.

Skörd hade förlåtit Ester helt och hållet, men inte

Lennart. Han var säkerligen inte så oskyldig som Ester, när han fann på om giftermålet med Maria. För att straffa honom tog Daniel icke upp ämnet om deras inbördes ställning på Skördatorp, vilket han annars ämnat att göra. Lennart kunde gärna få grubbla litet till över saken nere i sitt hål.

Men fast alltså ingenting sades, kände alla att förhållandena i huset kommit i skridning, och alla undrade vart det skulle bära hän.

Skörd hade blivit ägaren i sina egna ögon och de andras och därmed uppstod problem. Skulle Skörd betala Lennart daglön för det arbete han lade ned på Skördatorp eller skulle han inte? Lennart var plötsligt utan pengar. Han hade icke förtjänt ett öre sedan han lämnade herrgården. Vem skulle ta pengarna för havren man sålde? Jorden var Skörds, men Lennart hade berett jorden, sått och bärgat. I stället för att tala ut med Skörd om detta gick Lennart och anmälde sig till dagsverke i herrgården.

När Daniel märkte hur tvånget att förtjäna drev Lennart bort från hemmet, fick han ännu svårare att tala med honom, reda upp deras ställning och betala honom hans daglön. Han sade sig själv: jag *ska* tala med Lennart i dag, det är inte rätt att dröja. Men så gick Lennart så tidigt och kom så sent hem, eller kom inte alls hem utan låg hos sina svärföräldrar över natt. Så skulle överläggningen bli på söndag, bestämde han. Men då kom bud att

Daniels bror Ernst och svägerskan Beda ämnade sig ner på visit.

Då tänkte han: "Det är ju egentligen ingen brådska. Han ska nog få ut sitt, daglön och allt, men vad gör det om jag håller den inne lite till?" Han gav inte heller Ester några pengar. Varför bar nu det så emot? Han började i stället själv göra alla uppköp och lät henne äta ur sin hand. Det var så roligt att komma in i köket med ryggsäcken full av varor från boden.

Ester hade nu på nytt förändrat sitt sätt mot Daniel. Hon släpade inte mer på tunga saker som hon visste retade honom. Men hon tog på kredit i boden ett ljusblått tyg och sydde sig en rock efter modell av husan på Askenäs.

Hon märkte det var rätt, ty Skörd blev nöjd och köpte nytt tyg, så att hon skulle kunna ha två till ombyte.

En söndag när hon diskade och han torkade åt henne, såg han på hennes händer och hon frågade oroligt: — Vad är det med händerna? Jag kan inte hjälpa att Lennart inte har råd att ge mig en bättre vigselring än en som svärtar.

— Lägg av den så länge, Ester, sade han. Men det var inte det jag mente. Esters händer är så röda och spruckna, och man kan aldrig hålla sprickorna riktigt rena. Fruarna i Amerika har så snygga händer.

— Men de arbetar ju inte?

— Å jo, ibland. Om jag ger Ester en salva, vill hon då smörja sig?

— Å racksingen, sade Ester och rodnade i detsamma. Hon visste att Skörd tyckte hon talade simpelt. När hon sa (som det hette): nu har jag sytt de sista fötet på Lennarta strumper, så rättade han henne: nu har jag stickat sista foten på Lennarts strumpor. Inte fick hon tala om att spisen råk eller grisason däggde, utan att han skulle anmärka.

Men för all del, hon skulle visst smörja händer och tala stockholmska, hur tillgjort det än lät, och lägga opp maten på så mö postelin som fanns, bara han var nöjd med henne.

Så kom första söndagen i advent.

Det var massor av folk på kyrkbacken, bland dem Daniel med sin bror, svägerskan och de äldsta brorsbarnen.

Daniel brukade inte gå i kyrkan. Maria väntade därför inte alls på att få se honom, men nu stod han där ändå. Det var första gången de möttes så här inför offentlighetens ögon. Hon gick fram för att hälsa men nog var det underligt att hon fick driva sig själv med ett *du måste* för att gå över backen genom församlingens led fram till dem.

— Ja, jag bjuder dig inte ner, sade Daniel, för du säger ju alltid nej. Du ska förstås till prästgården? Ester hade lärt honom.

Alldeles riktigt, hon hade tänkt sig till prästgården. Det föll sig lättare att gå dit än till Skördatorp. Hon hade så roligt där, sedan kyrkoherden fått i gång en kristlig ungdomsförening. Hon kände ju nästan alla de unga och kunde verkligen hjälpa till att förmedla bekantskapen mellan dem och prästfolket. Prästfrun sjöng med dem och kyrkoherden läste högt sådant som han ansåg lämpat för ungdomens fattningsgåvor. Det gick långt över den, men var just lagom för Marias. Hon var lycklig att till tack kunna ta på sig förberedelserna och de långa diskarna.

I dag var det ingen ungdomsförening, men man hade tänkt sig att överlägga om julfesten. I natt hade den tanken kommit över henne som en blixt, att hon måste försöka få kyrkoherdefolket i Ljungheda med på denna fest, och hon var helt ivrig att få berätta sin idé för fru Björkegård.

Men vid Daniels tilltal ändrade hon sitt beslut. Det fick inte hända, att de trodde hon inte brydde sig om dem. — Jag kommer i dag, om jag får, sade hon.

— Då får Daniel mycket främmande, sade svägerskan. För vi skulle nämligen ner och se hur det gamla hemmet tar sig ut, sen det kom tillbaks i släkten.

Ordet "tillbaks i släkten" gled ett ögonblick över hennes medvetande som en skugga men lämnade intet spår. Man hade ingen anledning att ta åt sig de uttryck som fälldes av fru Beda Skörd. För resten voro de nog inte så avsiktliga. Men man hakade gärna upp sig på vad hon sade, emedan hon hade hår som hon krusade över en griffel, en rödbetsfärgad näsa och en kusin som var präst.

Daniel skulle aldrig säga så, det visste hon. Han kände detsamma som hon: att det unga folkets rätt till Skördatorp var grundad i en djup, själslig nödvändighet som tryggade den bättre än testamente, gåvobrev och kontrakt. Skördatorp hade icke kommit tillbaka till släkten Skörd. Skördatorp var den utsedda plats där en lång lidandes historia skulle nå sin upplösning och fullkomning. Maria hade i många

år förnekat allt för Daniels förnekelses skull. Den tillit varmed hon nu blivit begåvad var översvinnlig.

Medan Maria stod där på kyrkbacken med Skörd och hans främmande, kommo baron och friherrinnan Mustcamp åkande, körda av kusken Persson i blått livré med silverknappar. Baronen hejdade Persson och steg ur.

— Jag måste säga adjö åt Maria, kan du förstå, sade han till sin hustru.

— Ja, men bjud då hem henne, Ramsay, sade friherrinnan förekommande. Hon var så kolossalt road av Ramsays enda lilla flirt, hon som haft så många. Men hon var inte ett dugg förvånad. I sina ärbara blickar omkring sig var även Ramsay hemfallen under den lag som sade att man i det nya sökte det gamlas motsats. Och lärarinnan var halt, oelegant och gudsnådelig tillräckligt.

Maria gick baronen till mötes under Perssons mördande och friherrinnans nyfikna blickar. Ingendera gjorde henne det allra minsta, hon märkte dem knappt, hon såg på den hand som räcktes mot henne, den som så trofast hjälpt henne genom hela hennes liv.

— Vi träffas nog inte innan jag reser, sade han. Men det var en sak jag ville ha sagt.

— Det vore många saker jag ville ha sagt, sade Maria, men jag duger inte till det.

— Det är en Guds lycka det, Maria. Men jag kom ihåg i går, när vi fick tranbär till älgsteken,

att jag aldrig tackat henne för att hon låg på mossarna kring Växjö och skavde ihop tranbär åt mig den våren då *hans* pojke där — han gjorde en gest bortåt Daniel — nyss var död, och då hon måtte varit djupt ner i helvetet efter vad jag kan förstå. Nej, nej, gråt inte, Maria, nu ka vi gå in i kyrkan och sjunga Hosianna, var i sin bänk!

De växlade icke många flera ord, men genom deras handslag gingo starka floder av evig vänskap och delaktighet. De buro båda avskedet med sig som något på en gång smärtsamt och högtidligt in i kyrkan, något som blandade sig i församlingens välkomnande och jublande hälsning: "Höjen, I portar, edra huvuden, höjen dem, I eviga dörrar, att Ärones konung må draga därin."

Men sedan väcktes de båda två var på sitt håll ur sin stämning av ett slag i ansiktet. Det hände då gudstjänsten var över, och folket satt kvar för att höra kungörelserna.

Samme präst som nyss förkunnat att "jorden är Herrens och vad däruppå är, jordens krets och de som bo därpå" stod nu strax efter på samma predikstol och uppmanade bönderna att begära licens till att lägga ut fosformos åt kråkorna. Ja, övrigheten var så ivrig att den utlovade gratis handledning i sättet att tillaga de giftiga betena och lägga ut dem till kråkornas fördärv.

Medan folket strömmade ut, talades icke ett ord om att göra portarna höga och vägarna breda och resa Guds banér inför folken. Nej, man grälade om

det var bäst att skjuta eller förgifta kråkorna. Det blev Gammalrödjas advent.

Baron Ramsay sade absolut nej till giftkampanj vad Askenäs angick, men unge baron märkte sig alla upplysningar för att rekvirera en giftmästare så snart fadern rest sin väg.

Skörd gillade i högsta grad att man grep sig rationellt an med att utrota skadedjuren. Annars brukade man ju i Sverige vanligen finna sig i gamla plågoris. I Amerika däremot begagnade man sig av de nyaste uppfinningarna, där skickade man ut flygexpeditioner mot skadeinsekterna. Med gasbomber förgiftade man alla larverna i en stor skog på två timmar, sade han.

Postmästaren hörde detta om flygexpeditionen och giftbomberna när han stapplade förbi. Han var en slagen man numera, sedan masken nu i sju år ätit hans fruktträd kala. Och så öppnade sig plötsligt möjligheter till upprättelse och hämnd. Han var den förste att fylla i rekvisitionsblanketter för att begära kråkgift, och det upptog honom så att han dog utan att märka det.

Men gladast av alla var Daniels lille brorson. Nu skulle det bli lätt att tjäna kråkpengar! Det var bara att ge sig ut på åkrarna och plocka döda kråkor och sedan fara till stan med fötterna. Trettiofem kronor för hundra par, hurra!

Daniel hade sagt åt Ester, att hon inte fick sätta in bullarna förrän det ringde samman, ty han ville förstumma svägerskan med färskt bröd. När karlarna gått, stod hon där lyssnande med plåten i hand och vågade verkligen inte skjuta in den förrän hon hörde klockorna. När plåten var i ugnen tog hon fram två fina dukar med som hon antog amerikanska ordspråk i blått: "I-slept-and-dreamt-that-life-was-beauty" lade hon på bordet vid östra fönstret. "I-woke-and-found-that-life-was-duty" lade hon på bordet vid västra fönstret. Enligt Skörds önskan kokte hon kaffet på bara vattnet, enligt hans önskan borstade hon omsorgsfullt sina händer och smorde dem, samt prydde sig slutligen med ett vitt förkläde som var en skänk av honom. Nu kunde det väl inte vara något mera? Jo, blöjorna. Hon ryckte ner dem från snöret i spisen och hängde upp dem på vinden i stället. Sedan lade hon Maria till bröstet för att vara klar med ungen och få den lugn tills de främmande kommo.

När sällskapet kom från kyrkan, mönstrade hon fientligt Skörds släkt genom fönstret. En sån skillnad på bröderna, den där prästgårdsbonden var då ingenting att se. Men se Skörd själv i kyrkekläder!

Att farmor kom med just i dag! Ester tyckte inte om det, ty hon hade alldeles inte kommit sig för med att förklara för Lennart att de inte kunde bjuda henne att bo över julhelgen, efterom där inte fanns någon plats.

Familjen Skörd från Ljungheda kom in och häl-

sade ytterst flyktigt på Ester som om de tänkt: vem är det här; en inhyses person, en hushållerska.

Samtalet gick i denna stil:

— Tänk, en sån trädgård Daniel får med åren! Vem skall hjälpa honom att äta upp alla de bären och alla äpplena? Du, lilla Stig, får väl hålla dig väl med farbror. Sen behövs bara en ny, fin villa också. Jaa, tänk vad den har det bra, som har ett eget ställe och pengar att kosta på det. Inget ställe är ändå som barndomshemmet, det säger Ernst jämt och samt. God dag, jaså, är det här Lennart, han som gräver brunn där det inte finns vatten. Kan det vara något nöje? Men det kanske har blivit vatten redan?

När slutligen fru Beda Skörd också började yttra sig över de små flickorna, lyfta på dem och jollra med dem, steg Lennart fram: bry er inte om dem, *de* är inte Skörds i alla fall, sade han, och så gick han.

Ester kom in med kaffet och de varma bullarna men gick strax därpå ut i köket igen. Hon uppförde sig som jungfrun som serverar herrskapet. Då Daniel kallade på henne, svarade hon: — Fattas det något?

— Ja, Lennart fattas. Gå efter honom så att vi får börja dricka kaffe, svarade Daniel missnöjd.

Visserligen tyckte han att svägerskan bar sig illa åt, men det retade honom att inte Ester och Lennart kunde lita till honom och ta det lugnt. Emedan han

varit svekfull, förbittrades han på dem som icke trodde honom.

Ester gick ut på backen och ropade. Hon visste att Lennart alltid gick sin väg, när det var något, och hon trodde att han var i lagårn. Då han inte kom, gick hon efter honom, men fick ett häftigt: inte så länge den satkäringen är i huset! till svar.

— Men Lennart då, Skörd sa, att han ville.

— Jag är inte dräng åt Skörd. För drängar, de har lön, men det har inte jag.

Då Ester generad kom tillbaka och bad att man inte skulle vänta på Lennart, reste sig Maria. Det förargade Daniel ännu mera, ty nu skulle man även vänta på henne, men det ville inte svägerskan, hon tog sig för att hälla upp och bita av en bulle.

Man hade inte hållit på länge, förrän Maria och Lennart kommo in, medförande en god stämning som ögonblickligen spred sig i rummet.

Daniel betraktade deras glada, försonliga anleten och förstod att Maria där ute bland kreaturen lärt Lennart att han skulle vara glad och lita sig till Skörd, vad svägerskan än sade.

Det tog honom att det av alla var Maria, just hon, som litade på honom mest. Hans hjärta blev varmt för henne, glatt och översvallande för första gången sedan han återsåg henne.

— Du måste, sade han, lova att komma hit över helgen. Du ska få din gamla kammare.

— Då kan Daniel komma till oss i Ljungheda

prästgård i stället, föreslog svägerskan, innan Maria hunnit svara.

Ester, som sysslade med barnen ute i köket, kände ett styng i sitt hjärta. Men Marias svar lugnade henne genast.

— Det är *jag* som ska till Ljungheda prästgård, sade hon. När jag var där på fröken Rakels begravning, lovade jag att vara hos de två gamla över julen.

Ester skämdes över sin oginhet nyss. Tänk vad farmor ändå var klok och snäll.

Daniel förstod att det var utsiktslöst att övertala henne att avstå från det hon lovat, men försökte i alla fall.

— Varför lovade du bort dig till de där gamlingarna? frågade han. Det blir väl bara tråkigt.

På den frågan svarade hon inte. Hon hade intet svar när hon inte kunde säga sanningen. Och det var omöjligt, ty sanningen skulle ha varit denna:

Natten före begravningen upplevde jag en sådan gemenskap med dig, Daniel, att närhet och avstånd betydde ingenting. Vi behöva, det förstod jag, inte vara tillsammans för att vara tillsammans. Jag kände mig genom dig ett med hela världen, alla sorger, all glädje voro mina, alla mödor också. Jag lovade allting åt alla som bad mig. Så hänger det ihop.

— Nå ja, sade Skörd, det var förstås en kärlekstjänst. Men till sommaren ska du lova att komma, för då har vi den andra kammaren färdig.

När Ester hörde dessa ord, fylldes hennes hjärta

av en stor glädje. Ty de voro svaret på alla hennes oroliga frågor.

Hon var så strålande vacker i sin glädje när hon kom in med den nymornade lilla på armen, att Daniel hajade till. Han anade hennes glädjes orsak, ty han förstod nu att han kunde göra henne ljus med ett ord och mörk med ett annat, alltefter behag. Hans var makten.

En plötslig tanke slog ner i honom och fattade eld. Han ville visa hur han begagnade sin makt över hus och jord och hjärtan. Innan någon fattat hans mening hade han sprungit uppepå och grävde i sin koffert, kom ner med glas, drog upp en flaska.

— Vi ska dricka en skål, sade han, kan ni gissa för vad? Jo, vi ska skåla för Estersborg. För så ska det här stället heta från och med i dag.

Släkten måste också dricka den skålen. Men det söta vinet var dem surt.

Om Skörds och Esters resa till Sigfridsmässemarknad den 15 februari och allt deras syndaöverdåd i Växjö ha många rykten gått. Man har förklarat deras uppförande med att Kajsa Dommadag förgjorde dem, innan de gåvo sig av, men det var till en början icke sant, ty de voro förhäxade långt innan Kajsa visade sig på morgonen.

Under hela den långa, kalla, mörka januari, då de voro så mycket tillsammans ensamma, därför att Lennart arbetade i skogarna, hade de talat och tvistat om denna dag. Ju närmre den kom, ju hårdare blev striden mellan dem.

Skörd var besluten att ta Ester med sig till marknaden. Ester gjorde svårigheter. Hon sköt barnen mellan sig och honom, kräken, sin dåliga vinterkappa, sin skalliga pälsmössa som man icke kunde visa sig med i staden.

Han strök ut alltsammans.

— Jag måste ynka mig över dig, sade han. Du är så ung, och du har glömt bort att det finns annat i livet än sura barnkläder och slit och en torpstuga på landet med snödrivor omkring.

— Han pratar så mycket, det har han jämt gjort, sade Ester. En ska sköta sitt, vad är det att hålla

väsen om? Antingen en är ung ella gammal. Om alla hade så bra som jag.

Men då Skörd icke gav med sig, körde hon fram med allmänna opinionen.

— Det förstår ni väl, sade hon och såg ner, att det inte bär sig att jag far i väg med er!

Skörd sade då ej det hon väntat att höra: men om Lennart är med, då bär det sig väl bättre? Han bara slutade upp med att övertala henne och övergick till att ordna för resan. Ester trodde han gett med sig inför hennes skäl och blev mycket sorgsen...

Men han skickade i all stillhet bud på Esters mor att hon skulle komma tidigt på morgonen den femtonde för att sköta om barnen och kräken. Inte förrän på kvällen den fjortonde berättade han detta för Ester. Hon blev först så glad att hon sken som en sol i den skumma stugan, men så kom en förskräckelse över henne.

— Tänk om Lennart inte kommer från hyggena i kväll!

— Nå, så vet han inte om att du är borta, förrän du är hemma igen.

Just som detta avhandlades kom Esters mor, våt och trött och arg av sin långa vandring i snödrivorna.

— Hur vetter att mor kommer i kväll?

— Jo, Lennart kom hem till vårt nu i ettermiddag sen han slutat i skogen. Och när far ändå fick sällskap, så tänkte jag det var likare att gå i kväll än

i morgon bitti. Ettersom jag var tvungen, tillade hon med en blick på Skörd, han som kunde tvinga folk till det de inte ville.

— Vad sa Lennart om att jag skulle i marknad med Skörd? frågade Ester litet skyggt.

— Lennart, den sjåten han var väl bara glad du kom ut lite.

— Vad var det jag sa? Var nu detta något att ängsla sig så mycket över?

Skörd stod vid spisen med sin pipa och skrattade åt Ester, som redan började såptvätta sig om halsen till resan. Hon låg i så hårt, så ivrigt, så saligt, att man inte kunde annat än röras därav. Allt detta för en marknad i Växjö! Hon var inte bortskämd, det var det ljuvliga med henne. Tänk om det varit Edvins fru, hon skulle ha ryckt på axlarna åt detta nöje, för vilket Ester var i sjunde himmeln.

Kajsa kom oväntad och ovälkommen i gryningen, just som Daniel och Ester stodo färdiga att ge sig i väg för att ta bussen.

— Nenej män, Kajsa, ropade Skörd, hon blir inte rakad i dag. Adjö med er, vi ska skynda till den staden fort, vi.

— Tör vi gå ifrån henne så där? frågade Ester oroligt.

— Ska vi raka den käringen, får vi bli hemma från marken! Och det gör vi inte för tio dommedagar. Skynda dig, Ester. Sätt på dig galoscherna kvickt!

— Gack in te mor, Kajsa, hon har kaffe varmt, ropade Ester. Kajsa gav henne en sned blick och gick in i stugan.

— Såna ögon hon har, sade Ester med en rysning. Jag vill lova att sir hon med di ögona på Maj-Britts skråmor efter katten, så läks di aldrig. Ändå di är mitt på näsan. Herraname, Skörd, att ni skulle glömma att raka na.

Skörd såg ner i ett litet blekt ansikte, ett skogsansikte, ett backstuguansikte, just nu märkt av människors eviga fruktan för människor. Det fanns ögonblick då han tyckte att en hel civilisation låg emellan dem, ett avstånd av hundrade år. Detta var ett av dem. Han tog från henne korgen hon bar mellan dem och slöt upp tätt vid hennes sida.

Han ville veta varför Kajsa kunde ha makt att föreviga ungens skråmor på näsan genom att titta på dem. Han försökte förklara att flickan hade en frisk hud, vars natur det var att läka hop över skråmor. Hur skulle väl Kajsa med några konster hejda denna dess gudomliga gåva? Tror du det sitter något i hennes ögon eller tunga som kan nå ungen?

Det kunde Ester inte svara på. Fruktans rot satt kvar sen många tusen år, men dess orsak var glömd. Somliga sår läkte, andra icke, varför? Goda ögon, onda ögon hade sett på dem.

— Det här hednalandet kunde visst behöva en ny Sankt Sigfrid, sade Skörd och skrattade. Och därmed blåste han bort hennes oro.

När de öppnade dörren till bussen, slog emot dem

en lukt av våta skinn, ullgarn, to, smorläder och brännvin. Spritlukten kom från en hopfallen figur i ett hörn som befanns vara Sven på Nabben, iklädd Skörds gamla kostym. Bussen var tämligen full, men man makade sig, så att Skörd och Ester fingo plats bredvid varandra.

De väckte stort intresse när de kommo in, och Ester märkte det. Vad Skörd angick kunde hon förstå det, ty han såg ut som en jägmästare i sin vinterskogsdräkt från Kanada. Men vad folk såg på hennes slitna vinterkappa, det kunde hon inte fatta. Kanske de ändå tyckte på att hon var med.

Bussens rutor voro hårt igenfrusna, alla marknadsresande voro hänvisade till att titta på varandra. Där sutto jägare med knippen av rävskinn och ekorrskinn över axlarna, där sutto väverskor och spinnerskor med sina garnbuntar och vävbuntar som jättelika lindebarn i knät. En ung mor fanns där också med ett äkta lindebarn, så styvt virat att det kändes som ett vedträ. Barnet gnällde, far och mor turades att skaka om det. De skulle till doktorn med barnet och söka för var i örat. Kajsa hade spått lik i deras rote, och så vågade de inte dröja till våren med besöket som de annars hade tänkt.

I ett hörn upptäckte Skörd sin brorson från Ljungheda med en jämnårig kamrat. Han misstänkte storligen deras ärende men kunde inte fråga dem i folks närvaro. Och vid framkomsten hade han glömt dem.

Vid nästa hållplats steg gamle Johannes i Läppa-

måla Rävagård in. Det var inte hans hållplats, men till den rätta vågade han inte gå av fruktan att få stå och vänta på bussen samman med sin granne i Korpagårn. Han slapp honom dock inte, ty nämndeman skulle också till marknaden, fast han steg på vid en hållplats ännu längre framåt. De två fiendernas ögon möttes, och det ven till som när en sågklinga skär genom färskt graneträ.

Det blev alldeles tyst i bussen, man hörde bara hur Sven på Nabben stönade och ungen kved ibland. Skörd tyckte det var synd att förstämning skulle vila över denna buss som körde dem till köpenskap och fest. Han började prata åt höger och vänster, slutligen var det bara tre personer som icke deltogo i samtalet. Den ena var Sven på Nabben, som var bortom all påverkan, den andra Ester, som var i sjunde himmeln, den tredje Rävagårdsbonden, som satt där så svart som om allt mörker som fördrivits från bygden genom elektriska ljuset samlat sig hos honom. Nämndemannen viskade i örat på Skörd att troligen reste gubben åt stan för att bjuda ut gården genom en egendomsagentur. Munkatorpsbolaget höll i sig med sin vägran att sälja ström åt Rävagården så länge Johannes satt där, trots att han erbjudit sig att betala skadestånd för den utgift han förorsakat.

— Nu härdar han inte ut längre med fotogenlamporna och fruntimmernas stickord, sade nämndemannen glatt.

— Nå, Johannes, vad har ni att sälja på mark-

naden? frågade Skörd. Men intet svar kom från olyckornas man.

Nämndemannen däremot, den för tillfället segerrike i grannstriden, han teg inte. Han pratade i ett, och Skörd fick många värdefulla upplysningar. Han fick veta på pricken vilket förhållande som måste råda mellan majspris och fläskpris för att det skulle löna sig att lägga på smågrisar. Han fick veta, att om slaktaren ger 1:50 för gödkalven i helslakt, då ger kalven 13 öre litern för mjölken han dricker, alltså 2 öre mer än mejeristen. Han fick i förtroende veta priset på säsäd som han inte borde lura sig att gå över och fick i samma veva ett anbud från Korpagården.

Ester hörde inte på, förrän det blev tal om priset på mård i år. Hon blev alldeles häpen, då hon hörde att det kunde hända man fick ända till trehundra för ett vackert skinn.

— Tänk ändå, en man, ett skott. En kvinna skulle behöva slå skytteln genom väven många millioner gånger för att förtjäna den summan. Inte en enda av väverskorna i bussen kunde beräkna mer än en tiondel i förtjänst på sitt arbete.

— Trehundra, det är som hittat, sade hon.

— Ja, vad du får för det där skinnet, sade nämndemannen till sin son Erik, det är då som hittat, efter du hittade räven död nere i hagen bortom vårt i förrgår.

— Köper di illdöingar också? Ester delade den allmänna skräcken för självdöda djur.

— Ja, vad död de fått gör detsamma, bara skinnen är vackra.

— Jag kunde inte sä dig i bussen vad som var åt mig, viskade Sven på Nabben till Daniel medan de stego ur. För se nämndeman är ju i nykterhetsnämnden. Men du kan veta jag är instämd te tinget för att jag bränt, tredje resan. Nu blir det fästning. Jag kunde väl haft vet å bju nykterhetsnämnden! Det var min olycka att jag inte bjudde nykterhetsnämnden! Under alla tecken på bitter ånger över sin dårskap tiggde Sven ett par kronor av sin givmilde läskamrat och försvann.

Under hela denna resa med dess många trådar, anknytningar och iakttagelser, var Skörd behärskad av Esters närvaro. Han talade icke alls till henne, han såg knappt på henne, men när de kommo fram, märkte han att de länge suttit hand i hand. Deras händer hade sökt varandra utan tillsägelse.

Skörds stämning var ett trotsigt beslut att framhärda, att gå vidare. Han ville henne icke illa, han skulle icke göra henne illa. Ömhet var nu som första dagen grundtonen i hans känsla för henne. Men något hade smugit sig in i denna ömhet, som han inte märkt förrän det var för sent. Det var hans vilja att ta henne till sig. Var detta en galenskap, så skulle han sköta den med klokhet. Han skulle icke tillåta att olycka, upptäckt, undergång komme över henne. Hon måste bara gå med på att låta honom få dela henne med Lennart. Det var en bitter tanke men någon annan möjlighet såg han ej.

Hennes man kunde icke slutas ute. "Den som vill bränna i lönn, får bjuda nykterhetsnämnden", tänkte han bistert.

Skulle hon vara med om det? Hon måste. Jag har henne i min hand. Nej, det är hon, som går där så barnsligt road av bodfönstren, det är hon som har mig i sin hand.

Han såg på Ester nästan med fruktan, där hon gick bredvid honom genom de livliga gatorna på väg till Stortorget. Antag, att han önskade resa igen? Han kunde det icke. Han hade satt fast sina pengar och sitt hjärta, hans frihet var slut.

Ester märkte ingenting. Hon stannade framför en yllekofta som band hennes håg. Den var så vacker som bara en anilinfärgad kofta kan vara, och den såg så varm ut, alldeles som en päls. Det skulle allt varit bra gott att ha den under den tunna kappan i blåsten.

Skörd slog dövörat till för hennes antydningar, han hade andra planer för hennes räkning. Suckande gick hon vidare under djup ånger att hon varit så lat det här året, att hon inte hade ull eller garn att byta till sig koftan för.

En snöstorm var i antågande och skickade sina utlöpare över torget. Häftiga vindilar skakade ståndden och revo ner dalkullans brokiga vävnader. Klockor och korvar vajade för vinden, och pinnakäringarnas stånd överhöljdes med snö och sand. De stackars gummorna från Gammalrödja och Ljungheda höllo på att frysa bort och sålde sina

vävar för underpris åt pälsklädda Växjödamer. Marknadsfolket verkade snålt och fruset, betänksamt och nyktert.

Skörd var besviken. Han hade en annan minnesbild av Sigfridsmässemarknad från den tiden då Siffra mäss var den stora bytesdagen för vintern. Han mindes vad Johannes i Rävagården sagt till Magnus och Edvin då de for till marknad för trettio år sen: Slåss ni pöjka, jag betalar. Han, Daniel, som inte hade någon far som betalte böter, fick förstås inte slåss, men det var roligt att vara med och se på.

— Varför ställer de inte in den här marknaden, när folket inget har att sälja och inget att köpa och inget att supa och inga att slåss med? sade han.

Det var inte hans mening att Ester skulle svara på detta, ty vad begrep väl hon av en verklig Siffra mässemarken?

Men hon svarade i alla fall: — Jag såg i Smålandsposten att de ska hålla något di kalla för Sigfridsmässa i domkyrkan i kväll. Tänk, den som kunde få vara med på det ändå! Vad tror Skörd det är för något? Vad är Sigfrid för något? Är det detsamma som Siffre? Är Siffre ett namn?

— Vi går dit, så får vi höra det, sade Skörd genast.

— Det vet väl Skörd, att då är vi hemresta för länge sen.

— Ja, det var sant, sade Skörd, men han kunde inte låta bli att tänka på hur det skulle bli, om de

komme för sent till bussen. Den oskyldiga Ester som råkat väcka denna tanke, glömde den genast, icke så han.

Men Skörd hade för snabbt fällt domen över Siffra-mässemarken, ty på skinnmarknaden återfann han svunna tider. Här hade vinterjägarna samlats i stora skaror, så som man kunde tänka att de samlades till byteshandel vid stränderna av den stora Värendsjön på den tid ungefär, då Moses förde judarna ur Egypti land. Av den sjön fanns kvar endast några skärvor som nu lågo infrusna här och där mellan bergen. Men stadshotellet fanns i alla fall kvar, och utanför detta samlades jägarna fortfarande, fullbehängda med räv, ekorre, mård, utter. Långväga köpmän synade varorna, kasserade, godkände, prutade, gingo och kommo tillbaka, till dess det äntligen blev affär. Här hade tusen år lagda ovanpå tusen icke kunnat utplåna något väsentligt.

— Ska inte Skörd passa på att sälja sina skinn? frågade Ester oroligt. Här är ju så grymt mycket skinn och pälsjuden ser så viktig ut.

Men Skörd bara skakade på huvudet och tog henne med till en körsnär.

— Var så god och visa några mårdboor på två skinn, sade han. Biträdet visade dem, ehuru med någon tvekan, ty Ester såg just inte ut att vara någon kund för så dyra varor. Men Skörd provade dem lugnt på henne, och när han fått en modell som han gillade, tog han fram sina skinn, och bjöd körsnären montera dem på samma sätt.

— Låt mig få de här och byt dem mot en lammskinnskappa åt frun, försökte bodens ägare, som fått lust till skinnen. Ester lyste upp, det tyckte hon var en utmärkt idé. Men Skörd svarade lika kort:

— Jag har själv skjutit djuren åt henne.

Och så fick hon gå ut i snöyran i sin fattiga kappa på nytt.

Skörd hade ett program uttänkt för sin dag. Nästa punkt var ett besök hos guldsmeden.

— Ta av dig vänstra vanten, sade han kort.

— Nå, är ringen färdig?

— Är det herr Skörd själv? frågade guldsmeden nyfiken. Han var intresserad av den karl som för fjorton dar sände in till honom ett stycke oarbetat guld med anmodan att därav göra en vigselring.

När ringen kom fram, prövade Skörd den på Ester och den passade.

— Nåå, det var riktigt guld, eller hur? sade han triumferande till guldsmeden, som telefoniskt uttryckt en del tvivel. Denne bugade.

— Hur har herr Skörd kommit över det?

— Jag har själv grävt upp det.

— Jaså, tänk då. Ja, jag fick inget besked om vad jag skulle gravera in. Men om herrskapet dröjer ett ögonblick, så skall jag fort sätta in både herr Skörds namn och datum för vigseln.

Ester och Daniel sågo på varann, de utbytte stumma frågor och svar.

— Behåll den på så länge, sade Daniel till Ester,

vi kan titta in lite senare, när vi bestämt oss rörande tiden.

Medan de begingo denna grymhet mot Lennart, voro de båda två mycket upphetsade, mycket lyckliga. Ester märkte nog, att ett lysefolk från Gammalrödja tittade på dem med förvåning, men det gick henne förbi. Hon upptog ännu icke betydelsen därav i sig, hennes sinne var för fullt.

Denna ring hade en helt annan tyngd och glans än den hon fått av Lennart. Hon kände hela tiden dess närvaro, medan de åto på stadshotellet, och lokalen uppfylldes av dess prakt.

Skörd satt och såg på henne. Han hade lyckats få av henne den otäcka pälmössan, hon satt där så ovanlig och söt med sitt månskenshår, och han tyckte om att Växjöherrar tittade på henne. Hon var förlägen och betagen, föryrad och bragt ur fattningen, men gjorde allt för att det inte skulle märkas. Bussen hade hon tydligen glömt. Tiden förlorade sin betydelse för henne som för ett barn under ett nöje. Men nej, hon hade inte glömt sig ändå. Medan de drucko kaffe ovanpå sin skinka med stekta ägg, började hon bli orolig. Hon såg sig om efter en klocka i lokalen och frågade slutligen Skörd, om de inte borde tänka på bussen. Men han svarade bara: nu ska vi gå till en advokat och göra inbördes testamente, vad säger du om det?

Hon visste inte vad inbördes testamente var för något, men hon tyckte om uttrycket inbördes emellan dem.

Skörd gjorde sig inte ett dugg brådska att gå till advokaten. Han tyckte att stackars Ester inte haft något roligt än, och han frågade en polis efter Smålands museum och Kristina Nilssons grav, han köpte karameller till Skäggakajsa och hela familjen, docka och skallra till småflickorna. Ester fick så småningom en hel massa marknadskram i sin korg.

— Jag får inte glömma magdekokten åt far och kaffe åt mor för att hon passat flickorna, sade hon.

— Aj, där var en urmakare, en klocka! Jesses, jag hinner nätt å jämnt in på apoteket, gå du till Brantens efter kaffe, ropade hon och sprang.

— Vänta på mig! ropade Skörd.

Han lagade sig till att följa efter henne, men kom in i en folksamling. Dess kärna var hans brorson, upptäckte han. En stor polis kom vandrande med en kråkfotapojk i var hand. Deras skälmstycke var upptäckt, och nu skulle de utvisas ur staden, med andra ord, polisen hade order att leda dem till bussen. I denna parad genom staden låg deras straff, och det var hårt nog. Men K. B. började förlora tålamodet över alla dessa pojklymlar som kom och ville ha skottpengar för förgiftade kråkor. Dess representant hade med lätthet lockat sanningen ur pojkarna och beslutat att statuera ett exempel. Pojkarna reagerade instinktmässigt med att streta emot. Det förlängde deras pina och motverkade deras intresse som låg i att fortast komma bort från skådeplatsen för deras nesa, men så långt tänkte de ej. När brorsonen fick se Skörd, började han kränga

för att komma undan polisen, vilket naturligtvis var lönlöst.

Skörd tyckte synd om sitt kött och blod. Pojken såg vettskrämd ut, som om han skulle föras i stocken. Det var honom verkligen alldeles omöjligt att springa till bussen och lämna pojkarna åt sitt öde.

Han ställde sig mittpå gatan och försökte med goda ord förmå polisen att släppa de små lymlarna. Han bedyrade, att han själv skulle ta hand om dem, och att de aldrig skulle bedraga K. B. mer. Mitt namn är Shird, sade han och tog upp ett visitkort.

— Vi har inte tid med några konster, om vi ska hinna med bussen, sade polisen förargad och släpade pojkarna med sig.

Det nesliga tåget mötte också en journalist på marknadsreportage som genast steg fram och ville göra en notis. Skörd måste åter träda emellan och be för pojkarnas föräldrar, som skulle sjunkit genom jorden av skam, om de fått se sina namn i tidningen på detta sätt. När man kom fram till Teatertorget, hade bussen gått.

— Ja, nu får ni gärna ta hand om dem, mister Shird, sade polisen skadeglatt och släppte pojkarna.

Skörd såg knappt åt pojkarna, han bara spejade efter Ester. "Du förstår väl Ester, att om jag inte tagit mig an pojkarna, så vet ingen hur det gått för dem." Men Ester syntes inte till.

"Hon står väl ännu kvar på apoteket", tänkte han med ett småleende över kvinnor och över män.

Han tog pojkarna med sig till S:t Sigfrids apotek, men Ester var icke där. Han gick tillbaka till torget, men hon var icke där. Först då begrep han, att hon helt enkelt kommit i tid och farit hem ensam med bussen. Det var oförlåtligt, att han behövt så lång tid för att förstå att hon handlat självständigt.

"Ja, då struntar jag i testamentet", tänkte han vred.

Ester var mycket orolig, där hon satt ensam i bussen under lysefolkets blickar och de andras. Och ändå anade hon icke att hemma på Skördatorp satt Kajsa ensam med hennes små flickor.

Kajsa hade gett dem var sin tröstnapp, doppad i brännvin, surrat in dem och lagt dem på utdragssoffan bredvid varann. Sen hade hon letat upp Skörds amerikakort som lågo i ett skrin på runda bordet och satt nu och betraktade dem. Somliga ansikten voro alldeles vita, hon satte ett märke med nageln på dem, ty hon visste att när en människa dör, då bleknar hennes kort bort, och hon var nyfiken på de döda, vad de haft för sjukdom och hurdan begravning de fått. Hon skulle fråga Skörd, när han kom hem.

Han påstod att han rakat av henne makten att se det fördolda, men det skulle han väl bli varse, att han inte hade. Skägget hade aldrig haft sån kraft som nu. Hon skulle göra ett försök till att bli av med det, sen fick det vara.

I skymningen kom Ester inrusande, genomsvettig, med mössan på sned.

— Var är Lennart? Var är mor då? Var har ni gjort av töserna? Här är iskallt! Varför är det eldsläckt överallt?

— Jag förstår mig inte på att elda i tockna nymodiga järnspisar, svarade Kajsa buttert. Din kär har jag inte sett å, och mor din ge hem innan de ble skumt, hon tytte jag kunde passa ungarna, och det har jag gjort. Vad är det med dig? Har du råkat för? Du kiftar som en bälg.

— Jag har håll, sade Ester med en suck. Gudskelov barnen levde, och hon kunde inte se något fel på dem, annat än att de va farligt sömniga. Men Ester rös vid möjligheten att också hon kunde ha kommit för sent till bussen och fått stanna över natten i stan, medan barnen voro ensamma i stugan hos gumman med de onda ögonen.

Hon lade tillbaka den minsta som hon höll på att vira ut ur schalarna.

— Det söker mig, mumlade hon och fick fatt i sänggaveln.

— Du är blek som ett bonnalik, sade Kajsa. Det var det jag sa, att du har råkat för. Då skakar en så där. Vill du så ska jag mäta bort det? Tror du inte jag tyar? Mor Mia i Rävagården hon gav mig yste två gånger om året, mot att jag mätte henne, då hon råkade för. Och det gjorde hon jämt, så länge hon levde.

Ester vågade inte göra motstånd. Dessutom sökte

det henne förfärligt. Hon lät gumman mäta sin arm från lillfingret till armhålan med måttet mellan långfinger och tumme. Gummans fingerspetsar kändes som sugande iglar längs armen.

— Det drar i fingrarna så det är inte vetigt, jämrade gumman. Han vill inte dän förstås, lojingen. Ser du här, vad var det jag sa! Trea gången var din arm nära ett finger kortare.

Hon målte ut på sitt svarta pekfinger inför Esters häpna öga: — Se här, så mö felar det. Har du krut hemma? Det ska en väl ha, det är lika viktigt som kaffe och droppar.

Ester skakade på huvudet. Använda Skörds krut till medicin, det vågade hon ej. Kajsa måste då ta sin tillflykt till tändstickor, hon rev upp nio stycken och hade Ester att lukta på svavlet.

— Jag tror väl han går dän med det här, sade hon, men tjugufyra timmar får du ha han kvar.

Sedan kuren var fullbordad, sjönk Ester ner i fållbänken i köket.

— Gör eld, Kajsa, så jag får värma lite mjölk, bad hon. Ja, mjölk! Herregud, korna! Hon tvang sig upp, trädde på träskor, tog en spann och begav sig ut i snöstorm och mörker. Men när hon kom in med mjölk, hade Kajsa inte eldat än. Hon höll på att leta efter en avbruten kniv att lägga i mjölken. Hade man ingen sådan, så botade ingen varm mjölk för håll, det hade hennes mormor lärt henne.

— — —

Den natten drogs Skördatorp djupt ner i det för-

gångna. Kajsa tog det på sin rygg och bar det bort, dit där hon själv var hemma bland ruinerna av en förgången tro.

Kajsa var med all sin naturliga fallenhet bara en stympare, och det visste hon. Aldrig slutade hon att sörja över sin dårskap att i ungdomen låta all kunskap fara som hennes mormor satt inne med. Numera fanns det ju ingen människa som man kunde rådfråga i svåra fall. Det rådde en rent hemsk okunnighet i denna bygd om det som verkligen var värt att kunna. Det var henne ett kval att veta att liv och död, hälsa, rikedom och kärlek, därjämte skydd i nöd och fara och makt över det synliga och osynliga, kunde legat under hennes välde som det låg under mormors. Allsmäktig kunde hon varit blott hon vetat att tyda tecken, iakttaga de rätta reglerna och sätta sig i besittning av de föremål i vilka makten satt och kunde fångas.

Kajsa hade det svårt, ja, så svårt att hon stundom funderade på att övergå till kristendomen. Men så var skägget i vägen, och när det kom bort, tyckte hon ändå inte att nattvarden bet något vidare, och så fortsatte hon som förut. Hon drog sig fram med de få konster hon kunde, hon försökte lägga in mening i skatornas flykt, knutarna på togarnet, askan i spisen, hon spådde död, hon mätte bort hastiga illamåenden utan att själv känna betydelsen av ceremonien. Hennes klienter voro vanligen av samma ålder som hon själv, det var sällan hon fick försöka sig på de yngre, de skrattade mest åt henne.

Sen hände det dock att de kommo en mörk kväll i yttersta nöd.

Den gången hon hörde att Rakel Ljunghed var död, hade hon sagt till Maria: "Det kunde jag ha sagt dig, för det såg jag julanatt."

Kanske såg hon något, hon tänkte ju så mycket på människors död. Det var inte gott att veta vad som var vakna drömmar i spisvrån, hallucinationer på ensliga skymningsvägar, önskningar, hämndetankar, slutledning och glimtande aning. Hon hade innerligt önskat död på fröken Ljunghed, alltsedan hon i all välmening spått hennes död och till tack fått en skopa ovett över sig, vars make hon aldrig varit med om.

Denna natt var allt hennes mullvadsblinda skarpsinne vänt mot den unga hustrun på Skördatorp. Kajsa blandade stundom en smula hop henne med Maria som hon en gång tagit till sig, lika ung. Ty samme man var där. Samme man med samma makt. Hon kunde undra om det inte fanns någon makt större än hans, och svaret gav sig genast: jo, döden.

Ester gick länge uppe och styrde. Hon lyssnade hela tiden: kanske hade Skörd fått skjuts hem från marknaden, kanske hade han tagit bil. Hon ville inte gå och lägga sig, ty hon tyckte att hon då var ännu mera i Kajsas våld. Men slutligen orkade hon icke hålla sig uppe och kröp i säng med båda småflickorna hos sig. Men hon kunde icke sova. Hon hörde hela tiden hur Kajsa gick och fnaskade, hon kunde göra vad som helst. Dessutom gav henne ringen på

fingret ingen ro. Medan hon släpade hem korgen från bussen, hade hon överlagt de ord varmed hon skulle presentera ringen för mor och för Lennart: "Skörd han hade en bit guld liggandes till ingen nytta. Och då lät han göra mig en slitstark vigselring, så att jag kunde vara mera rädd om den jag fick av Lennart. Den svärtade så elakt, det minns du väl, Lennart? Nästa gång jag far till stan, ska jag få ditt namn i."

Hon längtade efter att Lennart skulle komma, så att hon finge säga detta och ha det över. Varför kom han inte i natt heller? Nog kunde han om han ville, alltid. Var han ond? Men vad hade han att vara ond för? Vad sa Skörd, månntro, då han varsnade att hon inte väntat på honom?

Hon frös som en hund i den utkylda stugan. Farmors lapptäcke kom på, det hjälpte inte. Då gick hon ut i köket efter fårskinnsfällen.

Hon höll ett ljus i handen. Kajsa satt där i fällbänken klarvaken och såg henne komma. Hon såg hennes rysningar, hennes insjunkna tinningar och skuggade ögon. Och hon visste i detta ögonblick: denna syn har jag sett förut. Jag såg dig julanatt, du är märkt.

Ester räddes gummans vassa ögon igen. Skörd sade det var hednatro, och att gumman var inte det bittersta farlig. Någon mer hade sagt detsamma i dag, vem var det? Jo visst ja, Emil i Nästagårn, när han åkte hem i bussen med ungen som haft var i örat. Doktorn hade sagt att barnet skulle bli

alldeles bra, bara för att de varit så vettiga att de sökt i tid. "Så nu är det ingen som tror på Kajsas spådomar mera", hade Emil sagt.

Ester kastade detta tvivel mot Kajsa så som man kastar stål eller Herrens heliga namn för att skydda sig.

— "Så att nu tror ingen människa på Kajsas spådomar mera", slöt hon sin berättelse med den lycklige faderns ord.

— Inte fasen rör de mig vad de tror, sade Kajsa. De får väl bli varse annat, stackarna. För resten var det inte i Nästagårds rote jag spådde lik utan i själva kyrkroten där du bor, om du vill veta. Tre har jag sett, så sant som jag ser dig nu.

— Vilka då? viskade Ester.

— Det sär ja inte.

— Jo, nu är hon tvungen, annars kan ja inte sova en blund.

— Hon lär sova ännu sämmer om ja sär at.

Ester sade ingenting på en lång stund.

— Hinner ja vänja av na först? frågade hon sen.

Döden var i detta ögonblick bara spenabarnets hunger, dess förgäves famlande efter moderns bröst, intet mer.

— Jag har väl inte sagt att hon ska stå lik heller, sade Kajsa, skrämd över vad som sluppit ur henne i förargelsen över Emil i Nästagårn.

— Å jo, stå för vad hon vet nu, Kajsa. Säg mig bara en sak te: vem ska vara hos mig när jag dör?

— Det ska väl han som är närmast te de.

— Vem menar Kajsa?

— Vet hon inte det, Ester?

— Nej, säger jag ju.

Utom sig tänkte Ester för sig själv: "När en inte vet, vem som är en närmast, då är det likast att få dö." Hon öppnade sig för Kajsas tanke, lät den sjunka ner allra längst in som ett frö.

Kajsa blev själv rädd när hon märkte hur motståndslös Ester var.

"Hinner jag vänja av na först?" Det var för mycket även för Kajsa.

— Jag har inte sagt nånting om dig, gå nu inte och sprid ut för Skörd, att jag sagt du ska dö.

Då Ester framhärdade, blev Kajsa ivrigare än förut.

— Stå inte där och huttra, sade hon, utan kryp ner och lägg dig. Jag ska spå dig, jag. Så får du ju själv se.

Det var Ester med om. Hon kröp ner under fällen och följde Kajsas förehavanden.

— Jag har ju sett lite av varje här i huset, mens jag var ensam, sade Kajsa. Jag hitta en naken synål i sofftäcket, *om du vill veta vad det betyder för nakenhet,* men nu ska vi titta i sumpen också.

Människornas frågor växla inte så mycket, det var Kajsas erfarenhet. "Hur skall jag skapa mig en tryggad plats i livet och försvara den? Hur skall jag vinna makt över denna människa, hur skall jag avvända denna olycka, hur skall jag säkra min ätt och dö utan ångest?"

Detta hade hon läst i många ögon, en gång i Marias och nu i Esters. Hon spådde nu den unga hustrun så gott hon kunde utan att äga nyckeln till sumpens chiffer. Hela tiden försökte hon att länka bort hennes tanke från döden. Sumpen sade ifrån att Ester var bunden av någon, av vem det visste ju Kajsa inte alls, men han hade stor makt. Han hade bundit henne med något hon hade på sig. Om Ester bara kunde finna ut vad det var och fly det till Kajsa, så skulle hon nog finna utvägar att lösa henne.

Ester drog försiktigt ringen av fingret. Men när hon vaknade satt den åter där, fast hon inte kunde komma ihåg när hon dragit den på igen.

När Skörd kom nästa eftermiddag, var han på gott lynne.

Ester hade ju egentligen gjort alldeles rätt i att resa hem och inte ställa till skandal, han begrep inte riktigt var han haft sina tankar i går eller rättare, han visste det alltför väl. Under natten hade han ofta vaknat och med samvetskval undrat hur hon hade det ensam i stugan med de små barnen. Följande morgon innan han tog bussen lät han uppsätta och bevittna sitt testamente, varigenom Estersborg blev Esters egendom vid hans död. Han till och med köpte den yllekofta hon satt sitt hjärta vid. Men varken testamente eller yllekofta tycktes glädja henne.

— Jag tänker jag dör före Skörd, sade hon bara.

När Skörd förskräcktes och drog henne närmare

lampan för att se vad som var fatt, kände han hur iskall och het hon var, hörde hur det pep i bröstet. Nå ja, en förkylning, men fördenskull talar man väl inte om död genast. Han begrep inte ett dugg, förrän han kom in i rummet, och fick se Kajsa, som han glömt. Då förstod han, och med en svordom körde han ut henne orakad i snön. Sedan satte han alla klutar till för att sköta Ester med värme utan och innan.

— Fryser du så mycket? Vänta du, jag ska värma dig i natt. Ack, Ester, bråka inte, det är ju ändå nödvändigt.

Ester försjönk i hans omsorger, och all fruktan och plåga flöt bort för henne.

— Ja, äss det är nödvändigt! Jag ska ändå ju snart dö.

IV.

LENNART

Påskafton var en av de dagar då det blir ljust mot aftonen. Den dagens sol hade gått ner bakom Gammalrödja skogar, men hela horisonten sken ännu. Himlakupan bar en grönvit färg som genom ett blekgult bälte sjönk i rosenfärg. Landskapet, klätt i allvarsamma aprilfärger av brunt, djupblått och lila, låg under aftonrodnadens kopparglans som under ett löftes. I åkerkanterna lågo kvar smala remsor av snö som kråset på en nattvardsflickas klänning. Sälgen hade sin högtidskväll, dess bleka blommor med sin corona av gula ståndare brunno som vita ljus längs vägarna. Sjöarna lågo så orörliga, att man icke såg dem.

Två män voro på hemväg till Skördatorpet var från sitt håll. Lennart kom genvägen från sågen, där han arbetat, nu skulle han börja dagsverke på Skördatorp.

Daniel vände hem sedan han följt doktorn ner till vägen, där bilen stod. Han upprepade för sig doktorns ord:

"Ni har två saker att välja på.
Antingen får ni skicka bort henne eller barnen.
Vet ni vad er dotter helst önskar?
Hennes önskan bör bli avgörande.
Luften här är ju bra.

Ni tycks ha begrepp om hygien.

Distriktssjuksköterskan kan komma när det blir kritiskt.

Har ni själv eller hennes mor haft lungsot?

For hon illa som barn?

Två barn före nitton år? Men det kan inte vara dödligt.

Men om ni insåg att hennes liv var för hårt, att ni inte sökte skona henne?

Det ser ut som om det vore ett fall med snabbt förlopp.

Det finns många skäl för en sjukdom att bryta ut.

Sorg och villrådighet kan göra mycket.

Men här har ni väl inte några invecklade förhållanden, här på landsbygden.

Denna fria rymd borde forma människornas karaktärer.

Jag skickar ut medicin med bussen.

Hon skall dricka nysilad mjölk så mycket hon förmår.

Trettio kronor, tackar."

Skörd sköt från sig den verklighet som låg i doktorns ord. Han gick bara och funderade över det underliga att doktorn utan att fråga tilltalat honom som Esters far. Det var som en föreskrift, tyckte han, alldeles som den nysilade mjölken, och han skulle följa den. Han skulle vara hennes fader, ty vad förmådde kogubben Jonas? Den korta tiden av vild och hemlig gemenskap fick vara slut nu. Det måste så vara, den var från början dömd. Han

kunde icke kämpa med henne mer, så som han kämpat förut. Han skulle icke mera döva hennes skräck och egga hennes lust som han gjort dessa ensamma vinternätter. För hennes sjukdoms fruktansvärda vapen lade han ner sina egna. Hon stod för honom just nu så tydlig sådan hon varit första kvällen han fått syn på henne, strävande under sitt tunga ok. Samma ömhet steg inom honom, blott så mycket mera smärtsam nu. Även detta ok skulle han bära åt henne såvitt en dödlig människa det kan för en annan, sjukdomens ok, tills hon var framme vid död eller liv.

Än en gång var han besegrad av en kvinnas vapen, dessa vapen man inte kan vrida ur deras händer, icke bryta sönder, icke ta upp och vända mot dem själva.

Utanför bron möttes Daniel och Lennart.

— Jag tyckte jag såg en bil, sade Lennart.

— Jaså. Ja, det var kanske doktorns.

— I handelsbon sa di, att ni hade telefonerat efter honom i morse. Det hörde jag inget om att ni tänkte.

— Ja, du hade ju gått då. Hon fick upp blod.

— Vad sa doktorn?

— Att barnen icke fick utsättas för smitta.

— Då skaffar doktorn Ester plats på länssanatoriet, kan jag förstå.

— Det tror jag inte han gör. Han sa att barnen skulle bort.

Daniels ton var kort och näst intill snäsig, ty han sade bara halva sanningen.

— Nog borde jag ha fått bud efter mig till kvarnen, det är ju inte längre än att jag kunde kommit hem och talt med doktorn.

Daniel svarade ingenting på denna underförstådda kritik av hans sätt att redogöra för doktorns utsago.

— Jag tycker det är ett konstigt förslag att skicka bort barnen och behålla Ester hemma i stugan, fortsatte Lennart. Det var som om han vädrat något. Mö likare att göra tvärtom.

— Du kan ju skicka efter en annan doktor, om du inte tror på den här.

Daniel visste att detta var ett oädelt svar, men vad skulle han göra? Han var i yttersta nöd, ingen fick ta Ester ifrån honom. Han visste att han kunde ha skickat bud efter Esters man och att han borde ha gjort det, men han hade helt enkelt varit rädd för att man skulle ta Ester ifrån honom. Han visste när han slängde ut det där om en annan doktor, att det var lättare sagt än gjort för Lennart. Men han kunde icke svara på annat sätt. Ingen fick ta Ester ifrån honom.

Under tiden låg Ester i rummet med båda barnen i sängen hos sig. Det var henne ett fruktansvärt ögonblick, när Skörd följde doktorn ut, ty då skulle han fråga: finns det hopp? och få svar: Så länge det finns liv finns det hopp, eller något sådant.

Sin äldsta flicka hade hon lagt inne vid väggen.

Med sin tumme i munnen sov hon, sluten inom sig själv, utanför moderns öde. Men den minsta hade hon lagt till bröstet, så fort doktorn, som strängt förbjudit det, var utom dörren. Det var inte mer ett så fullkomligt barn som då det döptes. Det bar märken av den onda världen och moderns oro, av slitet för födan, märken efter vård av många händer och många humör. Det hade redan erfarit att världen är osäker, ombytlig och farlig. Plötsligt, medan barnet var mitt i sin måltid hördes steg, och moderns händer togo det från bröstet. Detta var för mycket, barnet förlät det ej och lät ej beveka sig med vyssning och smek att förlåta. Det hävde upp ett klagande skri som sade: åbäka dig inte, utan ge mig det du vet jag vill ha och behöver.

— Det här förstår du väl går inte an, sade Daniel till Lennart vid dörren.

Han hade talat lågt men missräknat sig på Esters hörsel. Mitt genom skriket hörde hon, visste hon, vad han sagt. Hon såg på de båda männen med en sjuk människas genomborrande blick och sade:
— Vad är det som inte går an?

— Att du sköter barnen, så länge du är dålig.

— Jaså, jag är farlig för dem! Se här, ta na då! Hon hade förlorat allt herravälde över sin röst, så att den löpte i väg med ett gällt läte. Hon tvang Skörd att ta mot Maria, men innan denne ens fått grepp om henne, hade Lennart tagit henne från honom.

— Ge mig Maj-Britt också, sade Lennart.

— Gå med dem, så ska jag lugna henne, sade Skörd. Lennart lydde, kom sen tillbaka och samlade hop barnens filtar och dynor utan ett ord.

Skörd satte sig hos Ester, lutade sig över henne och strök hennes axlar som skakade.

— Gå din väg du med, snyftade hon och höll honom fast med alla sina förtvivlans krafter.

Daniel talade länge och omständligt med henne. Doktorn hade lovat att hon snart skulle bli frisk, om hon i allt ville lyda Daniel, bara Daniel. Aldrig gråta, aldrig oroa sig för pengar, för barnen, för sysslorna, det var villkoret. Bara ligga i sin säng och vila och läka hop lungorna. Värre sjuk var hon ej, än att det kunde ske hemma.

Lennart hörde genom dörren Skörds röst länge, länge. En gång avbröt Ester med gråt och motsägelser, sedan tog Skörd vid igen. Lennart trodde inte att han själv hunnit säga Ester så många ord under hela deras äktenskap. En måste visst vara rik för att ha råd att tala så mycket. Den fattige måste spara sin tid och sin kraft till arbetet.

När barnen somnat, gick han ut i ladugården. Djuren voro oroliga de med, och han stannade länge hos dem. När han kom in, fann han att Skörd ordnat en bädd på köksgolvet åt sig och flyttat upp Lennart på gavelrummet. Han gav ingen förklaring, det skulle bara vara så. Lennart frågade heller ingenting.

— Nej, gå inte in till henne, jag har fått henne lugn nu. Låt barnen vara, de far inte illa där de ligger.

Lennart stod en minut ute i förstugan och över-

lade med sig själv. Han hörde hur Skörd ordnade rummet för natten åt Ester, ställde fönstren på kläm, rullade ner gardinen. I stället för att gå upp till gavelrummet som blivit honom anvisat, gick han ut, tog sin cykel och begav sig åstad. När han ledde cykeln förbi kammarfönstret, hörde han hur de fortfarande talade där inne.

— — —

Samma stund som Lennart och Daniel möttes utanför Skördatorp, voro Maria och Ka sysselsatta med att lägga granriset över de spirande lökarna till natten. När de slutat stannade de kvar ute ännu en stund. Var och en använde denna stund efter sitt behag. Ka såg till sina ben som han hade nedgrävda i backen bortåt barnabrunnen. Maria drack aftonrodnadens vin och bar dess klarhet med sig in i huset, in i natten. Hon satt länge vid fönstret och såg kvällsglansen blekna och slockna. Slutligen var bara nattklaran kvar och så försvann även den i ett moln. Det blev mörkt men tycktes ännu för ljust att tända. Så hade det varit hela långa vintern, det hade aldrig blivit riktigt mörkt. Förr blev det aldrig riktigt ljust, inte ens vid sommarsolståndet. Förr var man alltid ensam, nu är man aldrig ensam. Här är Ka som sover, här är klockan som tickar, här är en doft av tulpaner från blomsterbordet. Men här är ännu något annat, ett osynligt något, en åhörare, ett du som förtätats ur tystnaden och som, medan natten avlöser aftonen, blir alltmera märkbart och villigt att svara.

Maria tänkte icke tyst och allmänt, hon höll samspråk. Närmast vände hon sig till Ka, men han somnade, och då gick samtalet över hans huvud. Kanske var det ändå han som förmedlade kontakten med den värld som icke talar eller skriver människornas språk.

Lärarinnan talar för sig själv, det hade skolbarnen listat ut. Annat tänkte hon sig heller aldrig själv. Men dessa samtal gåvo henne de mest överraskande ingivelser, som om hon varit inställd i våglängd att ta emot tankeutsändningar som äro ute i vida rymden och hämta in utan förmedling av mänskliga ljud genom ohörbara toner.

— Ka!

Han såg sömnigt upp: kan du önska dig någonting i världen mera? frågade han.

— Nej, svarade hon, ingenting. Men jag undrade bara varför jag så länge måste leva i bittra, mörka havet, långt på sidan om Golfströmmen? Här låg Åskefälla skola ensamt och mörkt med luckor och lås. Nu flyter den mäktiga varma strömmen rakt igenom. Genom Ljungheda prästgård, där ingen kunde tala med den andra, flyter den och tinar upp dem som bor där, så att läpparna blir mjuka och kan röra sig igen och öppnas och skratta. Den flyter genom Skördatorp, där nu alla plantor börjar slå ut och blomma.

Tanken på plantor gav en förbindelse över till den lilla minsta där borta och den ljusröda koftan

hon skulle få till påsk. Det betydde stickor, nystan, brådska och den elektriska lampan.

Hon förstod att hon måste tända, men fann det alltjämt för ljust.

Ljuset flöt genom rummet, hon följde med, ut på de majestätiska vågornas rullande kammar, alltid, alltid... Ett tomt musselskal sjönk till botten, eller fastnade vid någon sten på någon kyrkogård, det betydde ingenting, strömmen flöt vidare, och hon kunde även utan musselskalet förnimma sig i den.

Plötsligt satte Ka upp huvudet och nosade.

Ack, suckade han, vi hade det så fullkomligt med varandra... Varför ska människor vara så oroliga...

Maria ryckte upp sig och tände. Hon hann inte längre än fram till skåpet, där stickningen låg, förrän Ka morrade och gav skall. Det kom folk.

— — —

Lennart hade stått länge utanför det mörka skolhuset. Han såg inte hur ljust där var, han trodde mor sov och ville inte väcka henne. Men å andra sidan kunde han inte heller vända om till hemmet som inte mera var hans hem. Till slut hade han dock ingen annan råd. Han gick, men vände en sista gång i kröken och såg sig tillbaka. Då lyste det upp i fönstret, och han skyndade uppför backen.

Det tog honom så, när han såg hur glad mor blev vid hans ankomst, att han inte kunde säga ett ord. När hände det sist att någon sken upp vid hans

åsyn? När blev han sist bjuden att sätta sig varmt vid brasan? När steg någon upp för att ge honom tidningen, bjuda en dryck, reda till en måltid? Vem sade väl till honom numera: när du är mätt, skall du riktigt berätta hur du har det.

Den här gången dröjde det länge, innan han blev mätt, ty han hade gått i styvt arbete hela dagen utan mat.

— Ester orkar ju inte med sysslorna, sade han som en förklaring.

— Är Ester sämre?

Han undvek frågan, ty började han att tala, blev det så mycket svårt som måste fram. Men Maria blev mycket bestämd. — Jag vill veta det, sade hon.

Då berättade Lennart motvilligt. Doktorn hade varit ute i dag, men han hade sagt att hon kunde skötas hemma, så det var väl inte så farligt?

— Det är ju en välsignelse, att ni har Skörd, när så illa skall vara, sade Maria.

Men denna gång fann hon inte det vanliga gensvaret vid Skörds namn.

— Vi behöver ett fruntimmer, sade Lennart, som kan se till flickorna och kräken. Doktorn sa att Ester inte fick ha dem, flickorna menar jag.

När Maria hörde detta, blev hon rädd och kom med en hel massa frågor. Hon begrep inte varför Lennart inte ville svara, ty hon kunde ju inte ana att det var sant, att han ingenting visste. Då övergick hon till att tala om vårarbetet på Skördatorp så länge. Men inte heller där fick hon besked.

— Har ni börjat gräva i trägårn? Har ni börjat så? Hurdan är höstrågen? Blev son i gris? Intet intresse mötte henne, och hon förstod att verksamhetslusten låg nere på Skördatorp för tillfället. "Det är väl Esters sjukdom som förlamar allt", tänkte hon.

Ty Ester var Lennarts öga och även Skörds.

— Du måste ha granna skördar att visa upp för Ester, när hon blir så bra att hon kan gå ut och besiktiga ägorna, sade hon manande.

Men denna förmaning var för mycket för Lennart, som arbetade femton timmar om dygnet och nästan var ifrån sig av brist på sömn. I vredesmod lät han Maria då veta, hur upp och nervänt allt var. Skörd brydde sig bara om att skaffa medicin till Ester, han köpte varken gödning eller utsäde eller plantor, ingen såg efter djuren, grisason hade dött, han själv hade ingenting att säga till om, ingenting att vara med, han var varken ägare eller daglönare, han var en träl som slet ont och knappt fick mat.

När Maria fått denna svårighet klart för sig tog hon fram en hundrakronesedel till tomasfosfat och kali. Göm räkningarna och visa Skörd dem när Ester är bra igen. Du får betala mig till hösten, när du sålt havre.

— Om jag nånsin får något med av nån skörd på Skördatorp.

Nu blev Maria orolig för första gången.

— Vad menar du?

— Å, en grunnar på lite å varje.

— Kan du inte tala om för mig vad du grunnat på?

— Nej.

Detta var den första allvarliga varningen att något förändrats på Skördatorp mellan de tre människorna. Hon förstod nu att Lennart hade bittrare oro än för utsäde och gödningsämnen, flickornas vård och till och med Esters lungsäcksinflammation.

Tyst reste hon sig för att röja av bordet och ge Lennart tid att besinna om han ändå kunde tala. När hon kom tillbaka, fann hon honom liggande på soffan i djup sömn.

Maria satt och vakade en stund över honom, sen gick hon in till sig. När hon tittade ut vid femtiden på morgonen, var han borta, men vid åttatiden var han tillbaka igen.

— Jag skulle säga adjö och tack för mat, sade han. Jag fick lov att ge mig hem till djuren inna mor vaknade.

— Hur var det med Ester? frågade Maria ivrigt. Hon hade nu haft tid att sätta sig in i den katastrof som Esters sjukdom betydde för Skördatorp

— Jag vet inte, sade han bittert. Jag tittade bara in till töserna i köket. Skörd var inne hos Ester och jag vågade inte störa.

Skörd märkte inte att Lennart var borta, förrän han fann vedlåren och vattensån tomma om morgonen. Han gick då upp på gavelrummet. Lennart

hade icke legat i sin säng! Han gick ut i ladugården, Lennart var icke heller där, men djuren hade blivit omsedda på morgonen.

När han kom in igen, satt Ester i köket och tvättade den lilla.

Då fattade han ett hastigt beslut.

— Ester, sade han, kan du vara ensam en stund?

— Ja, jag är riktigt bra i dag, jag har inget ont.

— Vädret är fint. Ska jag skjutsa barnen till min svägerska på nån vecka medan du vilar upp dig?

— Vad säger Lennart om det?

— Ja, *han* lär väl inte kunna sköta dem. Och en får ju foga sig i vad doktorn sa. Du minns han sa, att du skulle lyda mig, eller hur?

Skörd förstod att det icke gick att ha flickorna under samma tak som Ester. Hon skulle alltid stjäla sig till att ta dem, bära på dem, andas över dem, ge Maria bröstet. Men han ville icke skicka bort henne. Nej. Man fick inte ta Ester ifrån honom. Därför måste flickorna bort, helst genast, medan Lennart var borta.

Ester blev så ivrig med att ställa barnen i ordning, att hon rent förtog sig. När Skörd packat ner dem i ett kålafat och kört av med dem, sjönk hon flämtande ihop på en stol vid fönstret. Tårarna tärde sig fram, men hon torkade av dem och sade sig själv: det är ju bara på ett par veckor. Men hon trodde det inte.

Medan hon satt där, kom Ka in, gjorde en lov, nosade efter småflickorna, såg förvånad ut och försvann.

Ester blev rädd och beslöt att hastigt gripa till flykten. Hon rev av den blåa rocken och kröp ner i sängen. Därifrån var det säkert lättare att svara på farmors frågor varför hon skickat bort barnen.

Men det var inte farmor som kom, det var Lennart.

— Var är barnen? frågade han häftigt.

Ester stirrade på honom i uppriktig häpnad.

— Det vet du väl.

— Nej, då frågade jag väl inte.

— Men Skörd sa dig väl att... har du inte hört att han körde av med dem till Skörds i Ljungheda, mens jag vilar upp mig?

Hon hade alldeles glömt bort att sakna Lennart, när barnen gjordes i ordning och reste bort, han hörde icke till hennes värld just nu.

Maria kom in i detsamma som Lennart mottog denna underrättelse, och hon såg att den stack honom som en kniv i bröstet.

Hon såg från Lennart bort till Ester, tvärsöver den djupa klyftan mellan de två som voro ett. Inte ett ögonblick till kunde hon uthärda att Lennart hade så ont.

— I morgon ska jag skaffa hit fruntimmershjälp, och då kan du hämta hem dina flickor, sade hon så lugnt och ovillkorligt hon förmådde.

Men Ester sade emot, ehuru med förfäran i hjärtat.

Skörd ville inte ha fruntimmershjälp i sitt hus, så det skulle farmor inte besvära sig med, för han skickade bara hem den igen. Och det var för smittans skull flickorna inte fick vara hemma, ett fruntimmer kunde väl inte skydda dem för baciller. Lennart som är så dan med barnen borde väl inse den saken.

Hon kände att hon talade ut i en oförstående tystnad. Det hjälpte inte vad hon sade, hur hon lade ut, de förstodo inte ändå. Det hjälpte inte hur sjuk hon var, de hade ändå intet förbarmande. Då gömde hon huvudet i armen och grät. Hon rörde sig icke, förrän hon hörde Skörd komma tillbaka.

Vilken outsäglig lindring det var, bara att han kom.

— Om inte Skörd vore, sade hon, så finge jag dö som en hund.

Men hon visste icke vad det ville säga att dö som en hund.

Lennart hade tagit Maria med sig till brunnshålet.

— Kan inte mor stanna till Skörd kommer och tala vid honom?

— Det tjänar ingenting till.

Visst gör det så. Mor kan säga till honom att han måste gå med på att Ester kommer på sanatorium, så att hon kan bli bra. Hon blir ju bara sämre och sämre. Och så kan jag ta hem barnen från Ljung-

heda. Jag *vill* inte ha dem hos Beda Skörd, jag. Och det är mina barn.

— Jag kan inte. Vad bryr sig Skörd om mig. Jag rår inte på honom.

Detta kunde Lennart alls inte fatta. Han hade kvar sin barndomsföreställning att mor kunde hjälpa allt till rätta, bara hon ville. Han hade aldrig förr hört henne bekänna sin maktlöshet, och det gjorde honom alldeles ifrån sig.

— Ska den mannen få härja som han vill för att han har pengar? sade han. Jag hade inte tänkt att säga det för mor men ... Gud vet hur det har plågat mig nu i två månader. Såg mor den inte, när ni var inne hos Ester. Den blänkte ju i hela rummet, när hon la handen över ögonen för att stänga ute min åsyn. Det är minsann äkta guld, han har själv grävt upp det. Jag hade ju inte råd till mer än en giktaring. Men rår en för att en är fattig? frågade han ut i rymden med höjd röst. Mor, om ni visste, jag har slitit och trälat. Jag har knappt unnat mig sömnen för att göra det bästa jag kunde på gårdbiten. Men nu går jag ifrån alltihopa. Var eviga smul är ju Skörds sen barnen är borta.

— Utom Ester! sade Maria.

— Nej, mor, det är fel. Han har tagit henne med. Men Rosa och Broka, de är mina. Jag lämnar väl Rosa, så får Ester sin mjölk som doktorn sa hon skulle ha. Om jag säljer Broka, blir det till första avbetalningen på en bil. Jag kan bli skaför vid Ljungheda station.

Mor sa ingenting.

— Alltid får Skörd någon som vårar färdigt, sade Lennart klenmodigare. Och jag kan väl få komma hem till er, mor, med lite tvätt och lagning och sånt?

Han sade detta, emedan det lättade att tänka på att även han hade möjligheter. Men också för att han ville att mor skulle egga honom till uthållighet. Han ville höra från hennes mun, att han måste framhärda med sin brunn, med sitt tålamod, med vårarbetet. Han ville ha besked om att han skulle vara trofast mot den trolösa, så bleve till slut allt bra.

Men Maria hjälpte honom ej. Hon sade bara:

— Ja, visst får du ta hem tvätten till mig. I det ögonblicket kände Lennart, att det inte alltid duger för en man att gå till mor. Ty mor kan ha sina svaga, trötta, klenmodiga ögonblick hon med. Hans barnsliga, fullkomliga, fordrande tillit till mor försvann. Därmed gick han in i den vuxne mannens värld. Han såg på mor med nya ögon. Hon var liten och halt och gammal och vit i ansiktet. Mor hade alltid varit ett läkeblad, hon var ett trasigt läkeblad nu.

Ka och han undrade ett ögonblick vad de skulle göra med henne.

— Skörd har förstås tagit märren, just som jag kunde behövt henne för att köra hem mor.

Lennart följde mor bort till stora landsvägen och talade inte mera om sitt utan frågade om hennes

angelägenheter, men hon hade inga angelägenheter, sade hon. Sedan vände han hem och gick ner i brunnen. Med ett spett prövade han om tjälen lossnat så att han kunde börja gräva på nytt. Men det hade den ännu inte. På natten kom ett snöväder och lade hela våren vit igen.

Ka följde Maria ett stycke längre än Lennart. Han blev även stående på kyrkbacken och väntade tåligt, medan hon överlade med sig själv. Men när hon sedan vek av in på den tomma kyrkogården och gick mot Stora Huset, varifrån sång hördes, tänkte han: "Jaså, Gud, då har jag lite tid på mig."

Hans vän hade icke uttryckt någon önskan, inte ens sagt honom farväl. Därför satte han tveklöst av ner till herrgården, dit hans naturliga jag längtade.

Han var en människas vän, men han var också en hund bland hundar, en herre bland damer. På herrgården väntade honom livets fullhet. Där skulle han välja ut den han ämnade älska och vara trogen en hel vår, ve den kavaljer som kastade sina ögon på samma dam. Ka räddes lika litet rivalerna som han räddes kusken Persson, som hatade honom emedan Maria tog införsel i hans lön åt kronprinsens av Belgien barn.

Maria skulle icke ha gått i kyrkan, det förstod hon snart.

"Nu kommen är vår påskafröjd!" Men hon var icke tillgänglig för den. När det jublande ordet slog emot henne: "Du död, var är din udd?", då svarade hon med handen på hjärtat: jo, här! "Du helvete, var är din seger?" Jo, här!

Daniels svek och grymhet mot Lennart brände henne som bitter eld. I en helig stund hade hon sett hans uppgift på Skördatorp växa upp ur hennes lidande som dess försoning och förklaring. Ännu i denna stund höll hon fast vid sin vision: så var meningen. Han begynte det verket men kunde icke framhärda. Han förstör nu det han redan byggt upp, han föröder det han förkovrat och välsignat, han bryter upp det brott som var läkt. Han förvandlar försoningen i förbannelse, han drar Ester med sig i sitt svek och hon kan icke uthärda det. Han drabbar Lennart på den punkt där en man icke kan uthärda att bli sårad. Lennart är bara ett barn, han kan icke stå ut med det, vad slags människa skall det bli av honom? Men om Lennart går under, då var det ingen mening med mitt liv.

Hon skyndade sig ut ur kyrkan, så fort hon anständigtvis kunde, det var icke ens rätt att vara där. På hemvägen hade hon så bråttom att hinna undan kyrkfolket, att hon alldeles glömde att titta efter Ka.

Vinden vände nu mot norr, luften var svart och kall. Frampå kvällen kom snön. När Maria kom hem, tog hon fram stickor och garn och satte sig mittpå den stora högtidsdagen att göra färdig den ljusröda koftan. Det var hennes enda ambition och möjlighet nu.

Hon saknade alltjämt icke Ka. Hon var förflyttad ur den värld, där ett så vänligt och trofast väsen kunde andas.

Först när hon skulle låsa för natten blev det riktigt klart för henne att han icke kommit hem. "Vi har övergivit varandra", tänkte hon, förhärdande sitt hjärta. Om det är roligare bland herregårds hyndor, så gärna för mig. Hon hade glömt att han hade fiender där borta och räddes ej att hans frånvaro kunde betyda att han inte kunde komma.

Nästa morgon begav hon sig till Ljungheda med den ljusröda koftan. Fru Skörd talade om flickorna som om hon vore deras ömma fostermor. Maria fick förstå att det var *hon*, Beda Skörd, som räddat situationen för folket på Skördatorp.

Maria gick hem det fortaste hon kunde, ty nu skulle Ka välkomna henne. Hon var alldeles viss om att han skulle vara hemma före henne, ty mer än ett dygn hade han aldrig varit på bröllopsresa förr. Men uppe vid skolan var allt tomt och tyst. Nattens tystnad utan Kas andetag var mycket stor. Så fort telefonen öppnades nästa morgon sprang hon till handelsboden och ringde till herregården. Bokhållaren hade sett Ka på påskdagen i slagsmål med Mustcamps stövare, mera kunde han inte säga. Då gav Maria barnen ledigt två timmar tidigare än vanligt och begav sig ut att leta efter honom. Hon blygdes att hon överlämnat sin vän, sin lille broder, att klara den onda världen allena.

Luften var tjock och molnen gingo lågt över jorden. Man såg ingenting annat än vita fält och den närmaste skogskanten. Intet antydde att vand-

raren befann sig på vidderna, omgiven av långa, svepande höjder. Så trång var synkretsen.

Persson stod utanför stalldörren som om han väntat på henne. Han såg inte riktigt så sur ut som vanligt.

— Det är bäst lärinnan ger sig av neråt sjön, om hon ska leta hunden, sade han. Hon hörde genast att han talade om något som var stilla, som kunde letas upp; icke om ett djur på snabba älskogsfärder. Han gjorde en triumferande grimas bakom ryggen på henne. Han hade hört Ka tjuta av ångest, jämra och dö.

Herregården har stora trädor som sakta slutta ner åt Kyrksjön till. I södra hörnet står en grupp stora ekar. De voro i dag alldeles mörka som om de sprungit ut med svarta löv. Maria gick dit.

De voro lövade av hundratals kråkor. Hundra och åter hundra svarta fåglar med likadana grå schalar nerom axlarna och om magen sutto just nu orörliga och tankfulla med ögon och näbbar riktade mot ett svart, orörligt föremål som låg i diket. En skarpögd kråka hade först fått syn på Ka, när hon flög över markerna. Han levde då ännu, det ryckte i honom.

Hon tillkallade med livliga rop hela häradets kråkor, och så satte de sig att betrakta det ädla djurets dödskramp, vilken var av intresse, ty det dog av kråkgift.

Han hade fått tag i det redan på påskdagsmiddagen, då han slog sina lovar omkring herregården.

Han hade inte fått någonting till livs på hela dagen, och då han nu fann färskt kött och inälvor enkom utlagda på trädan nedanför parken, tog han mot det med tacksamhet. Kråkorna undveko dessa beten, ty de hade dragit sina lärdomar av dödsoffren tidigare under vintern. Men Ka hade inte hört något därom, han var okunnig om fara, han var van att få mat utlagd åt sig utan att behöva jaga upp den. När han blev sjuk, släpade han sig ner mot diket för att dricka. Därvid ramlade han ner och hade inte kraft att komma upp ur vattnet. När Maria kom fram, låg han fastfrusen i vattnet.

Med ett rop av förskräckelse kastade sig Maria på knä för att dra upp honom. Kråkorna lyfte med rassel och rop men slogo strax ner igen. Deras nyfikenhet var större än deras fruktan för människan. För resten roade dem människorna. Man kunde inte annat än skratta åt dem, kra, kra, som lade ut fördärv för sina djur och sen togo dem gråtande i sina armar.

Maria hörde fågelskrattet och såg upp. Kylan ur Kas döda kropp steg genom armarna upp i hennes hjärta. Ögonblicket brände som is. Ovanför hennes huvud sutto oräkneliga gäckeriets andar och triumferade över henne, de ryckte på axlarna, hånade henne och sade: Vi som skulle utrotas för vår mängd och vår närighet, vi lever krya och nytra. Men din vackra vän, din förnäma vän, den enda vän som icke visste av svek eller hågvändning, han förgicks i plågor, dy och ensamhet över vårt bete.

Svek mötte dig i början av ditt liv, svek möter du in i det sista.

Äntligen hade hon rivit Ka ur isen och tagit honom upp på dikeskanten, men vad skulle hon nu göra? Hon orkade icke släpa hem Ka, och hon kunde icke överlämna honom åt kråkorna. De fingo icke ens se på honom, hon tålde det ej. Så rev hon av sig kappan, vad skulle hon med kappa som var nerfrusen ända in i hjärtat ändå? Den bredde hon över honom, fäste den med stenar runtom och gick sin väg. Fick syn på några sälgblommor, bröt dem och gick tillbaka med dem. — Ack, bad hon ödmjukt, förlåt mig, Ka.

Hon sneddade över åkern och den upptinade leran satte sig i stora klumpar kring hennes fötter. Fastklibbad vid jorden, tryckt under det tunga molnlocket, inklämd av dimmor, släpade hon sig upp på landsvägen. Vart skulle hon nu ta vägen för att få en begravningsvagn till Ka? Närmast till hands låg Skördatorp, men bara tanken på att se Daniel efter detta som hänt ingav henne skräck och motvilja.

— Ka, min älskade vän, båda har vi ätit förgiftat bete, vi var lika enfaldiga, du och jag. Din dödskamp är slut, men min är så lång. År efter år, år efter år, år efter år.

Hon tänkte först gå till herregården för att få hjälp till Ka, men vände då hon kom ihåg, att baron Ramsay icke var hemma. Persson stod där väl än i stalldörren och skrattade, alldeles som kråkorna.

Hon hade ingen annan utväg än att vända om hemåt mot Läppamåla i hopp att möta någon hon kunde be om hjälp. Äntligen kom nämndemannens Erik i sin nya bil, han som låtit piskan vina om handelsmansfruns näsa, då hon talade illa om lärarinnan. Han följde villigt med ner till trädan och hämtade Ka.

Vid skolgaveln grävde han honom en grav nedanom påskaliljeståndet. Han grävde fort, ty han hade själv riktigt svårt att se Ka så vanställd av sin grymma död, med blodsprängda ögon och den blodiga fradgan om munnen. Det var skönt att få honom djupt i jorden och dölja honom med mullen. Så kunde man åter minnas hans vackra kropp, så fast och smidig och harmonisk, hans blanka fäll, den bruna teckningen på hans huvud och bringa, hans milda ögon, hans bestämda morrande då man skojade i klassen, hans fruktansvärda skall vid strykares ankomst, hans vita tänder, då tänder behövdes, ej förr. Stackars Ka.

— Om lärinnan stämmer baron Douglas för att han lagt ut gift inom tvåhundra meter från allmän väg, så ska jag vittna mot honom, sade ynglingen, som var djärv och ilsken av sig.

Maria bara skakade på huvudet. Men då pojken började tala om att en sån här hund har högt värde, och att hon borde få skadestånd, så att hon kunde köpa en annan, började lärarinnan gråta och då begav pojken sig i väg. Han förstod att man inte kunde tala med lärarinnan än, men fördenskull

finge inte baron Douglas, Mosadouglas, bli utan näpst. Den unge mannen var nämligen inte vem som helst, han var Gammalrödjas korrespondent till ortspressen. "Länge har man kunnat betrakta Gammalrödja utan att nämnvärt förändras" det var hans verk. Därför var det en småsak för honom att skriva en dödsruna över Ka, däri han anmärkte på den vårdslöshet varmed giftkriget sköttes på Askenäs herregård i baron Ramsays frånvaro. Konkurrenttidningen intervjuade genast baron Douglas, som förklarade, att han kunde med vittnen styrka att betet legat tvåhundraen meter från landsvägen, medan lagen föreskrev endast tvåhundra. Om sedan den förgiftade hunden med betet i kroppen krupit innanför tvåhundrametersgränsen, det angick inte honom, punkt.

Emedan han fullgjort lagens bokstav var han rentvådd, skuldlös och oskyldigt angripen, så att han slutade som den förolämpade i denna affär och som den vars tur det var att hämnas.

De som klarade sig bäst i denna historia voro kråkorna.

Vinterns utlöpare motades åter norr ut av ett milt vårväder. Nu vårade hela trakten för brinnande livet, man var redan i elfte veckan. Lennart gjorde så gott han kunde med den tid han hade till övers från dagsverken hos bönderna och med de medel Maria ställde till hans förfogande. Skörd gick aldrig ut och såg på arbetet, ställde aldrig en enda

fråga var Lennart fått pengar ifrån. Det enda han ägnade något intresse var Marias tibastbuske, han bröt av alla dess blommande grenar och bar in till Ester som inte såg åt dem.

Lennart hörde folk berätta om Kas död. Men i hans sinnesstämning gjorde det intet intryck på honom, och han sade ingenting till Skörd och Ester. De fingo aldrig veta vad som hänt.

Överhuvud levde de i sjukrummet i nästan fullkomlig avskildhet. Det berodde icke på att man var likgiltig för deras öde, ty de voro samtalsämne i sju kyrksocknar. Men man visste att prästfruns besök hos den sjuka blivit mycket kort, och att gubben Jonas blivit strängt förbjuden av Skörd att tala med sin dotter om hennes eviga väl. Man visste att barnmorskan blivit så gott som utkörd, och att distriktssköterskan förgäves väntat att bli tillkallad. Lärarinnan hade inte blott slutat upp att gå dit, hon kom inte ens till ungdomsföreningens möte. Då var det nog inte rådligt att närma sig det folket för närvarande.

De flesta voro från början av den meningen att Skörds uppoffrande vård av Ester var något ovanligt och rörande. Men överallt där historien smög fram om ringen, gjord av guld som Skörd själv grävt upp, där förvandlades synen på den sjuka och hennes vårdare. I ömkan blandade sig också klander, gissningar, utläggningar. Man undrade på Lennart som lät en inkräktare breda ut sig i hans hus. Erinrade man sig då, att det icke var hans hus, så

ömkade man sig över hans godtrogenhet från början. Skörds och Marias gamla historia togs upp och gick sin kretsgång på nytt. Man aktade icke för rov att sätta tänderna i hennes hjärta. Månne hon är svartsjuk på Ester? Nej, det vore för galet! Jo men, är hon så. Nej. Jo. Nej. Jo. Alltså: Jo.

Daniel oroades aldrig av de tysta, osynliga människorna omkring dem. Han hade nog med att fylla de krav som varje dag och varje natt ställde på honom. Men Esters oro slog ibland ner på människors hjärtlösa likgiltighet för hennes öde.

— Farmor bryr sig inte om ifall jag lever eller dör, sade hon en dag då Lennart var inne för ögonblicket. Varför kommer hon inte hit mera?

— Hon vet mycket väl att det alls inte är någon fara för att du ska dö, sade Skörd genast. För då kan du väl förstå att hon genast kom. Hon är väl som de andra, rädd för smitta. Folk är så okunniga här i Gammalrödja, att de inte vet att varenda människa nån gång haft tuberkler, skillnaden är bara den att du råkar ha dem *nu*.

— Farmor far till flickorna så fort hon har ledigt, sade Lennart.

Skörd gjorde en min. Han beslöt att fara till Åskefällan så fort han finge någon lämplig anledning och förmå henne att komma regelbundet till Skördatorp — för syns skull åtminstone.

Maria hade kastat upp en grav över Ka och smyckade den med vårens tidigaste blommor. Men just som den stod alldeles vit av snödroppar, tog hon en spade och jämnade den med jorden. Kyrkoherde Ljunghed hade varligt sagt henne, att man inte så finge sörja ett oskäligt djur att man fördenskull bleve likgiltig för en människa, vars dyra själ var så nära gränsen mellan evig förtappelse eller frälsning. Fick hon inte sörja Ka, så skulle heller icke den svagaste rundning av jorden erinra om den plats där han vilade. Hon visste det ändå, hon och nämndemans pojke. De visste, att han låg nere i backen mot landsvägen nedanför påskaliljebusken.

— Jag skall heller icke ha någon grav, Ka, sade hon, medan hon arbetade. Livet var bara en dödskamp nu. Om hon haft någon insikt bakom livets yta, så hade den slocknat som en gnista i mörkret. Minnet av den tillfredsställelse som arbetet bland barnen skänkt hennes liv, minnet av den vänskap och trofasthet hon mött hos sin beskyddare på Askenäs, allt hade försvunnit så snabbt som när solskenet rullar hop sig och flyr ur ett landskap. Allt var bara mörker nu. Förgäves, förgäves, allting — som Lennarts brunnsgrävning.

Ingen mer än skolbarnen själva anade hur synd det var om dem denna vårtermin.

Radion var öppen såsom numera ofta om kvällarna. Ett föredrag om vårarbetet i den egna täppan dånade ut genom fönstret, medan hon gick där och grävde. Man kunde lätt ha trott att hon tog varje spadtag efter den sakförståndiga röstens anvisning, och det trodde också Skörd när han kom.

Men radion hade en annan uppgift. Den var mest ett ljud som skulle utplåna andra röster, vad den sade själv betydde mindre. I början hade hon sällan använt Daniels present. Hon hade den förutan stått i vänligaste kontakt med hela världen och med honom. Hennes hjärta hade dagligen tagit emot glädjeutsändningar och segerrapporter, vad skulle hon då med dagsprogram.

Nu var det annorlunda.

Om den stråle som splittrat väggarna kring jaget är tillräckligt våldsam, så att fängelset jämnas med jorden, bygger du aldrig upp det mer, inte ens om du skulle börja längta tillbaka till cellen inom de tjocka murarna, till dess slutenhet och tystnad. Maria längtade dit, men förgäves. Hon slapp icke kontakten, var bara inställd i en annan våglängd nu. Hon fick aldrig mera glädjebud och segerrapporter. Hon mottog sändningar som förnummos som anlopp av förstörelsens makter, dessa som icke tillåta, om de kunna förhindra det, att ordning skapas ur förvirring och välsignelse ur lidande, dessa som vilja frysa ner Golfströmmen till is.

Det var för att överrösta dem som hon lät radion

trumma på timme efter timme, till dess där slutligen kom något som tog henne med för en stund.

Plötsligt stod Daniel där. I första ögonblicket visste hon icke om han var livs levande, eller bara litet tydligare än vanligt.

Hon gjorde en rörelse av skräck, av flykt.

"Antingen *vill* hon springa, men törs ej", tänkte han. "Eller också springer hon. Så har det varit hela livet."

Nu hade hon kommit in i verkligheten så pass att hon kunde tala till honom.

— Jag hörde dig inte, mumlade hon.

— Det är den fördömda radions skull, sade han. Kan du inte våra färdigt utan den?

— Jag *har* vårat färdigt nu, sade hon. Men vad är det? Är Ester död?

Han var så förändrad som en väg blir förändrad, när väghyveln går fram över tuvorna vid vägkanten. Dess sår äro ytliga sår, men dess bättre synas de. Ansiktet var infallet och fårat. Hans ungdoms små bevekande rynkor på överläppen och kring ögonen voro vassa och djupa. Men råsidenskjortan hade han på, trots allt.

— Varför tror du det? frågade han tillbaka.

— Jag tänkte att du inte annars hade gått ifrån henne.

"Hon vet att jag är trofast mot Ester", tänkte han.

— Nej, sade han, hon är inte död. Hon är lite, lite bättre i dag. Så det var därför jag kunde gå.

— Tror du det blir långt?

Han skakade på huvudet.

— Hur skall jag veta det. Man får foga sig hur det blir.

... och just nu är rätta tiden, åtminstone vad angår sydligaste Sverige, att sätta ut plantor ur bänkarna på kalljord...

Skörd sprang in och stängde av radion. Just nu var rätta tiden för helt andra ting.

Maria grunnade på att nu framföra Lennarts önskningar som han bett henne om påskdagen. Men Daniel förekom henne.

— Jag hade tänkt att fråga, sade han, om du kunde undvara radion en tid.

— Naturligtvis, om Ester kan ha något nöje av den.

Ja, det var just Daniels mening. Han hade räknat ut att den skulle skingra tankarna ibland, och något annat recept för hennes räkning än skingra tankarna, avleda henne från sanningen, det hade han icke. Han ljög så mycket för henne var dag, att han nästan storknade, men ibland måste han ju tiga för att göra sitt arbete och för att låta lögnen rinna till igen. Man kan även ljuga så att lögnen tryter, fast det vill till mycket.

— Då tycker jag du ska ta den *genast*, sade Maria.

— Jag får väl vad som helst, bara jag går min väg och aldrig kommer igen?

Han sade det i sin spänning och retlighet, och hade ingen aning om hur rätt han träffade.

"Ja", tänkte hon, "om du går, ska jag ge dig tio år av mitt liv."

Men som hon tänkt det, slog det henne att så mycket hade hon nog inte kvar att förfoga över. Mindre än hela hennes liv kunde han nog inte ta ändå och så ett stycke bortom.

Han sade ingenting medan han sysslade med att montera ner radion. Maria blev sittande nere vid påskaliljeståndet, och med blickarna fästa vid offeraltaret tänkte hon: "Hur rädd jag än är, måste jag säga honom det Lennart bad mig säga."

När Daniel var färdig, gick han fram till fönstret för att se om hon var kvar eller sprungit till skogs.

— Maria, sade han. Om söndag skall jag fara till Ljungheda och betala småflickornas inackordering. Då skulle du gå till Ester.

Hon var inte alls beredd på detta och fann inte något svar.

— Hon undrar på att du inte frågar efter henne det minsta, tillade han.

— Hur länge ska barnen vara i Ljungheda? frågade Maria.

Det svarade han inte på.

— Min svägerska säger att hon fäst sig vid dem, sade han. Maj-Britt kallar henne mo-mo.

— Stackars liten!

— Stackars liten, varför det?

— Stackars liten som inte får vara i sitt hem.

— Och bli nersmittad, ja.

— Du säger man ska foga sig, sade Maria, samlande allt sitt mod. Men det tycker inte jag. Ester borde till sanatorium och få förstklassig vård. Då finge ju barnen komma hem.

Daniel hade varken begärt eller önskat att någon människa skulle förstå hur han hade det, där han gick sammanbiten under en börda som krävde det yttersta av hans krafter. Ingen kunde ana eller mäta vad det ville säga att härda ut dessa nätter av ruelse, galenskap, skrämsel, dödsångest, svett, slem, andnöd, kärlek.

Samma dödens skugga som gjort honom alldeles lugn och nykter då han varsnade den, hetsade och drev Ester mot honom, och han måste uppbjuda sitt yttersta för att stävja den eld han tänt. Han hade i sanning nog. Han kunde ha fordrat av människorna att de böjt sina huvuden. Vi förstår inte det här, skulle de säga, men vi ser att Daniel Skörd är trofast långt över sin förmåga. Han kommer att hålla ut till dess att hans plikt är fylld. Människorna! Han menade Maria. Men hon talade om förstklassig vård. Ester skulle inte kunna uthärda förstklassig vård. Hon bad honom ju varje natt att icke utlämna henne åt någon sådan.

— Tala inte om det du inte har med att göra, svarade han blott.

— Lennart har bett mig säga det. Och han skulle väl ha något med sin hustru att göra, om det vore rätt. Man och hustru skall man icke skilja åt.

"Man och hustru! Skall man icke skilja! Om det vore rätt!" Släta, likgiltiga ord som inte rörde vid verkligheten för honom. Stod nu Maria där i fåvitsko och krävde tillbaka åt Lennart av Daniel den arma trasan av en kvinna som endast han, endast han själv kunde klara igenom den korta tid hon hade kvar. Såg hon intet, intet i allt detta mer än hans svek mot Lennart, som var så längesen, som han glömt, som han försonade nu med sin trofasthet?

Hon kände hans förbittring och hjärtesorg som en kniv igenom sig. Hon förstod att han var inriktad som ett spjut mot målet att föra Ester igenom. Om det fanns andra hänsyn, så saknade de betydelse för honom. Ja, hon hade haft rätt påskdagen, då hon nekade Lennart att tala vid Daniel: hon var maktlös inför honom. Hon anade att honom hände något helt annat än det Lennart och hon såg för sina ögon och dömde efter. För honom var huvudpersonen i alltsammans Ester. För Ester var det Daniel, för Lennart barnen, för Maria Lennart, för Ingen Maria. Därför förstodo de inte varandras språk, kvinnan och mannen.

— Ack, Daniel, suckade hon, *måste då allt detta hända?*

De som icke förstå varandras språk kunna träffa varann hårt ändå. Hennes ord utlöste en hel bildserie för honom: det fattiga torpet med det unga strävsamma folket som bodde i fred och förnöjsamhet på Skördatorp då han kom dit, oket hon burit

hennes mun som var som ett honungsmärke, lyckan att tjäna henne, yllekoftan hon icke fick på Siffra-mäss fast hon frös, guldringen hon fick i stället, trädgården han planterat, brunnen som var torr, hostningarna som skakade en liten kropp under hans armar, en flicka som sprungit över ett plank, ett barn som föddes, ett som dog — måste allt detta hända?

— Är det bara *du* som ger mig skulden för Esters sjukdom, eller är det hela Gammalrödja? frågade han.

Maria svarade inte på detta.

"Jag dömer icke om Esters sjukdom, jag lämnar denna hemlighet", tänkte hon. Hon såg på honom och tänkte: *"Du är en lika olycklig människa som jag."* Det upptog henne så, att hon glömde att svara honom.

— Ja, nu går jag då, sade han kort, du kommer på söndag?

— Vänta, sade hon. Tag med dig de här påskaliljorna till Ester!

Han veknade något, när han såg att hon skar av alla blommorna på det vackra ståndet. Men han visste inte att det var Kas blommor han fick.

Medan Daniel var hos Maria kom Kajsa Gubbaskägg till Skördatorp. Hur kunde hon veta borta i sin stuga i skogen vid den mossiga vägen, att han var borta just den dagen? Kajsa var rädd för Daniel. Hon fruktade att han hade reda på vad som

försiggått natten efter Sigfridsmässemarknad. Att han skulle neka blankt att raka henne gjorde mindre, ty hon önskade icke längre själv att behaga vare sig Gud eller människor. Men hon var rädd att han skulle hämnas, om hon kom inom hans räckhåll. Ändå gick hon lugnt till Skördatorp den dagen. Hon ville se hur det såg ut där, och hur långt det var lidet med Ester. Hon ville förmana henne att lägga från sig ringen som han bundit henne med, säga henne att det var enda möjligheten för henne att lösas och räddas till livet. När hon misslyckades med detta och gick hemåt, tog hon sig för att gå södra vägen om Gäddsjön i stället för norra. Nu gingo Daniel och Kajsa rakt mot varann, men gumman kände ingen oro. Hon råkade heller inte ut för Daniel, ty när de båda nalkades Läppamåla från var sitt håll, vek han in på Rävagården. Han hade sett att gamle Johannes stod och påtade med en spade nere i sin trädgård. Gubben var så synbart för gammal för detta göra och han fubblade så, att Daniels naturliga hjälpsamhet tog ett språng bort till honom för att ta ett tag. "Det är rätt rörande med gamla män som planterar, det hade jag inte trott gubben om", tänkte han. Men då han förstod vad gubben gjorde, kom han av sig. Gubben hade börjat att gräva ett dike på sin mark strax innanför rågången mot Korpagården, längs nämndemansmors dyrbara olivehäck. I det nygrävda dikets kanter stretade rötter ut från båda sidor som avhuggna pulsådror. Det var oliveträdens rötter han

nu belåten högg av med sin spade, men det var också sitt eget bigarråträd han sårade, ty det hade sin gång här under jorden bort mot Korpagården. Rötterna voro så sammanflätade, att han inte kunde skilja dem åt, han fick ta det ena med det andra, men det brydde han sig inte om.

— Det är tur, sade Daniel då han äntligen fick mål i munnen, att häcken är så tät än, så inte er gåraman ser vad ni hålls med.

— Det får han la, sade Johannes. Det röre inte honom huvort jag gräver på min mark.

— Det rör honom väl, det är ju hans häck.

— Men det är fälle min mark. Här har inte växt något på mönna år för häckens skull, om du ska vetat, Daniel.

— Har det inte varit rätt gott att ha häcken ibland som skymde?

— Gott, å tjyvingen! Vad har den hjälpt för allt ont som kommit från Korpagården? Äss inte Edvin lockats med Magnus att fara av till Amerika, så hade jag haft an hemma. Då hade han kunnat ta vara på Anton. Så hade inte Anton ött mor. Nog vet jag var han fick det fyllet från då. Men min gåraman, som du sär, han lät Sven på Nabben bo kvar på sina ägor och bränna starkt, ändå han är i nykterhetsnämnden och nämndeman.

— Men nu ska ni ju sälja gården, sade Daniel. Vad ska det då tjäna till att stifta mera ofrid?

Daniel kände något den präktiga unga karl som nu ämnade djärvt stiga in i detta hie och göra

rent hus med det förflutna. Det sades att han ämnade döpa om Rävagården, föra in kraft, försona sig med Korpagården och börja ett nytt liv. Det var gott med ungdom som hade mod och starka axlar, men just därför skulle man hjälpa den, inte göra det värre, sade han.

— Ja, han har kommit så långt nu, min gåraman, så han tror han har fått mig på undantag, sade gubben. Men sen jag tatt in måg och sålt stället, så blir jag inte kvar här. Det växer ju inte för den där radions skull och lektrisiten. Grödan stannade strax ovan jord i våras och kom inte längre. Jag tänker skriva till Magnus att jag kommer till han. Han har bjutit mig mönna gånga.

Daniel tänkte på mrs Magnus och de högskolebildade barnen. Nej, det unnade han inte gubben, hur elak han var. Hans son hade mördat sin mor, han hade haft nog.

— Magnus har också haft dåliga år de sista, sade han. Där är ännu mera radio än här.

— Sa du inte själv, när du kom hem, att Magnus hade det så bra?

— Jo, för jag ville inte ut med sanningen. Men nu om ni tänker er dit, måste jag säga som det är. Fly mig spaden, Johannes.

Daniel tog spaden från gubben och gav sig att fylla igen hålet. Lyckligtvis hade han inte hunnit mer än ett par alnar ännu. Jord över de sårade rötterna åtminstone.

Under tiden gick Kajsa förbi.

"Nu har di hittat guld i Rävagården också", tänkte hon, men vågade sig inte fram att titta.

Se på henne, när hon skyndar förbi på darrande knän, böjd mot jorden som en fällkniv. Se på hennes tjocka, rynkade kjol som hon svept upp om knäna, så att man ser underkjolarnas mängd inunder. Se på hennes böjda rygg, den bruna, torra, svartådriga handen som håller om det gröna paraplyt, hennes blåvita förkläde och blåvita huckle, så djupt nerdraget, att man knappt ser näsan sticka fram. Hon är bara en handsbredd från graven och snart är hon där utan att ha tytt gåtan om människors makt över människor. Men när väktaren en dag ringer fruntimmersringning över henne som glatt sig åt så mången själaringning förr, då har Gammalrödja ingen Kajsa Dommadag mer och får heller aldrig. Nya människor skola grubbla på sitt sätt över den gåta hon icke mäktade tyda och ge sin egen tydning den form de förmå, men Kajsas skall snart vara glömd. Kanske skall någon folklivsforskare komma och få höra talas om Kajsa. Hon skall då plötsligt få ett visst vetenskapligt intresse. Men han skall aldrig få veta att hon mätte Ester, spådde hennes död och bröt sönder tre nålar över henne för att förkorta hennes dödskamp. Han skall aldrig få veta att hon sökte vinna makt över Daniel med en knapp och en ring, ty både den unga och den gamla äro för alltid tysta då, och de som ana något om vad som hände skola inte tala om det.

Ester var ofta borta långa stunder. Då voro människor som kommo bara mörka fläckar mellan henne och fönstret, då förnam hon av dem bara deras veklagan över hennes sjukdom, över att barnen voro borta, och Skörd var där, hon visste inte om hon såg det eller hörde det, men hon kände bekymmer, obehag och missnöje komma från dem. Någon kom och ville ta hennes ring, det var Kajsa, någon kom och gav henne en kudde stoppad med dun, det var farmor, eller var det tvärtom? Eller var det hennes barn farmor ville ha och hette farmor numera Beda och vem hade talat om en brunn, en brunn utan vatten, om påskliljor, om en hund som dött, eller om en hund som skulle undersöka henne och en doktor som var förgiftad av kråkorna? Ofta spelade man numera i hennes närhet, sjöng och deklamerade eller predikade. Stundom ringde klockor, det var själaringningen över Ester på Skördatorp, men det var då inte underligt att man kunde höra sin själaringning och tacksägelsen från predikstolen, sedan man nu hört av Kajsa hur de döda levde och plågade fjärdingsmans Krestina över hennes orättvist fina begravning, finare än deras som dött i en säng.

Men Ester hade också stunder, då hon dök upp

igen till ytan av sitt medvetande, då hon förstod att sångerna och klockorna kommit ur lådan bredvid henne, och att hon gärna kunde behålla ringen på fingret, ty om hon rätt toge av den, vore hon till kropp och själ, liv och egendom bunden vid den som grävt upp guldet och låtit smida den åt henne.

— Jag vill se flickorna, sade hon en gång till Skörd i en stund, då hennes krets var vidgad utöver det läger där hon var nedslagen.

Fru Beda Skörd hade ingenting emot att komma med dem. Hon visste vad hon ville för framtiden, och hon kunde gott visa fram de små flickorna, ty hela och rena och mätta, det voro de.

Men när hon kom med dem, var Ester inte riktigt redig.

— Vad du har vackra barn, Daniel, sade hon, men det är ju inte så märkligt, då de bräs på dig.

— Tykäns lilla Maj-Britt för sin egen far, i sitt eget hem? Nej, farmor får inte ta dem, sade hon till fru Skörd som just nu var röd över hela ansiktet, inte bara på näsan. Här är deras hem, och här ska de stanna.

Skörd motade fortast möjligt ut svägerskan med barnen.

— Gå ut till Lennart med dem, sade han. Ropa på honom, han är i brunnen.

Senare, frampå natten, då molnet passerat och lämnat hjärnan klar och fri, talade de om barnen.

Sade Ester: — Kunde Beda behålla barnen — om så vore?

— Ja, det tror jag nog — om så vore. Men varför frågar du det? Du är ju mycket bättre.

— Vad tror du hon toge i lega för dem — om så vore?

— Jag betalar sjuttio för dem nu.

— Betalar du det? Gud, Skörd, så vi hushållar med era pengar. Men jag vill att om jag dör, så ska Lennart betala för sina barn själv.

— Det gjorde han nog — om så vore. Men jag vill också göra något för dem. Jag hade en bok i alla årena i Amerika. Den satte jag in åtta dollar i månaden på. Det bleve inte lite till Maj-Britt och Maria.

— Åtta dullar, hur mycket är det?

— Ja, det är så där en trettio kronor.

— Det är nära på så mycket som en månadsinackordering. Varför satte ni det så där särskilt, Skörd?

— Ja, jag hade ju inga barn att betala för, jag. Men nu kunde de pengarna komma till pass. Flickorna kunde få dem som en gåva av mig. Ja, sade han beslutsamt, det ska de få. Det var riktigt, det var rätt, det var som utsett. Han blev mycket glad över den tanken. Den kostade litet på, det var ingen småsak för honom att avstå från de pengarna. Men så mycket bättre.

Ester blev ivrig. Hon ville se boken för sina ögon och hon tiggde Skörd därom. Han hade den

inte i Sverige, den var lämnad i förvar hos hans affärsombud i Windigo Lake, mr Gamble. Men det ville han inte säga Ester för att ej göra henne orolig.

— Du ska få se den, lovade han henne, i morgon. Men nu ska vi tänka ut hur vi ska göra med pengarna på boken. Tycker du inte vi ska sätta in dem på kapitalförsäkring, så att de får ut dem då de blir myndiga? Det blir en hemgift som kan duga. De blir inte sämre än hemmansägaredöttrar på det här viset.

Ester var strålande glad över denna tanke. När Skörd sade: då får du något att styra ut dem med, när de ska gifta sig, så spann hon vidare på den tanken. Fru Ester Håkansson sitter i bussen. Hon har varit på Siffframässemarken med sina två döttrar. De ha så fina, nya ringar på förlovningsfingret, båda två. De ha så mycket paket att de knappt kunde tränga sig in i bussen. Det är klänningstyg och möbeltyg och postelin och vad som. Men för den ansedda fru Håkansson och hennes rara töser makar man gärna ihop sig.

— Vi skulle ha åkt i vår bil, men far tar inte gärna ut den i det här vädret, ja. Jo, bröllopet blir i mars. Båda fästmännen tar över nya gårdar då. Det är så roligt att de få stanna i hemsocknen.

Nästa ögonblick visste hon ju, att hon aldrig skulle fara till Växjö och styra ut sina döttrar.

— Tror du Beda Skörd kan hålla bröllop för dem? frågade hon. Om så vore?

Daniel svarade inte på en lång stund.

— Det kan hon säkert, sade han sedan. Hon är mycket duktig i alla sysslor.

— Lovar du ställa om det då?

— Ja, det gör jag.

— Och se till att pengarna inte plottras bort i förväg, som du sa?

— Ja, det lovar jag. Jag ska sätta fast pengarna, så att ingen kommer åt dem förrän de själva på myndighetsdagen. Här har du min hand på det. Aj, du kramar mig så det gör ont, lilla Ester. Vad du är stark! Och så talar du om att dö!

— Vad ni är snäll, Skörd. Ingen är så snäll som ni. Mig och mina barn sörjer ni för. Men kom ihåg att Lennart måste vänja sig vid att betala för flickorna. Annars glömmer han rakt bort att han har några.

— Nej, Ester, nu ska vi inte tala så här längre. Du ska bli bra, och ta hem dina flickor, och jag ska sitta på gavelrummet och se hur ungdomen växer upp...

Kanske var detta den enigaste och lyckligaste och oskyldigaste stund Daniel och Ester hade tillsammans i livet.

En dag, det var före slåttern, då Lennart hölls nere i brunnen, fick han ett ras över sig. Det var inte dödligt, det gjorde honom inte ens arbetsoduglig, men det var en varning. Han brydde sig alls inte om den. Han arbetade icke mera så lätt som förr, han drev sig själv till arbete liksom med hårda slag. Han grävde för att han icke ville ge upp, nej, åtminstone inte ge upp detta, för mödans skull, för trötthetens skull, för farans skull också den. Han grävde de långa, ljusa morgontimmarna från tre till sju, då de där inne ännu höllo natt, då ingen kunde komma och kasta en speglosa åt honom. Han trälade med oket uppför tre sammanspikade stegar, ty han hade icke råd att hålla medhjälpare med vindspel, stjälpte spannarnas innehåll i en skottkärra, körde bort det, en kärra, två, tre, femtio, hundra, tusen. Grushögen växte på höjden och bredden till ett berg, så att dölja vad han höll på med, kunde han ju inte, men upp måste det. En gång var han nära att sluta, men då kom en morgontidig gäddsjöfiskare förbi i ottan, och han berättade om en dödsdömd fånge som i gamla tider köpt sig livet genom att gräva en brunn på en gård, där ingen fått vatten förr. Lennart begrundade detta och så fortsatte han igen. Ibland tänkte han

på vatten, ibland tänkte han ingenting, han bara arbetade som en maskin för att komma djupare och djupare. När Maria tänkte på honom, tyckte hon att hon lämnat honom i ett hål i jorden djupt nere, där det var tyst, mörkt och kallt, och där han måste förbliva.

"Jag har inte kraft att få upp honom", tänkte hon, "jag har ingen kraft mer."

En morgon hände att ett spadtag kändes tyngre än vanligt. Han böjde sig ner och tog med handen, gruset var alldeles vått. Då kände han hur kraft strömmade, brusade, forsade upp genom honom. Med tiodubblade krafter yrde, grävde, rev han upp ett litet hål i hålet, till dess under hans spadtag en kraftig vattenstråle bröt upp och steg upp om fotknölarna på honom.

Han böjde sig ner och drack ur handen. Det var vatten, levande vatten.

Det syntes honom som ett under, en gåva, en barmhärtighet, detta vatten som han trälat så hårt för att nå. Väl hade han börjat gräva på en förhoppning, men den var slut för så länge sen, att han glömt att han hyst den en gång.

Nu var verket fullbordat, när han minst anade det.

Tiden, arbetet, mödan, faran, lidandet som lågo mellan det första spadtaget och det sista, allt var bortsköljt.

Klockan var inte mer än sex, och det var tyst ännu i sjukrummet, men det tänkte han icke på.

Ester låg i sin säng med öppen dörr till köket, där Skörd sov. Hon tyckte att hon hade förfärligt tungt arbete förrätta i dag, Lennart slog gäddsjömaden och hon ryktade räfsan, men hon sackade efter för vartenda skår. Varmt var det också, utom om fötterna som voro iskalla, men det var ju inte underligt, hon gick ju och plussade i vattnet.

— Fly mig vattenspannen, sade hon till Lennart, då han kom emot henne, och det gjorde han.

— Ester, ropade han, Ester, vi har fått vatten! Hela brunnen är snart full ända opp, smaka, det är gott!

Daniel kom i dörren och gjorde ett häftigt varnande tecken, men det var för sent.

Hon slog upp ögonen och sträckte ut handen en liten smula.

Ett moln kom närmre och närmre, men ur det kom Lennart, hans ansikte blossade och svetten rann, hans tröja var nersmord, hans händer skälvde då han visade henne den stora kopparkrukan full med vatten.

Hon stoppade handen ner i den, tog upp den och sög på fingret.

Så såg hon upp på honom och han på henne. De smålogo mot varann. De voro båda tillbaka i den första tiden på Skördatorp, den tiden innan allt kom. De hade talat ofta om den stora stund, då de skulle hämta vatten ur sin nya brunn. Nu var den inne, och de möttes i leende över denna uppfyllelse och lycka.

Ester hade fått sin brunn, hon hade fått den av Lennart. Hon var löst till sist.

Det var Daniels tur nu att stå bredvid, att vara glömd. Men han tänkte inte på det i detta ögonblick, även Daniel glömde Daniel. Han var glad även han, en gärning var fullbordad i segt tålamod och styvt, hårt, outtröttligt arbete. Många generationers fåfänga strävan hade krönts av seger. Skördatorp hade lyfts upp i en ny värdighet, det gick in i en ny tidsålder, det hade fått sin brunn.

Nästa ögonblick gick han mellan Lennart och Ester. Han stod länge över henne med sin hand på pulsen. Hans bättre tränade öga såg hur blodet sjönk. Pumpverket gav till känna att det snart icke orkade mer, varje slag kostade kval och möda.

Det höll ändå på ännu några timmar, ansträngt och med långa, djupa suckar, höll upp, arbetade igen ett tag, höll upp, tog ett slag, åter ett...

Men Ester var för länge sedan borta. Det var icke hennes kval, hennes möda eller suckar. Drivande töcken hade förmörkat allt omkring henne, lyft henne från pumpverket och tagit henne med sig.

Hon kom aldrig igen, det man vet.

V.

DET ÄR MULET MEN SVALORNA FLYGA HÖGT

Ett friskt och välvuret träd som gav skugga och lä åt ett hem, lämnar stort tomrum då det fälles. I tomheten och vantrevnaden frestas man tro att husets vård haft sitt bo i trädet och flytt sin väg med all trivsel och lycka från gården.

Men ett annat träd som övergivits av sin livskraft och står där länge grått och risigt innan det fälles, det glömmes fort. Även lättnaden att slippa se det har en snabb övergång. När dess ved är bränd på härden, minns man ej mera dess plats.

En matmor som dör mitt i sin gärning, skall man länge sakna i var vrå och var timme på dagen. Om hemmets hemliga kraft låg i hennes händer, hennes ögon och leende, och om ingen är redo att överta den och nyttja den vidare, då faller det hemmet sönder. Men var husmodern länge maktlös innan hon dog, både att se, att le och att arbeta, då är denna sönderfallandets process fullbordad långt före hennes uppbrott. Eller också har hemmet redan inrättat sig utan henne, fördelat hennes plikter på andra. Det var den första döden och den vållade sorg och bekymmer, men vid den andra döden blir man bara glad. När det döda trädet fälldes, sade de omkringstående: så gott att det kom bort, det tog bara plats. Vid husmoderns andra död säger

man: så skönt för henne att få sluta. Men man menar samma sak. Och det sista hon, innan yxan sättes till roten, vet med sitt vissnande medvetande i sin vissna lekamen det är att hennes eftermäle blir: så skönt att hon fick sluta.

Även Ester hade vetat detta. Ofta hade hon sagt: "Snart slipper ni att passa mig och stri över mig. Så glada ni ska bli och så fort ni ska glömma mig. Då kan ni flytta hit ner i stugan, Skörd, men röka bacillerna först!

Och som hon sagt, så blev det, fast det kunde ingen ana på begravningsdagen.

Då Ester en söndagsmorgon fördes ut ur sitt hus, fälldes många tårar, så många att den mest anspråksfulla själ kunde varit nöjd.

Det var visserligen sant att karlarna mest höllos kring Lennarts brunn, medan de väntade på frukosten och sedan de ätit och druckit. Men det var inte av likgiltighet, ty de tyade liksom inte att se henne i kistan eller se på de små flickorna i vita klänningar med krusflor.

Kvinnorna gräto i stället så mycket mera över henne, där hon låg i sin kista, full av nattvioler och själv lika grönvit som de.

Det var Daniel som bäddat kring henne med nattviol. Han kände sen sin barndom alla dess hemliga tillhåll i den fuktiga ängen nere vid Gäddsjön. Han plockade dem åt henne en kväll, när de redan börjat dofta så starkt att de liksom ropade på honom: här är vi, kom hit.

Om han icke upplevt denna ensamma timme med Ester och nattviolerna, så skulle han aldrig kommit på den tanken att Ester borde läsas ut ur sin gård med den segersång och sorgesång vid en gammal kvinnas död, som han hade i mrs Carlsons avskrift bland sina papper. Men i den stunden kände han i sitt hjärtas upprördhet och ömhet, att där skulle höjas en hymn till hennes arbete på vilket hon stupade. Han tänkte icke på att hon var för ung, ty han hade ju sett henne genomlöpa ett helt liv och bli en gammal kvinna inför hans ögon.

På begravningsdagens morgon var han redan litet osäker och skyggade. Han såg karlarna stå där och titta på Lennarts verk och prisa denna mannagärning. Hans eget verk — det låg i sin kista. Kontrasten pinade honom, han skulle helst velat hålla sig undan tyst som en gäst bland de andra gästerna, eller sköta kannor och flaskor som den av de sörjande anmodade värden för dagen. Men han kunde ju icke svika Ester, det skulle varit som att beröva henne en heder hon redan fått löfte om, när han bäddade om henne.

När kistan skruvats samman och stod utanför dörren, när klockaren sjungit: "Sänd, Herre, dina änglar ut!" steg han därför fram med sitt papper.

Alla sågo undrande på honom och förvåningen växte, när de hörde anslaget. Men snart glömde han dem han hade omkring sig, och snart glömde de också vem det var som förmedlade dikten åt dem.

— I förrgårs morse, läste Daniel,
såg Gud ner från sin stora, höga himmel,
såg ner på alla sina barn.
Hans öga föll på syster Carolina
som vred sig på sitt plågoläger
och Guds stora hjärta rördes av medlidande,
av hans eviga medlidande.

Gud lutade sig mot tronens ryggstöd
och befallde den stora ljusa ängeln på sin högra sida:
"Kalla hit döden!"
Och den stora, ljusa ängeln ropade med en röst,
som dånade som ett åskslag:
"Kalla hit döden! Kalla hit döden!'
Och ekot rullade längs himlens gator,
tills det nådde den skuggornas plats där
Döden väntar på sin bleka, vita häst.

Döden hörde kallelsen.
Han sprang upp på sin snabbaste springare,
vit som ett lakan i månljuset.
Uppför den gyllene gatan galopperade Döden,
och hästens hovar slogo eld mot guldet, men de gjorde intet ljud.
Upp red Döden till Den Stora Vita Tronen,
och väntade Guds befallning.

Och Gud sade: "Rid ner, Död, rid ner,
rid ner till Savannah, Georgia,
ner till Yamacraw,
sök rätt på syster Carolina.
Hon har burit dagens hetta och tunga,
hon har arbetat länge i min vingård.
Hon är trött och förträlad,
rid ner och för henne till mig.

Och Döden sade inte ett ord.
Men han löste tyglarna på den bleka, vita hästen,
han satte sporrarna i dess blodlösa sidor.
Och red bort.
Han red bort, han red nerför himlens pärlegator,
förbi solar och månar och stjärnor,
red Döden,
han red fram,
och skummet på hans häst stod som en komet i skyn.
Blixtar flammade i hans spår,
han red fram och kom rakt på målet.

Medan vi vakade vid hennes bädd,
lyfte hon sina ögon och såg.
Hon såg vad vi icke kunde se.
Hon såg den urgamla Döden.
Hon såg den urgamla Döden,
kommande som ett stjärnskott,
men Döden skrämde inte syster Carolina,
henne var han en välkommen vän.

Hon viskade till oss: "Jag går hem",
och hon log och slöt sina ögon.

Och Döden tog henne som ett barn,
hon låg i hans iskalla armar,
men kände alls ingen kyla.
Och Döden började rida igen,
upp över Aftonstjärnan,
bort mot Morgonstjärnan,
in mot salighetens glittrande sken,
fram till Den Stora Vita Tronen.
Och där lade han syster Carolina
i den kärleksrika famnen hos Jesus.
Och Jesus torkade hennes tårar
med sina egna milda händer.
Han utslätade rynkorna från hennes ansikte,
och änglarna sjöngo en liten sång.
Och Jesus vaggade henne i sina armar,
sjungande oupphörligt:
"Vila nu, vila nu,
vila, vila, min moder."

Det sista hördes icke av de längst bort stående, ty så högt gräto kvinnorna. Kvinnohjärtan i Gammalrödja, Småland, ha sina beröringspunkter med gamla negertanten Caroline i Savannah, Yamacraw. Maria grät, Esters mor och systrar gräto, barnmorskan som gick med dragplåster för kräfta och den förträffliga, äregiriga fru Beda Skörd gräto också. Detta var något annat än att huggas ner som ett

visset träd och bäras bort som ett glädjelik av anhöriga med lätta hjärtan. Det tillfredsställde deras hemligaste längtan och lindrade deras hemligaste sorg, när de hörde hur den barmhärtige Herren Gud lät hämta en av dem efter dagsverkets slut och lade henne i armarna på den ömsinte, sonlige Jesus, som vördnadsfullt slätade hennes rynkor och höll av henne för det arbete hon gjort. Ja, det var något annat än den där psalmen 612: "Verket är icke färdigt, ens när du hembud får." Det var för väl, att den bara stod i nya psalmboken, ty de ville att verket *skulle* vara färdigt, så som det var i denna sköna sång. I den stunden älskade de alla Daniel och förlåto honom allt. Han hade något som deras kärar icke hade, han visste något som deras kärar icke visste, trots allt.

Sedan de hämtat sig litet, höllo kvinnorna en viskande överläggning och skickade så fram den gamla lärarinnan vid kyrkskolan, hon som nu fått pension och en reservoarpenna i avskedsgåva av avgångsklassen. Hon utbad sig versen av Skörd för att skriva av den åt alla de kvinnliga begravningsgästerna och lovade dyrt att snart lämna igen den. Men Daniel som redan träffats av bakslag på sin rörelse gav henne den helt vårdslöst: — Den behöver fröken inte lämna igen, sade han.

Lärarinnan håller säkerligen på och gör avskrifter än. Ty alltsomoftast dör där en hustru i Gammalrödja som förordnar på sitt yttersta att hon vill ha Estera vers till vedkastapredikan.

Det var Marias givna söndag för nattvardsgång, men hon hade tänkt att avstå och följa med begravningsgästerna tillbaka till Skördatorp. Och så hände, att hon plötsligt ändrade sig och reste sig ur sorgebänken, trots att fru Beda Skörd gav henne ett varnande tecken. Det var då den sista ringen gick fram till altaret.

Prästfrun satt i sin bänk och beskådade i dag med samma gripenhet som alltid hur familjerna kommo ut från mans- och kvinnobänkarna och förenade sig på gången, far och mor, söner och döttrar, för att svartklädda och vithandskade gå fram till altarbordet. Där var så många vita, fromma, vackra, gamla huvuden, så mycken allvarlig, ungdomlig följaktighet.

I dag såg hon utom familjerna som följdes åt, även tre ensamma personer gå fram i sista ringen. Det var Johannes i Rävagården, det var lärarinnan i Åskefällan, som man var rådlös för numera, och det var en främmande, hemlighetsfull karl som dök upp ur det okända och lade sig bredvid Maria. Han blev liggande länge med huvudet i händerna medan kyrkan tömdes, därför kom hon särskilt ihåg honom.

Maria hade drivits fram till altaret av en stark längtan, såsom en sökande, såsom en stadd i nöd. Men hon kände sig icke tröstad, icke hjälpt. Hon besvärades av den främmande karlen som pressade på därför att det var trångt där framme, och hon led av att icke kunna glömma detta obehag i en

helig stund. Ännu mera nedstämd än förut, haltade hon ner till Skördatorp och hämtade de små krusflorsklädda flickorna tillbaka till Ljungheda. Fru Beda Skörd var värdinna vid middagen och hade icke tid med dem.

Maria hade ferier nu. När måndagsmorgonen kom efter begravningsdagen förblev allt stilla uppe vid Åskefälla skolhus, ingen ringklocka, intet tramp av små fötter, intet kvitter i förstugan, ingen psalmsång, ingen morgonbön.

Maria leddes vid efter arbetet som tvang henne upp om morgnarna. Denna måndagsmorgon var det så svårt att komma sig för. Inte hade hon att uträtta mera. Nu var det för sent att göra något för den stackars skrämda, vilsekomna, unga människan som icke orkat med livet mellan de två männen, som famlat ner i döden utan hjälp av ett givmilt hjärta, nej, men varför tänker jag så, hon hade ju Daniels.

Även Esters små flickor voro ju omhändertagna. Och Lennart? Ja, han hade sagt, då de togo farväl i går: — Oroa er inte mor, är ni redig. Vila er nu i ferierna. Jag redar nog upp mitt själv. Han var så säker nu, sedan han fått vatten i sin brunn ...

Även om man inte har något alls i vida världen som kallar på en, så får man ju inte bli liggande för det. Maria drev upp sig själv, klädde sig och

gick och stökade i lägenheten. Medan hon kritade spisen, kom hon ihåg något.

"Jag har en sak till att sköta om", tänkte hon, "Daniels grav."

Ångerfullt mindes hon att hon de sista åren skött den blott nödtorftigt, och att hon denna sommar icke varit där en enda gång. Hur kunde det vetta? Hade hon glömt sitt barn? Var det därför att Lennart så helt tagit den dödes plats, att hon knappt kom ihåg att hon haft en son? Eller var det av skrämsel, av skygghet inför minnen som voro outhärdliga?

Hon visste det icke, men *det* visste hon, att nu var den lille döde återkommen till henne; hemlighetsfullt som döda komma och gå. Han var en särskild liten varelse nu med en egen liten vanvårdad grav.

Det tog två timmar för Maria att krita spisen. Därför beslöt hon att skjuta upp besöket vid Daniels grav till nästa dag, då hon orkade bättre.

Frampå kvällen kom Erik i Korpagården med hennes post som han brukade. Han var full av nyheter. Inbrott hade förövats i kyrkan, nattvardskärlen voro stulna. Han själv med flera omdömesgilla personer misstänkte svårt den okände mannen som legat så länge vid altarringen i bön. Hur kunde också kyrkoherden ge nattvarden åt okända personer? Erik skulle nu hem och skriva en stor korrespondens härom till sin tidning. Han var så

upptagen av detta nöje, att han icke märkte att Maria blev alldeles grå.

— Lärarinnan låg ju närmst invid honom, tyckte jag mor sa. Hur såg han ut? Lärarinnan kan väl beskriva hans profél? Var han stor och grov, ella var han liten? Hade han svarta kläder?

När Erik i Korpagården inhämtat det lilla lärarinnan hade att säga, sprang han sin väg och hon låste efter honom mot sin vana. Sedan hände helt enkelt, att hon sjönk i knä och icke kunde resa sig mera.

Efter ett par timmar hasade hon sig bort till sängen. Där låg hon slagen i fyra dagar, kanske var det fem, det visste hon inte. Erik kom med den tidning där han skrivit om den märkliga nattvardsgången, men då huset var låst och ingen svarade, antog han att hon var borta, som ofta hände. Han nämnde hemma att lärarinnan gett sig av till Ljungheda igen, och så tänkte ingen i Läppamåla mera på henne. Hade man anat att hon låg sjuk, så hade man säkert hjälpt henne med mat och städning, och barnen hade kommit med blommor och bär som de gjort en gång förr, den enda gång, då hon legat sjuk på alla åren.

Men nu visste ingen om förhållandet mer än kråkorna och de spridde det blott i sina kretsar. Människorna kalla dem näriga och tjuvaktiga, men Åskefälla kråkor åto dock icke upp morellbären ensamma som en närig människa skulle gjort. Ädelmodigt läto de utgå bud vida i omnejden och drogo

samman till stort möte. I sin säng kunde Maria se deras skuggor över väggen, när de flögo av och an förbi fönstret mellan henne och solen. Hon kunde också höra deras kra kra som hon avskydde, ty de höllo sommarläger med flyguppvisning av årets ungar och voro mycket högljudda. Först när de rensat träden rena från bär, blev det alldeles tyst på Åskefällan.

Maria sade icke: "jag är sjuk, jag måste skaffa hjälp och få hit doktor och medicin". Hon tänkte bara: "Jag är slagen av en förbannelse, så att jag inte kan gå och inte ens hålla en skopa vatten." Timme efter timme, hela tiden, oavbrutet, var mannen som stulit nattvardskärlen närvarande och kunde icke jagas bort. Minnet av att de legat sida vid sida vid altarringen var nästan icke att uthärda.

"Du kan väl begripa att det är något lojingen vill åt på Åskefällan, efter han måttar hit jämt", hade Kajsa sagt, när Maria sökte platsen. Hon kom ihåg det nu.

— Varför skulle det vara *jag* som fick honom vid min sida? Varför, varför, varför?

Det var för mycket.

Så hade hon alltid sagt, varje gång, alltifrån luffaren och vidare genom livet.

Men ingenting får vara för mycket.

Den som icke orkar stå för det som är för mycket, får ha det så och falla.

Genom dag och natt grubblade hon på den mannens hemlighet. Vem var han, varifrån kom han,

var var han nu? Hur var det möjligt att detta kunnat hända med honom, med henne? Borde icke den andakt som vilade över den heliga platsen sen hundra år ha rört honom och vänt honom från hans uppsåt? Varför steg inte en erinring upp i honom om hans första nattvardsgång?

Hon mindes en fjärran dag då hon förnummit sig själv så full av kraft att hon haft till övers för mannen med kräfta, för fjärdingsmannen, det gamla prästfolket, Skördatorpsfolket, Daniel, alla, alla. Hon mindes den dunkelt som man minns en gnista som lyst i mörkret och slocknat. Det enda hon ännu visste om detta, *som dock hade hänt,* var att hon förnummit sig själv som en bärare av bud den dagen. En seger och en kärlek hade strukit igenom henne då, som kommit henne till godo, liksom döden och kylan nu kommo henne till ondo.

"Hade jag kommit nära mannen den söndagen, då hade han aldrig kunnat stjäla nattvardskärlen", tänkte hon. Men vad skulle han kunna få för hjälp av oss som lågo där vid hans sida? Vilken hjälp av mig stackare i min kraftlöshet och rädsla eller av Rävagårdsbonden och nämndeman i Korpagården, som bara tänkte onda tankar om varandra?

På femte dagen kom länsman och drev upp henne. Han var mycket arg därför att han blivit visad ända till Ljungheda av Erik i Korpagården, när hon ändå var hemma i sin säng. Tjuven var spårlöst försvunnen, varnad förstås, sade länsman bittert, av skrivarpacket. Rättvisans signalement var

svagt och motsägande, och Maria skulle nu ge ett bättre.

— Varför vill lärarinnan icke ut med språket? Vill hon inte hjälpa till att fånga en så nedrig människa?

— Det finns inga nedriga människor!

Då förstod han att hon var illa sjuk.

När han anmälde detta i Korpagården, lagade den snälla nämndemansmor genast till en soppa för att gå på sjukbesök. När hon var färdig och begav sig av, mötte hon Maria. Hon var avfallen, yr i huvudet och svag på benen men hade intet val än att ge sig i väg till Skördatorp i alla fall.

Ty det är ju klart, att när möllaren, som suttit sysslolös hela dagen och låtit dagens ljus och vattnets kraft rinna bort, äntligen fram mot kvällningen sedan vattnet sjunkit i kvarndammen, får syn på alla säckarna med säd som skall malas, då störtar han i väg för att tillvarataga den sista flyende minuten av ljus och kraft. Då släpar han med övermänsklig styrka in sädessäckarna, då fäller han dammluckan och sätter hjulet i gång.

När Maria hunnit fram till den sjuka punkten i själva märgen av sin varelse, den feghet inför livet, ur vilken alla dess nederlag läto sig förklaras, då skedde den slutliga uppgörelsen med lärarinnan i Åskefälla skolhus. Med detta var denna person avklarad, hon var sådan och det vore förmätet av henne att kräva en mening i sitt lidande, ett sammanhang och en belöning.

Men livet skrider. Det finns även på andra sidan denna dödens erfarenhet. Det låg där med sina knutar och frågor och avgöranden som stodo för dörren.

Det var oriktigt, insåg hon nu sedan hon kommit på andra sidan sitt eget nederlag, att det icke fanns mera att göra än klippa gräset på Daniels grav. På Skördatorp måste en uppgörelse ske, och innan den träffades mellan de två männen, måste de veta att hon var villig att söka kyrkskolan och ta hand om Esters små flickor. Om det gjorde saken lättare på något sätt, ville hon även uppge sitt hem och bo på Skördatorp. Då behövde Daniel och Lennart icke strida om vem som skulle betala de sjuttio kronorna i månaden hos Beda Skörd, för hon själv skulle ingenting ta. Gamle kogubben Jonas kunde väl vakta lilla Maria en vinter, innan Maj-Britt blev gammal nog att anförtros denna uppgift. Eller man kunde städja en liten nykonfirmerad tös som inte begärde någon stor lön likt Maria själv en gång...

Maria fick Erik i Korpagården att skjutsa sig till Skördatorp. De kommo fram på eftermiddagen, men funno ingen människa hemma. Då de tittade in i rummet, där Ester bott och dött, sågo de att två stora koffertar stodo mittpå golvet med uppslagna lock.

Maria anade att hon legat sjuk för länge.

— Var så beskedlig, Erik, och kör mig till Ljungheda, bad hon.

Då de körde uppför allén till Ljungheda präst-

gård mötte de en bil. Maria vaknade inte till förrän i sista stunden men hade likväl en bestämd känsla av att det var Daniel som sett på henne. Hon försökte hejda Erik, men han hörde ej. Nästa minut var hon framme vid arrendatorsbyggnaden. Där blev hon älskvärt mottagen av fru Skörd men ingenting nämndes om att Daniel varit på besök, ehuru en bricka stod framme med konjak. Maria undfägnades även, ja, fru Skörd släppte henne ej innan hon pinat i henne den första måltid hon intagit sedan begravningsdagen, då hon heller ingenting ätit. Erik började bli otålig, ty han skulle i väg till en Esselufest, och det var av rena hyggligheten han kört till Ljungheda, därför att lärarinnan var så ivrig. — Jo, Erik, jag är färdig nu. Det ska inte ta två minuter att hälsa på de gamla.

I prästgårdens förstuga träffade Maria på fru Helena som kom emot henne med två röda fläckar på kinderna.

— Arrendatorn är inne hos Elias, sade hon. Jag hörde det var fråga om borgen för ett lån ifall han skulle köpa broderns ställe. På tiotusen kronor! Nu tänkte väl Elias slarva bort slanten hon skulle haft i sitt änkestånd!

— Ja, ofelbart! sade Maria och skyndade bort till kyrkoherdens dörr. Där mötte hon arrendatorn som glad kom ut med ett löfte.

— Nej, se Maria, sade kyrkoherden med sin darrande gamla röst, då kom hon som efterskickad. Det var något jag ville tala med henne om.

— Ja, det skulle bestämt kyrkoherden ha gjort, innan kyrkoherden lovade att skriva på för tiotusen åt arrendatorn. Maria var så ivrig att hon darrade, hon med.

— Nej, jag tänker inte på lånet, det är en världslig sak, fast jag för Georgs skull inte gärna vill förlora så stor summa. Det är något annat jag ville fråga Maria, jag har tänkt det mer än en gång, men skjutit upp. Och nu är jag för gammal att dröja längre.

— Ja? frågade Maria skälvande av otålighet.

— Hur har Maria det med sin salighetssak? frågade den gamle mannen och såg henne djupt in i ögonen. Det var en blick, inför vilken många människor slagit ner sin, men Maria gjorde det ej.

— Jag har ingen salighetssak, sade hon.

— Mina bedrövliga aningar besannas då, sade kyrkoherden. Sitt ner, Maria, jag vill gärna tala med henne om denna viktiga angelägenhet.

— Jag har inte tid i dag, sade hon. Om kyrkoherden inte vill återta det löftet och skriva på åt Lennart i stället, så måste jag försöka få ihop tiotusen på något annat håll och fara till Skördatorp med. Förlåt mig! Det är brått!

— Ja, jag kan inte bryta mitt löfte, sade kyrkoherden bestämt. Innan han hunnit besinna sig vidare, var Maria försvunnen, och från fönstret såg han hur en bil satte i väg.

— Kör till telefonstation, sade Maria.

Hon ringde upp Askenäs. Baron Ramsay var ju

icke hemma, tyvärr, tyvärr, ja, så fick hon be att få tala med baron Douglas. Hon kom i detta ögonblick alls icke ihåg kråkorna, Ka och polemiken i tidningarna. Den unge baronen störtes av ringningen mitt i författandet av ett valupprop för en spränglista med hans eget namn. Han lyssnade med största förvåning till Marias bön att hjälpa Lennart, hans läskamrat.

— Skriva på ett lån? Nej, varför i all världen skulle jag göra det? Vad har jag med Skörds och Håkanssons affärer att göra? Jo, det medger jag, det vore ju rätt att Håkansson fick behålla stället, sen han grävt brunn, efter vad jag hört. Men då får väl Skörd ge honom drägliga villkor. Vill han ha pengar på bordet? Ja, det kan jag förstå, det kunde jag också vilja ha.

— Ursäkta, men pengar på bordet, det *fick* baron Ramsay för Skördatorp.

— Jaså? Ja, förlåt att jag har lite bråttom, fröken. Medan jag kommer ihåg det: fröken får ett upprop endera dagen, som fröken kan läsa och sen skicka tillbaka till mig undertecknat. Det är det minsta fröken kan göra mig efter allt obehag jag hade för den där fördömda hundhistorien.

När Maria ringt av, tänkte unge baron för sig själv: jag borde väl ha gett henne idén om ett egnahemslån. Men han visste inte varifrån hon ringt. Nå ja, hon träffar väl någon vettig människa!

Erik satte av Maria vid Ljungheda kyrka, varefter han for vidare.

"Skall jag gå till Daniels grav nu?" undrade hon, men slog det ur hågen. Hon måste ju till Skördatorp och få Lennart i tal, få Skörd i tal, erbjuda sig att flytta till Skördatorp, se till om den olyckan kunde avvändas att Lennart bleve av med sitt hem och sitt arbete.

Hon gick ner dit för andra gången, men fortfarande var ingen hemma. Hon gick nu runt huset och såg in i köket, där hon såg två högar av disk, den ena Lennarts förstås och den andra Daniels. De hade blivit öppna fiender tydligen. Hon satte sig under päronträdet att vänta och var så försjunken i bekymmer och planer, att hon först långsamt blev medveten om en oro, ett buller, en klagan i närheten.

Till slut fattade hon att det var djuren. Det var kreaturens suckan som kom från ladugården. Lennart hade gått och lämnat sina djur, lämnat dem bundna i ladugården!

Hon skyndade dit.

Rassel av kedjor, stampningar, suckan och rämande, missnöje, lukt, vantrevnad, vanmakt, övergivenhet mötte henne. De klavbundna nöten kastade sig oroligt i sina kedjor, småkräken grälade inbördes. Alla voro smutsiga, nersmorda och svultna.

"Det är kreaturens högeliga åstundan att bliva fria från förgängelsens träldom."

Maria var inte van vid ladugårdsarbete numera, men aldrig låg väl en uppgift mera klar än här. Maria tog sig för att stilla djuren, och bara de

märkte, att någon var kommen att sörja för deras behov, blevo de lugnare. De fattade, att hon icke på en gång kunde mjölka och vattna, att hon måste ta dessa åtgärder en efter en.

Det började redan skymma mot sommarnatten, då Maria var färdig. Skördatorp var alltjämt öde och tyst.

"Ja", tänkte hon, "då har jag ändå ingenting mer att sköta än Daniels grav. Jag kom för sent."

Långsamt lämnade hon stället och gick bort till kyrkogården. Hon var dödstrött nu.

Efter begravningen började livets vardag på nytt. Lennart brukade stanna och se på Skörd när han gick förbi päronträdet. Antingen han gick ut till slåttern med lie och brynsten eller kom hem från den så låg Skörd på samma sätt. Morgonen efter begravningen spände han upp en hängmatta i päronträdet, och där låg han och sov tre dygn i sträck. Han orkade inte stiga upp och koka litet kaffe, han hade en stor klunga bananer bredvid sig och dem åt han sovande.

Inte ens ljudet från lien som bryntes eller hästen som gnäggade väckte upp honom till hans plikter mot sitt ställe och mot skörden.

"Han bryr sig inte om stället", tänkte Lennart. "Han har aldrig gjort det. Det var bara min hustru han ville åt."

Daniel såg mycket sliten ut då han sov. Huden låg alldeles torr över kindknotorna och veckade sig djupt vid munnen. Lennart som själv slet genom halva nätterna borde ha förstått att Skörd var alldeles uttröttad av vaka. Men det gjorde han inte. Han tänkte bara: "Nu ligger han och sover ovanpå sitt verk. Han skulle tvunget ha henne, och se nu hur mycket han sörjer henne!" Lennart kunde icke förbinda någon svaghet med denne man som var

så mäktig att sprida omkring sig välsignelse och förödelse.

Fjärde dagen väckte han Daniel, och det ganska hårdhänt.

— Vi skulle väl reda upp oss emellan, sade han. När ska brunnen stensättas? Vem är det jag går och sliter här för, och vad skall jag ha för det?

— Låt mig vara ett par dar till, bad Daniel. Ja, jag vet att du har väntat länge, men töva bara ett par dar till. Och så vände han sig bort från Lennarts åsyn.

När Lennart försvunnit neråt klöverträdan, steg han emellertid upp. Han gick in i stora rummet, som nu blivit en ungkarls rum med pipor, tobaksaska, stövlar, papper och tidningar. Där letade han fram en packe av *The miners news* och *The northern miner* som samlat sig under Esters sjukdom. Han förstod nog att Lennart tyckte på hans lättja, där han själv svettades med slåttern, men han förhärdade sitt hjärta mot hans stumma krav på hjälp. Han hade burit dödsoket åt Ester, han hade torkat sjukdomssvetten av hennes kropp, ljugit bort hennes rädsla, hundra gånger brutit av sin sömn vid det svagaste rop från hennes läger. Han hade fullgjort ett tungt dagsverke. Han visste att allt Lennarts slit och släp var ett intet däremot. Det var visserligen tungt att gräva en brunn, men det var tyngre att gräva en grav. Hade inte Lennart fått hennes sista leende till belöning?

Lennart kunde visa på sitt verk och säga: här

är en ådra med levande vatten. Daniel hade ingenting annat att visa än en grav som gömde en död kropp. Han kom inte alls ihåg eller brydde sig inte om, att den döda kroppen även betydde en förlust för Lennart. Han kom inte ihåg att det levande vattnet sprungit upp på hans egen mark.

Men trots allt som varit eller på grund av allt som varit, njöt han outsägligt av att läsa guldtidningar. Han fick liksom nytt liv och trötthetten vek, medan han sög i sig alla nyheterna från guldistriktet. De flesta voro från våren, från guldlandets högsäsong, då expeditionerna rustas ut, då fynden göras, och då man galen av spänning skickar efter en geolog att meddela om man är mångmillionär eller kanske bara engångsmillionär eller en fattig, lurad fan.

Daniel var ju långt från allt detta nu, men det var ändå härligt att uppliva minnet av den värld där han levat. I dessa facktidningar fanns ingenting om kvinnor, nattsvett, blodiga upphostningar och moraliska krav.

Han eldades redan av namnen på gruvorna medan han läste noteringarna på guldbörsen.

Alconda, Algonquin, Argonaut, Capitol Silver, Corona, Gold Hill Mines, Kirk Gold Belt, Manitoba Basin, Moneta, Towagmac, West Dome Gold, Big Missouri, Nipissing, Miranda — alla dessa namn klingade skönare i hans öron än något kvinnonamn i världen, även Ester.

Han följde namnens långa rad med fingret och

såg hur guldbörsen inregistrerade gruvornas stigande, stabilisering och fall eller plötsliga upprättelse igen vid nya oväntade fynd. Han läste om vilda upptäckter, om andlös väntan på geologernas dom, om förhoppningars uppfyllelse långt över förväntan, hemska farhågor för bakslag, förtvivlade aktieägares ångest i frågespalten, och direktörernas försök att lugna, släta ut och uppehålla anseendet med stolta utdelningar. Han läste om de djärva vinterflygexpeditionerna som tävlade med varann om att först slå ner på de slumrande möjligheterna i The Barren Lands.

Så som Daniel en gång sett det framtida Skördatorp hägra för sig, så såg han nu en vision av ett snötäckt land utan landmärken och gräns, svept i salt dimma, slutande i blåvita avstånd. Men denna snö, denna dimma gömde alla möjligheter, och dessa avstånd lovade en evig fortsättning. Han såg för sin syn ett land där våren kom och floderna lossnade, där snön smälte och skogarna blevo tillgängliga för sökaren. Under denna mossa, just här, kunna ligga de vita stråk av urberget som föra guld, vem vet hur rikt, hur djupt, hur vida! Jag sätter min fot här och säger: detta är mitt. Guldets lag ger upptäckaren sin rätt, man äger det man äger utan sura miner från andra, på sin höjd riskerar man en kniv i veka livet från rivalen, ej mer.

"Här är den fullkomliga friheten från de trådar som människorna spinna om varann", tänkte han, "hur kunde jag nånsin lämna det? Och varför har

jag varit så försiktig, varför gav jag mig inte ut i äventyren förr, jag som andra, ut med en hacka och en karta och ett tält?"

Medan Daniel låg där och läste, kom bud från handlarns att han hade telegram att ta emot. Det var den snälla fröken på Växjö telegraf. Hon började med en ursäkt och läste sedan upp för honom följande: "you are a damned fool".

— Ja, det är nog så riktigt så, sade Daniel hövligt och tackade.

Detta var det svar han fick från sitt affärsombud mr Gamble på sin begäran att få sig tillsänd åttadollarsboken till Esters flickor. Han hade inte hunnit hem, förrän det kom bud på nytt. Åter ett telegram från mr Gamble: "have the big thing Windigo Lake invest all ready money opening share gamble".

Daniel funderade inte många sekunder. — Kanske jag kan svara med detsamma? frågade han. "Coming instantly." Ja tack, fröken, så var det inte mer: instantly, ögonblickligen, förstår fröken.

Daniel trodde absolut på denne Gamble. Han kunde ju nu på noteringarna avläsa vad han förlorat genom att icke följa hans råd att behålla sina aktier i Nipissing. Han hade sålt dem för fjorton cents, nu stodo de i tio dollars och gåvo sexton procent på denna summa. Vad har jag gjort i stället? Lagt mina pengar i en stenbacke, en grav.

Det var Daniel Skörd som blivit väckt av Lennart när han sov under päronträdet på sitt ställe Esters-

borg, Gammalrödja, Sverige. Men mr Dan Shird of Windigo Lake, var det som nu öppnade sitt kassaskrin, genomgick sina räkenskaper, adderade ner sina utgifter, med rynkad panna begrundande den stora siffran femtontusen, låste skrinet, slog i tidtabellen och gick att söka upp Lennart på trädan.

Lennart såg honom komma, och det gav till en stöt inom honom. Nu skulle hans öde avgöras, det förstod han. Han hade sitt förslag färdigt själv, han ville arrendera Skördatorp på fem år med alla byggnader, med allt utrymme, ägorna, skogen, betet, alltihop. Femhundra kronor om året kunde han nog komma ut med, och det bleve skälig ränta på Skörds pengar.

Men Skörd måste bort. De kunde inte vara under samma tak. Han var så rädd att Skörd ville sova för alltid under päronträdet.

Skörds fråga överraskade honom därför: — Är du färdig att köpa Skördatorp med detsamma?

— Ja, sade han och drog lite på det, ja, så medsamma... Vad vill ni ha för det?

— Jag vill åtminstone ha trettontusen kronor.

Daniel tyckte det var ett hyggligt pris i betraktande av att han nyss fastslagit att han kostat på stället tvåtusen kronor utom köpesumman. Men Lennart kände denna summa som ett slag i ansiktet.

— Ni har ju bara gett tolvtusen! sade han.

— Om det vore rätt, så skulle jag ta fjortontusen, sade Daniel. Jag kan tala om för dig att jag gjort en trädgård och gärdat in den, byggt hönshus

och köksförstuga, rödfärgat lagårn, skaffat virke till inredning av gavelrummet och...

— Brunn, sade Lennart. Jag förstår att det är skäligt att jag betalar för brunnen ni grävt.

Det var som om all retlighet och fiendskap de under månader samlat på nu med en gång bröt fram i snabba, hetsiga stötar.

— Kom du med din räkning för brunnsgrävning! sade Daniel hetsigt. Då ska jag ge dig räkning tillbaks på doktorn och medicinen och bäcken och resårmadrass och desinfektionen!

— Men om jag skriver upp brunnen och daglön för allt arbete jag gjort sen ni köpte det här stället och superfosfat och kali och stallgödsel och säasäd, så kanske jag ändå har en del till godo, sade Lennart.

— Men så är det inackorderingen jag betalt för dina barn.

— Ni for av med dem utan att ens så mycket som säga mig till, passade på när jag var borta. Mor ville ställt fruntimmershjälp åt dem men det passade er inte, ni ville bedriva ert ostörd, och nu kräver ni mig för inackordering!

— Vad tror du annars att en sanatorievistelse hade kostat dig och att forsla hem henne sen och allt?

— Jag kanske inte alls hade behövt ta hem henne i en kista. Hon hade nog blivit bra om hon fått komma bort. *Ni kan gärna betala kistan,* sade Lennart obarmhärtigt.

Det flög som en skräck genom Daniel.

Han hade gjort sitt yttersta, och skulle ändå aldrig veta hur förtjänst och skuld fördelade sig. Man kan både öda och stöda en människa, det är sant.

— Ja, kistan får bli min sak, den ska vi inte tvista om, sade han. Så ryckte han upp sig. Det tjänade ingenting till att låta känslorna komma emellan vid denna uppgörelse. Lennart var själv inte så blödig av sig, han.

— Du får komma ihåg att du har haft husrum och vedbrand och potatis och mjölk, sade Daniel.

— *Rosa är min,* svarade Lennart, och henna mjölk. Ni tar väl inte henne också? Och det var jag som högg veden och mjölkade. Jag har skött er märr också!

— Och plöjt med henne och kört i skogarna, eller hur? Så jag tänker nog att det är bäst för dig att vi inte räknar så noga.

— Jag vill veta på öret, sade Lennart. Jag vill inte vara skyldig någon något, allra minst er. Gör ni upp er räkning, så ska jag göra upp min, så får vi se.

— Jaså, sade Daniel retad på nytt, eftersom du inte vill vara någon skyldig, så betalar du väl Skördatorp kontant. Gör du det, så säger vi tolvtusenfemhundra, och då har du gjort en god affär.

Det var något som Lennart alls inte tänkt sig.

— Ni får väl vara rimlig och ta en inteckning! Ni kan vara lugn för ert tresse, om ni låter pengarna stå, sade han och försökte att inte bli arg. Grödan

står verkligen grann, och jag kan lägga på kalven som blir efter Rosa, *för Rosa är min.*

— Men om Rosa kastar, och rågen gror i skylarna, så får jag ingenting.

— Baron kan nog gå i borgen för att ni får ert. Annars finns den utvägen att ni kan arrendera ut Skördatorp åt mig på fem år.

— Jag måste ha pengarna på bordet. Jag ska sätta in dem i ett företag som inte väntar tills kon har kalvat, begriper du.

— Ni tog hustru och barn från mig, nu ska ni ta stället med, kan jag tro, sade Lennart häftigt. Äntligen voro vredens källsprång öppnade. Han kände en djup bitterhet mot denne man som kom vandrande i skepnad av en ljusets ängel och nästlade sig in med fagra löften om en ljus framtid, vänskap, samarbete, arv. Han hatade Skörd, när han tänkte på att han lurat honom att gå till baron Mustcamp och inleda, för Skörds räkning, den köpehandel som gjorde honom till träl på det ställe, där han varit självständig brukare. Han hatade honom när han tänkte på hur han välsignat honom.

"Jag kan inte tala med en människa som påstår att jag vill ta från honom det ställe som är mitt eget", tänkte Daniel.

— Ja, anbudet står öppet till i morgon, sade han. Sen säljer jag åt den som fortast lägger pengarna på bordet. Och därmed gick han.

Lennart var nu så ond som bara en saktmodig människa kan bli. Han tänkte nu mera på hur han

skulle ge Skörd igen, än på hur han skulle skaffa pengar att köpa för.

— Om jag går ifrån alltsammans så där som han gjorde för tjugufem år sen utan att säga ett ord och låter honom stå där med stället och kreaturen och flickorna och slåttern? Nej, tyvärr, det var omöjligt.

När han kom in, fann han att Skörd ätit i köket, fast han naturligtvis inte hade diskat, och att han dragit ner båda sina koffertar i rummet. Han höll nu på att packa ner all den grannlåt Ester varit så tjusad av: kaffekanna, silverskedarna, tavlorna och I-woke-and-found-that-life-was-duty.

När Lennart såg det, gick han utan att knacka in i rummet, förbi Skörd som såg högst förvånad ut, och fram till klaffbyrån.

— Det här är er också! sade han och räckte Skörd Esters nya vigselring, som den beskäftiga sveperskan dragit av och gett Lennart. Skörd sköt bort ringen med ett styng av smärta, ty han tänkte på Siffra mäss, och han mindes hur ringen blänkt på hennes finger i stadshotellets matsal, och hur söt hon varit då.

— Jag tar inte igen det jag har gett bort en gång, sade han.

— Inte det? frågade Lennart.

— Vad menar du med: inte det?

— Ja, ni kanske inte räknar löften som ni gett. Såsom att vi skulle få Skördatorp efter er.

— Det var Ester som skulle haft Skördatorp, inte du.

— Och Esters små flickor skulle rustas ut så bra, eller hörde jag fel i det?

— Du kanske inte vill ta emot det, sade Skörd kränkt, men annars så tänkte jag sätta in ett par tusen så där åt vardera flickorna.

— Då får jag tacka så mycket, sade Lennart och försökte känna sig tacksam också.

I detsamma slog honom en tanke.

— Då behöver jag väl bara skaffa åttatusenfemhundra kronor? sade han. Flickornas pengar kan ju Skörd sätta in i stället, där står di då säkra. Kan varken förskingras eller annat.

Daniel mindes sina överläggningar med Ester, hur de båda räknat och räknat på den summa flickorna skulle lyfta från kapitalförsäkringen på myndighetsdagen.

— Kommer inte i fråga! Det var flickorna som skulle ha pengarna och inte du, sade han. Jag har inte så märkvärdigt gott om det som du tror, men jag gör det här för Esters minne. För att hon var glad att veta att de skulle ha en summa att lyfta på banken, när de skulle ut i världen.

— Hon tänkte inte på att det var viktigt att de skulle ha ett hem och växa upp i innan dess?

— Hon tyckte som jag, att de hade det så bra hos Beda Skörd, och att den likaste arbetaren i Gammalrödja nog kunde betala för dem.

Var det möjligt att Ester tänkt ut detta? undrade

Lennart förfärad. Var det möjligt att hon unnat åt sin man ödet att bli en hemlös daglönare som trälade för att betala fosterlega som en annan överbevisad barnafar? Var detta en trolös kvinnas hämnd för sin trolöshet eller var det Skörds uträkning nu efteråt?

"Ja, det får jag aldrig veta", tänkte Lennart. Han kunde tänka sig att Skörd lurat Ester till detta, eller att de båda tillsammans tänkt ut hur de skulle lura honom, mannen. Men han kunde aldrig drömma om möjligheten att de båda utan baktankar varit så glada över denna idé och tyckt att de ordnade på bästa möjliga sätt för hans flickor. Ändå var det så.

Han ville fråga: det är väl inte Esters elakhet detta? Men han kunde icke. Han slöt sina läppar om varje utbrott mot Ester. Trofast även mot den trolösa.

Skörd stod och synade en kaffefläck på I-woke-and-found. Han mindes precis när den kom till, en gång då Ester varit ovanligt kry och kaffedjärv, och han dukat fint för att hedra henne. Det var nästan obegripligt hur fläcken kunnat överleva henne. Denna fläck var av de ting som göra döden oförlåtlig och ofattlig. När han var död, skulle främmande människor syna hans gångkläder och säga: en sån slarvig gubbe att bränna hål med askan på denna goda kostym.

Då Lennart gick ut, hejdade Skörd honom.

— Jag ger mig åt Ljungheda i eftermiddag, sade han. Beda måste komma och snygga till lite före bouppteckningen. Som sagt, du har stället på hand

till i morgon, och sen så säljer jag till den som fortast kan lägga pengarna på bordet. Jag har andra planer nu och vill reda upp mina affärer kvickt.

— På *ert* sätt kan vem som kvickt reda upp vad som, sade Lennart, som nu kommit i gång med att svara. Vad är det för konst för den som har hälane i sig att resa åstad sen man ställt till at?

Därpå gick han, lämnande Skörd att begrunda hur hans liv såg ut från Lennarts synvinkel.

Då Skörd en halvtimme senare kom ut färdig att fara till Ljungheda, fann han Lennart finkländ, pumpande upp sin cykel.

— Har du skött kräken? frågade han.

— Nej, det tänkte jag att ni skulle göra. Jag ska bort.

— Men jag *sa* dig ju, att jag ämnade mig bort. Jag kommer inte hem förrän sent.

— Inte jag heller, svarade Lennart.

"Är han månne fräck nog att bli borta utan att fråga efter kräken?" tänkte Lennart och tänkte Skörd.

"Nej", svarade de sig båda, "när han ser att jag menar allvar med att ge mig i väg, så kommer han nog hem till mjölkning och fodring."

Lennart hade inga bestämda planer. Men han cyklade neråt Askenäs i hopp att få något handtag där.

— Är gamle baron hemkommen? frågade han husan Anna, hon med den blåa städrocken och badstället vid Gäddsjön.

— Nej, sade hon och log vackert mot honom, ty hon ville ha honom till man. Men jag ska gå och fråga mamsell när han väntas.

Lennart drog sig under tiden neråt ladugården, där han upptäckte sin svärfar. Då han såg honom fick han lust att få veta vem det var som skulle kalva.

— Ja, det vet *ingen,* när baron Ramsay kommer hem, sade husan Anna, då hon kom tillbaka. Han har fått en utländsk bacill och en av fröknarna ska fara ner och lösa av friherrinnan. Och Mosadouglas ska inte Lennart tänka på att söka i dag, för han lagar till en spränglista, sa mamsell, och vem som kommer i närheten ryker i luften. Var det något viktigt Lennart ville?

— Ja, det var det.

— Då får väl Lennart fara till Åskefällan med det, äss det inte är något jag kan hjälpa honom med, sade husan.

— Jo, det får Anna visst göra, sade Lennart, för mor hon är borta, har jag sport.

"Jaså", tänkte Persson, "hon är borta."

— Men vad är det åt baron Douglas efter han är så arg? Persson var unge barons klient, liksom Lennart varit den gamles, och han använde aldrig det fula öknamnet Mosadouglas, som uppkommit efter historien med kråkmoset.

Husan berättade nu, att unga baron kommit sist på listan "Bed och arbeta", och var alldeles rasande,

ty han ville absolut bli riksdagsman. Det värsta var att han trodde att skulden låg hos lärarinnans hund.

— Vad är Bed och arbeta för ett parti? frågade Persson. Inte gör unga baron det. Fattas bara, en så fin herre.

— Det kan jag sä han, svarade kogubben, dit hör di som vill ha det som på Kains och Abels tid.

— Vad hör Jonas till för parti då?

— Han håller Växjöbladet, upplyste husan som sett hans packning, när han kom för att hålla kovaka.

— Ja, tacka för det, jag vill ha frid på jorden, sade Jonas ovanligt bestämt för att vara han. Ja, Herre Jesus, kom snart.

— Och såna ska rösta, sade husan Anna. Sätt han gärna Jesus främst på listan, Jonas, men somna inte från kon nu igen.

— Vill du titta på en bil, Lennart, frågade Persson. Jag har en i kommission.

— Asch, vänta en timme, så går jag med, sade husan.

Lennart väntade. De sågo på bilen, en kärra av urgammal modell. Men den kostade lika mycket som den vackra levande Rosa med kalv till. Lennart hade ingen lust.

När de stodo där och synade bilen, kom en lastbil förbi, lassad med ett helt hus: väggar, dörrkarmar, fönsterkarmar, alltihop färdigt att montera.

— Tänk så lätt det är att smälla upp ett hem, sade husan.

Men det kunde inte Lennart gå med på. Man *kunde* inte bo var som helst, vid en station, i ett fabrikshus, utan jord, utan brunn, utan djur.

De gingo neråt vägen, bytande sina skilda meningar om var man kunde bo och hurdant livet var i allmänhet. Husan försökte pigga upp Lennart som var tung och modlös till sinnes.

Och eftersom det nu var så lätt att få ett hem, eller så svårt, och eftersom livet var så lättsamt eller så tungsamt och eftersom han var torpavuren och hon herrgårdsvan, och eftersom de inte begrepo varandra, och eftersom de passade så bra ihop, så hamnade de slutligen i Skördatorps basta intill soluppgången, och därmed börjar ett nytt skede i Lennarts historia.

Daniel ville inte bli hemkörd till förstubron, när han kom från Ljungheda, och han stod länge och talade bil med chaufförен borta vid handelsboden. När han sen skulle gå hem, tog han en tvärtomsväg nedom kvarnen vid Gäddsjöns utlopp genom de sanka ängarna, där nattviolen bodde. Ofta gick han av stigen, när han såg dem stå tillsammans i grupper och bröt rakt in i den skogsensamhet de skapat omkring sig. Han ville ta dem med till Esters grav, det skulle bli hans sista besök och hans sista gåva där uppe.

Han plockade skoningslöst bort hela beståndet där nere i ängen, ty han ville sinka sig så länge som möjligt, han ville icke hem.

Han hade sett en skymt av Maria då hon åkte upp i allén till Ljungheda prästgård. När hon kom fram, hade hon troligen sport att Ernst och Beda tänkte på att köpa Skördatorp, och vad hade hon då gjort? Naturligtvis givit sig dit för att förhindra detta. Vid det här laget satt hon där hos Lennart och väntade ut Daniel, förenad med Lennart i krav, i rättfärdighet och dom. Vad skulle han svara dem? Han hade visserligen givit Lennart en dags försprång, men om de erinrade honom om att det var för litet för att ordna en så vid-

lyftig affär, att den driftiga Beda säkerligen skulle inhämta det och dra av med stället mittför näsan på Lennart, vad hade han då att svara? Kanske att det troligen var så och att hans enda intresse var att komma åt sina pengar och kunna ge sig i väg. Han visste precis vad Maria skulle säga då: "Men tänk på brunnen som Lennart grävt, och tänk sådana rödjor han gjort, och tänk så du bar dig åt för tjugufem år sen mot mig." Men intet av detta ville han gärna höra. Det var ju så riktigt alltsammans.

Maria skulle väl ändå till slut tröttna att vänta ut honom. Lennart skulle gå till sängs, och så kunde man komma hem obemärkt. Han ville inte ställas öga mot öga med dessa två, förrän han var riktigt viss i sitt sinne och visste vad svar han kunde ge dem. Hans hjärta stred ännu med mr Gamble om de där pengarna för Skördatorp.

Esters grav var övertäckt av vissna kransar. Hon hade fått många blommor, och Daniel måste gå tre vänn till sophögen, innan han fått kullen ren. Skönt var det i alla fall att få bort det som var visset, och det som var förbi. Sedan lade han nattvioleerna på den tomma grushögen som dolde ett månskensfärgat hår och en mun som honungsmärket på en blomma. Dock icke alla. Han behöll en handfull och gick med dem till en annan grav.

Den dagen då han strövade omkring på kyrkogården för att ta ut en gravplats åt Ester, hade han stött på en liten kulle av grästorv, på vilken vilade ett kors av marmor, ett litet kors, lagom

för en liten ängel att bära. På detta kors stod bara ett enda ord: Daniel. Han hade egentligen i det ögonblicket inte tänkt annat än: underligt att inte Maria sätter blommor här. Ty gräset växte upp över korset, och graven såg icke ut att vara flitigt besökt. När han nu ändå tog avsked här uppe, så kunde han väl ge några blommor till denne Daniel han aldrig sett.

Strax bakom graven, på en stenhäll, dold av en rosenbuske som just nu var vit som en beslöjad brud, satt Maria och grät.

Hon hade blivit sittande kvar, emedan det föreföll henne lika svårt att vända om hem efter att inte ha uträttat något som att vända åter till Skördatorp, vilket kanske åter var förgäves. Det var liksom för sent för möllaren att börja mala nu, hon förstod att hon icke borde ha låtit vattnet rinna så länge. Ve över den som börjar för sent.

Men underligt nog tänkte hon mera på kreaturen i ladugården än på de människor vilkas öde så nära angått henne. Det hade varit något bittert hjälplöst över de försummade, klavbundna djuren och deras suckan.

"Det är kreaturens högeliga åstundan", upprepade hon för sig själv, "att bliva fria från förgängelsens träldom." Hennes egen smärta förenade sig med deras, och så grät hon.

När steg hördes, tystnade hon förstås så gott hon kunde. Hon kröp ihop och satt alldeles orörlig bakom rosorna, men Daniel märkte henne ändå.

Då han fann korset övertäckt med blommor, såg han sig om efter henne. Den sax varmed hon putsat gräset låg kvar på gruset, hon måste alltså vara i närheten.

Han blev inte alls förvånad, ty naturligtvis kunde han inte undgå att möta henne här till slut.

— Jag tyckte barnets grav var så försummad, sade han för att förklara varför han kommit.

Ja, det medgav hon, men det var inte så gott att nöjaktigt förklara varför. — Jag tänkte inte så mycket på att jag hade ett dött barn, sedan Lennart kom. Alla mina tankar var hos min levande son, förstår du. Men det kom för mig i måndags så starkt att det inte var rätt. Jag har legat sjuk, annars skulle jag ha kommit förr.

Daniel drog sig liksom litet en aning undan henne, då han hörde att Lennart för henne varit ett med det barn de haft. Hon sade ingenting sådant, men det låg ju alldeles nära intill: därför är Lennart också i *din* sons ställe. Han mindes att en sådan tanke även funnits mellan honom själv och Lennart under en kort minut. "Det känns som om jag fått en far." Annorlunda hade det visserligen varit i dag under det onda samtalet mellan dem. "Om det vore rätt, så skulle jag ta fjortontusen. Jag säljer åt den som fortast lägger pengarna på bordet." — "Ni kan gärna betala kistan. Den här ringen är er."

— Jag kunde aldrig tycka att jag hade något med

den där pojken att göra, sade han, och det tyckte väl inte du heller?

— Å, jag? Men Daniel!

— Ja, du skrev inte till mig när han var född.

— Jag hann inte, Daniel. Han levde endast några dagar.

"Där skola icke mer finnas barn som leva endast några dagar." Daniel kom med ens ihåg bokmärket i bibeln och de förfärliga understrykningarna.

— Du skrev inte när han var död heller, sade han. Du skrev bara: "Nu behövs inga pengar mer." Men du tyckte väl inte jag var värd ens att höra om barnet. "Och när han stöder sin hand mot väggen, bliver han stungen av en orm." Jag vet nog, må du tro, vad du tycker om mig.

Maria förstod inte vad han menade. Hon hade totalt glömt bort att detta var ett bibelcitat, och att hon strukit under det. De bokmärken Daniel rivit ur bibeln, hade hon aldrig lagt dit igen, och hon slog numera aldrig upp profeterna.

Han måste förklara för henne vad hon menade. Så tvangs hon alltså nu i denna stund, då de skulle talas vid om Skördatorp, att höra omigen både om sitt elaka brev och om bibelspråken.

— Ja, förlåt, Daniel, sade hon, men jag var så förtvivlad. Om du träffar någon som är riktigt elak som jag var, så kom ihåg, att han är i djup förtvivlan och döm honom inte.

— Kommer *du* alltid ihåg det? frågade han, inte riktigt blidkad ännu. Dömer du aldrig?

Maria teg litet.

— Daniel, medger du att du är *så* ledsen? Är det därför du vill sälja Skördatorp? frågade hon med en skymt av löje i tonen.

Men han tog inte alls upp löjet.

— Det är inte av elakhet, ifall det är vad du menar. Men jag måste lämna Skördatorp, ty jag har ingenting mera här att göra. Det är därför jag vill sälja. Jag har begravt den enda människa jag nånsin brytt mig om.

Som han sagt det ångrade han sig, ty det var onödigt att påpeka detta för Maria. Men åskstrålen hade äntligen träffat och splittrat den rot ur vilken hjärtbladen sorg och glädje spira. Maria kände inte den ringaste smärta vid hans ord, hon märkte ej att de angingo henne, de voro för henne bara en anknytning till den sak de måste komma till tals om.

— Du kan väl inte säga, att du inte har mera här att göra, innan du ställt det bra för hennes barn, sade hon allvarsamt.

— Det *har* jag gjort, svarade han.

— Nej, har du det, sade hon och var knappast förundrad. Då var det inte oåterkalleligt, det jag hörde i Ljungheda, att din bror skulle ha Skördatorp? Jag har varit så rädd att du skulle ta flickornas hem ifrån dem!

— Nej, jo, nej, jo, svarade Daniels hjärta tyst, men han kunde icke säga så att hon hörde det: "du har rätt". Och inte heller: "du tar fel".

— Då ska jag söka kyrkskolan, fortsatte hon. Jag ska ta hand om Esters flickor åt dig.

— Jaså, det ville du göra?

— Ja, med glädje, Daniel. Men du får inte vara hård mot deras far. För deras skull måste du sälja åt honom på goda villkor.

— Men om jag ångrar mig och inte vill sälja?

— Ge honom då ett arrendekontrakt. Du kan vara säker, att han skall göra rätt för sig och bruka ditt ställe väl. Ack, Daniel, Daniel! Jag har varit så rädd för Lennarts skull i dag! Ända sen jag såg kofferten i ditt rum.

Hon sökte hans hand, hon grät, hon vågade gråta nu. Hennes heta tårar vätte hans hand. Utan att tänka på varför han gjorde det, räknade han droppparna när de föllo, lika noga som han räknat Esters puls.

En droppe... två, tre...

Ännu en.

Ännu en.

Ännu en.

Men vad var nu detta? Ju längre tid, ju flera droppar som flöto innan han svarade: "Med att sörja för Esters barn, menade jag inte alls att låta Lennart sitta på Skördatorp. Jag menade bara att ge dem en slant till bosättning", dess svårare blev det att få fram dessa ord. "Säger jag det inte nu strax, så blir det omöjligt."

Det blev omöjligt.

Så litet skulle till.

Så mycket skulle till.

När Maria lugnat sig litet, drog hon bort sin hand, samlade sig med ansträngning, gick bort till graven för att ta sin sax. I hemlighet gav hon graven en smekning, korset en smekning. Hon hade vunnit en seger och hade icke en aning därom. Hon gladdes bara att Daniel vunnit en seger över sig själv och tänkte att när hon nästa gång kom till denna grav, hade hon minnet av Daniels seger att minnas i de bittra minnenas ställe.

När hon reste sig såg hon sig om, för att vara säker att de två, Daniel och hon, icke haft några vittnen till detta ögonblick. Nej, det hade de icke, jo, det hade de. Svalorna sköto i höga, pilsnabba bågar kring kyrktornet, kastade sig långt upp mot den grånande aftonhimlen, från himlarand till himlarand.

Svalorna erinrade henne om resor, det hade de alltid gjort. Att resa var för henne lika omöjligt och sällsamt som att skjuta genom rymden på pilsnabba vingar.

— Jag såg en koffert, när jag var nere på Skördatorp, sade hon. Ska du fara snart?

— Ja, som jag sa dig, svarade han och tyckte inte mer att det var så underbart som nyss.

— Vart ska du fara?

Han utvecklade för henne i korta, populära drag läget på gulddistriktet och de möjligheter som lågo framför honom. De voro icke fullt så svindlande

nu, ifall han avstod från att ta med sig köpesumman för Skördatorp, men det rörde sig dock om möjligheter som Maria inte alls kunde fatta. Ty hon sade bara, medan de gingo nerför gången:

— Å, är det detta som förestår dig? Men om du gör av med allting hos den där herrn med det konstiga namnet, då blir du nog glad att du har kvar ett ställe i Småland att komma till!

— Kunde jag komma då?

— Det vet du väl, Daniel.

Han brydde sig inte om att diskutera sina möjligheter med henne vidare, de lågo utanför hennes fattningsförmåga. Han frågade bara om hon var säker på att få kyrkskolan om hon sökte, och det var hon. Den hade baron Ramsay lovat henne för länge sedan. Nå, trodde hon sig om att orka både med skolan och de små flickorna? Han tyckte hon såg trött ut. Ja, det trodde hon, så länge det var nödvändigt. Alltid skulle hon hinna mala några säckar säd, innan vattnet var förrunnet.

De kunde nu också nämna Lennart och tala om hans framtid. De ordnade för den så långt de hade överblick och anade intet om husan Anna i bastan.

Daniel sade farväl först då de hunnit till Åskefällan.

— Det är visst första gången i livet vi talas vid mänskligt, sade han.

— Ja, det är svårare än man tror att komma åt, sade hon. Tack för att det blev så en gång, innan vi skiljs åt för alltid.

— Du spådde ju att jag skulle komma igen misslyckad och fattig, sade han litet retsamt.

— Jag spår att du kommer igen, om rik eller fattig. Men jag spår inte att jag skall leva till dess, sade hon.

Hon sade det som om hon säkert vetat vad hon talade om, och han märkte till sin förvåning att han, som begravt den enda människa han brytt sig om, nu kände en smärta vid denna tanke: "Jag ser henne aldrig mer." För första gången förband han henne med något som var värt att fasthålla, något som var svårt att förlora.

— Det är inte så lätt att resa, sade han. Det trycker över bröstet, vad det nu kan vara. Det är tungt i luften. Det är mulet.

— Ja, men svalorna flyger högt, Daniel.

Det hände något i Åskefälla skolhus som ingen människa fick veta mer än de två som tillsammans upplevde det.

Sommarnatten gled förbi en människa som satt vid sitt fönster och betraktade offeraltaret, över vilket solen skall gå upp.

Hon hade tagit fram sin bibel som icke varit rörd på en tid, och så kommit att tänka på att hon borde väl ta reda på det stygga språket om stungen av en orm som Daniel påmint henne om och skriva ett nytt datum därvid. Men hon hittade det inte. I stället kom ett annat ord fram ur mängden, trädde upp och lyste för henne. Hon blev mycket förvånad, ty hon hade aldrig sett det förr, hur ofta hon än läst igenom psaltaren. Där stod om "de övermodiga, om dem som icke komma i olycka som andra dödliga": "såsom det går med en dröm, när man vaknar upp, så aktar du dem för intet, likt skenbilder när du vaknar, Herre".

Maria tänkte därvid så mycket på mannen som legat bredvid henne inför altaret under nattvardsgången, och begrundade så hans hemlighet, att när det bultade två hårda slag på dörren, trodde hon det var han som kom. Hon skyndade sig att gå ut och öppna.

Det var inte han. Hon öppnade dörren och stod ansikte mot ansikte med sin värsta fiende.

— Välkommen, Persson, sade hon.

Han trodde att hon hånade honom, att hon hade en karl i huset, starkare än han och därför var i stånd att bereda honom en varm välkomst. Men hon sade bara välkommen ändå, fast hon trodde han kom att slå ihjäl henne.

Ett ögonblick voro de båda ovissa. Han var oviss, ty han hade bara bultat för att försäkra sig om att ingen var hemma som det sagts. Hon var oviss, ty hon tyckte aldrig att hon sett en människa förr, och det hade hon heller icke. Aldrig hade hon sett någon människa stå så omstrålad av ett ljus. Aldrig hade hon haft en aning om att de voro värda så mycken kärlek och förbarmande, aldrig känt en sådan kamratlighet, meddelaktighet och ömhet.

— Stig in, sade hon, jag förstår vad Persson kommer för.

Han fick inte fram ett ljud. Han blev inbjuden! Hon vände om in och gick före honom, låtande dörrarna stå öppna bakom sig.

När han såg henne på ryggen, rann sinnet på honom igen. Den där lilla runda människan med det retsamma haltandet var i hans medvetande förbunden med den grymmaste orättvisa, den största obeveklighet, det fullkomligaste oförstående. Hon var bödeln, han var offret, hon hade trängt och

pinat honom, utarmat honom, gjort honom ärelös och löjlig.

Hon hade absolut vägrat att fatta, att hans framställning ens var värd att pröva. Därför att hon var så förstockad, stod han nu där och kunde inte tänka på att fria till husan Anna. Medan kriminaldåren Anton nu fick gladeligen komma ut igen som han brukade få när rågen och oliverna voro mogna, komma ut och ställa till samma elände i en annan gård på nytt utan att stå till svars för sin handling.

Men hur Persson burit sig åt för att få henne att begripa både det ena och det andra, så hade hon alltid lagt handen på det avtal han underskrivit, förklarat att hon litade på Elsa, den trolösa slinkan, och fordrat att han stod vid vad han skrivit under. Och landsfiskalen, prästen, baron Ramsay och djävulen gingo hennes ärenden. Många gånger hade han önskat, att han verkligen själv vore kriminaldåre och vågade slå ihjäl henne.

Detta var ett hemskt ögonblick för honom. Här hade han henne ensam, en kniv hade han, hunden var borta, ingen människa hade sett när han försvann ur stallkammaren.

Han följde efter henne. Det var kanske oförsiktigt, ty vem vet ändå, kanske hade just ett sånt där heligt fruntimmer en karl hos sig om natten.

Men rummet var tomt. Där stod hon ensam, utan karl, utan vapen.

Då blev han strax djärvare. Den där fantasien

att slå ihjäl henne, var ju bara ett hugskott, men alldeles förgäves borde han ändå inte ha gått hit.

— Jag tänker ta igen mitt avtal, sade han.

— Det tror Persson han kan göra, om jag inte vill. Men det kan han inte. Mig kan han inte ta någonting ifrån.

— Men jag tog allt lärarinnans hund från henne. (Man är väl inte alldeles vanmäktig, fast en herrgårdsdräng.)

Han stod mitt i det stora skenet från öster. Hans hjärta, hans öde, hans försök att klara upp dem, lågo genomlysta till fullkomlighet. Genom hans hårda, fula skal såg man hans hjärta slå. Det minne av en ömhet och en sorg som skar till, då han nämnde Ka som hon älskat, förband henne ännu mer med honom som stretade så hårt och slog så blint för att bli fri sina bojor.

Hon gick bort till skrivbordet och tog fram avtalet med Perssons tusen gånger förbannade underskrift. Där låg det, men han tog det inte.

— Om det är orätt, så ska vi göra ett nytt, sade hon. Men kanske det kan vara till i eftermiddag? Det är litet tidigt än.

— Ja, sade Persson, för all del. Adjö då och ursäkta, att jag kom olägligt.

— Persson kom inte olägligt. Persson kom i en lycklig stund.

Där låg en väg.

Den väg som hon alltid sett, den väg som ledde

till Läppamåla. Den väg hon aldrig sett och vars mål hon icke kände. Den syntes mycket tydligt med alla sina krökar, sina backar, sina möten, sina solsken, sina regn, sin rymd. Den var återstoden av livet, mycket kort, mycket härlig. Där syntes möda, fattigdom och plåga, välkomna alla tre.

Hon grät av glädje, sträckte armarna mot höjden och prisade Gud som hon för första gången upptäckte. Klarheten trängde allt djupare in i henne, förtätade sig, blev personlig, en gäst, en närvaro.

Nu var Daniel borta, ja alla människor, vid vilka hjärtat varit bundet i glädje och kval.

Nu var bara människan där, av vilken man själv är en del.

Hur kan ett hjärta rymma allt detta: hjältemod, herravälde, seger, salighet? Det kan det icke heller, och så är där intet hjärta mer. Ingen halt lärarinna mer, intet skolhus på en backe.

Endast den vita sommarmorgondimman, stigande ur Fånga mosse, genombränd av ljus.

INNEHÅLL.

I. Abborrar på noten 5

II. Skörd 47

III. Kvinnorna 101

IV. Lennart 219

V. Det är mulet men svalorna flyga högt 271

Stade. 18/12.
H5.

ELIN WÄGNER

SVALORNA FLYGA HÖGT

BONNIERS

Elin Wägner

SVALORNA FLYGA HÖGT

ALBERT BONNIERS FÖRLAG
STOCKHOLM

Pv. 29/1771

ELIN WÄGNER.

föregående arbeten:

**Från det jordiska museet . . . 2:*
Norrtullsligan 3:
Pennskaftet 5:
**Helga Wisbeck 4:*
**Mannen och körsbären 3:*
Camillas äktenskap 3:
Släkten Jerneploogs framgång . . 5:
Åsa-Hanna 8:
Kvarteret Oron 6:
Den befriade kärleken 11:
Den förödda vingården 6:
Nyckelknippan 7:
Den namnlösa 7:
Från Seine, Rhen och Ruhr . . 6:
Silverforsen 6:
Natten till söndag 5:
De fem pärlorna 7:
Den odödliga gärningen 5:
Svalorna flyga högt 7:

*Utgångna ur bokhandeln.

6000237265
Göteborgs universitetsbibliotek